

Masarykova univerzita

Filozofická fakulta

Ústav slavistiky

Srbský jazyk a literatura

Stana Mudrinić

Ženské hrdinky v začarovanom kruhu patriarchátu

Bakalárska diplomová práca

Vedúci práce: doc. PhDr. Václav Štěpánek, Ph.D.

2020

*Vyhlasujem, že som diplomovú prácu vypracovala
samostatne s využitím uvedených prameňov a literatúry.*

.....

Pod'akovanie:

Na tomto mieste by som chcela poďakovať svojemu vedúcemu bakalárskej práce doc. PhDr. Václavovi Štěpánkovi, Ph.D. za jeho konzultácie a cenné pripomienky k tejto práci a Mgr. et Bc. Dominike Kubišovej za pomoc s korektúrou, upozornením na chyby a úprimné komentáre, vďaka ktorým som sa aj ja veľa naučila. Ďalej ďakujem mojej rodine, ktorá ma po celú dobu podporovala, taktiež mojim priateľom, ktorí mi držali palce.

Obsah

Úvod.....	5
1 Základné pojmy	7
2 Feminizmus v Srbsku v minulosti	10
2.1 Postavenie ženy na začiatku 19. storočia:	10
2.2 Začiatok emancipácie žien v Srbsku	13
2.3 Ženské združenia v minulosti.....	14
2.4 Ženské združenia dnes.....	17
2.5 Feminizmus v Srbsku dnes.....	18
3 Zobrazenie žien v srbskej literatúre	20
3.1 Laza Lazarević – <i>Prvi put s ocem na jutrenje</i>	21
3.2 Draga Gavrilovićová – <i>Devojački roman</i>	24
3.3 Borislav Stanković – <i>Nečista krv</i>	29
3.4 Isidora Sekulićová – <i>Đakon Bogorodičine crkve</i>	34
3.5 Milka Žicinová – <i>Kajin put</i>	38
3.6 Mir Jam Milica Jakovljevićová – <i>Ranjeni orao</i>	42
3.7 Momo Kapor – <i>Beleške jedne Ane</i>	52
3.8 Dragoslav Mihailović – <i>Petrijin venac</i>	57
3.9 Ljiljana Habjanovićová Đurovićová – <i>Ženski rodoslov</i>	64
3.10 Vzťah ženských postáv k patriarchátu.....	73
Záver	79
Resume.....	82
Zoznam použitej literatúry	85

Úvod

Vo svojej bakalárskej práci skúmam poňatie ženy v próze srbských autorov a autoriek vydané od roku 1879 až po rok 1996. Výber tohto obdobia nie je náhodný, pretože ženská otázka sa začala rozvíjať vo väčšej miere až v druhej polovici 19. storočia spoločne s emancipáciou žien a feminizmom. V Srbsku sa ojedinele objavovala na konci 19. storočia, ale veľký nárast prišiel práve na začiatku 20. storočia a v medzivojnovom období. Skúmaniu ženských postáv v próze v Srbsku sa nevenuje dostatočne veľká pozornosť. Preto si práca kladie otázku, či zobrazované ženské postavy a ich postoje odrážali aktuálne spoločenské dianie a moderné názory na úlohu ženy v spoločnosti.

V tejto práci sa zaoberám postavením žien v Srbsku a to najprv z teoretického hľadiska. V prvej kapitole vysvetľujem základné pojmy, ako feminizmus, emancipácia, gender a patriarchát. Mojimi hlavnými literárnymi zdrojmi sú napr. *Rod ženský* od Aleny Vodákovej a Olgy Vodákovej a kniha *Dívčí válka s ideologií* od Libory Oates-Indruchovej.

V druhej kapitole, ktorá je teoretickou časťou práce, popisujem, aké bolo postavenie žien v Srbsku v minulosti, ich emancipáciu, ženské hnutia a súčasný feminizmus, aby som mohla poskytnúť jednotnejší pohľad na kultúrno-sociálne dianie v ktorom vybrané diela vznikali. Štúdií na túto tému v Srbsku nie je veľa, takže ako základ mi poslúžila kniha *Žensko pitanje u Srbiji XIX i XX. veku.* od Nedi Božinovićovej, ktorá podrobne spracovala ženskú otázku v 19. a 20. storočí. V časti o ženských spolkoch som použila ich oficiálne webové stránky.

V praktickej časti venujem pozornosť niekoľkým autorkám a autorom a ich životopisom. V dielach sa sústredím na zobrazenie ženy vo vybranom období, v rôz-

nych častiach Srbska, a ako a v čom sa menilo ich spoločenské postavenie. V tejto kapitole, používam staršiu literatúru z konca 19. storočia a pokračujem až do prelomu 20. a 21. storočia. V literatúre z konca 19. storočia, bola žena zobrazovaná veľmi schématicky. Z toho dôvodu, som chcela zistiť, či sa zobrazenie ženy v nasledujúcich rokoch zmenilo. Práca venuje pozornosť piatim autorkám a ich dielam a to: Drage Gavrilovičovej – *Devojački roman*, Isidore Sekuličovej – *Đakon bogorodičine crkve*, Milke Žičinovej – *Kajin put*, Milici Jakovljevičovej – *Ranjeni orao*, Ljiljane Habjanovič-Djurovičovej – *Ženski rodoslov*. Aby práca obsahovala aj mužský pohľad, vybrala som štyroch autorov a to: Laza Lazareviča – *S ocem na jutrenje*, Bora Stankoviča – *Nečista krv*, Moma Kapora – *Beleške jedne Ane* a Dragoslava Mihailoviča – *Petrijin venac*.

Pre zasadenie témy do spoločensko-historického kontextu, na niektorých miestach približujem dianie vo vtedajšom Srbsku. Už od konca 19. storočia sa v spoločnosti a aj v literatúre začali objavovať náznaky o napravenie spoločenského postavenia ženy. Spisovatelia a spisovateľky, ktorých som si vybrala si túto zmenu uvedomovali a chceli upriamiť pozornosť na životy žien. Na pozadí doby, poukazujem na to akým spôsobom srbské autorky a autori zobrazovali ženskú postavu. V tejto analýze som využila deskriptívne a komparatívne prístupy na vzorke deviatich diel.

Všetky srbské citácie v tejto práci sú preložené autorkou. Citácie z primárnych a aj sekundárnych zdrojov, sú v texte ponechané v originálnom znení s prekladom v poznámke pod čiarou.

1 Základné pojmy

Vzhľadom na tému mojej práce považujem za dôležité na začiatku vytýčiť základné pojmy ako sú: feminizmus, gender, emancipácia a patriarchát.

Feminizmus je bežne chápaný vo svojom historickom kontexte, ako označenie životného postoja žien usilujúcich sa o rovnoprávnosť s mužmi a nezávislosť na nich. V prvom význame je feminizmus sociálnym a politickým hnutím, ktoré sa mení v závislosti na čase, kultúrnom a globálnom priestore.¹ Termín feminizmus je definovaný v slovníku cudzích slov takto: „1. (v 2. pol. 19. a na zač. 20. stor.) teória politickej, ekonomickej, sociálnej rovnosti žien s mužmi; boj za politické (najmä volebné) práva žien 2. ženský ráz, umelecká záľuba v ženských postavách 3. biol. prejav pohlavného zvratu samcov na samičí typ; psych. správanie a prejavy charakteristické pre ženské pohlavie“² Feminizmus zahŕňa viac postojov a cieľov, či už je to rovnocenná spolupráca s mužmi až po nepriateľstvo voči nim. Takéto nepriateľstvo spôsobuje nenávistnú polohu termínu feminizmu tzv. radikálny feminizmus³, a preto môže tento termín mať aj pejoratívny význam. „Feminizmus, ako sociálnohistorický, fenomén sa ako politické hnutie formoval tam, kde došlo k jasnej, vedomej a kolektívnej organizácii rozličných druhov emancipačného úsilia žien.“⁴

Tradične sa feminizmus a ženské hnutie v angloamerickom svete delí do dvoch vln: prvá vlna feminizmu je dlhé a rôznorodé obdobie spadajúce ešte pred Mary

¹ ZL, LK: Feminizmus, Politické hnutie a teória.

<http://glosar.aspekt.sk/default.aspx?smi=1&ami=1&vid=114> 15.9. 2020

² PETRÁČKOVÁ, Věra – KRAUS, Jiří a kol.: *Slovník cudzích slov*. Bratislava 2008, s. 274.

³ „Radikálny feminizmus je výrazným, viditeľným proudem feministického myšlení a hnutí. Vychází z přesvědčení, že ženy jsou psychicky i kulturně utiskovány muži, což je důsledkem společenské nadřadenosti mužů, toho, že hlavním rysem naší společnosti je patriarchát. Radikální feminizmus volí radikální formy politického boje za osvobození žen. Svůj boom zažíval v 70. letech 20. století.“

VODÁKOVÁ, Alena – VODÁKOVÁ, Olga: *Rod ženský*. Praha 2003. s. 348.

⁴ ZL, LK: *Feminizmus, Politické hnutie a teória*.

<http://glosar.aspekt.sk/default.aspx?smi=1&ami=1&vid=114> 15.9. 2020

Wollstonecraft (1759– 1797)⁵ končiace v polovici dvadsiateho storočia. Zástancovia tejto vlny vychádzajú z problému, že „ženské telo umožňuje nadvládu mužov nad ženami“. Šlo o predsudky o ženskom tele v spoločnosti, ktoré ženské pohlavie definovali ako menejcenné, fyzicky a aj intelektuálne.

Druhá vlna feminizmu 20. storočia, začína koncom šesťdesiatych rokov, kedy dochádza k novému zakladaniu ženských skupín, organizácií a taktiež k prenikaniu nových myšlienok do vedeckého sveta. Za jej začiatok sa považuje publikovaná práca Simone de Beauvoirovej *Le deuxième sexe* z roku 1948 (Druhé pohlaví, česky v r. 1967). V centre tejto vlny sa nachádza hnutie Oslobodenie žien, ktoré obracia pozornosť od liberálnych požiadaviek rovnoprávnosti, k boju proti útlaku žien. Za heslo druhej vlny feminizmu sa považuje tvrdenie „Osobné je politické“.⁶ Súvisia s tým otázky, s ktorými sa stretávame aj dnes ako napríklad právne a ekonomické postavenie žien; fyzické, sexuálne a psychické násilie na ženách; stereotypy o ženách vo vede, umení, médiách a v spoločnosti.⁷

Feminizmus súvisí hlavne so ženským hnutím, ktoré bojovalo za základne práva nielen žien, ale aj mužov. Emancipácia žien v princípe znamená osamostatnenie, vymaňovanie sa z područia nadvlády mužov. Pôvodné myšlienky emancipácie sa prekrývajú s princípmi modernej demokracie, primárne sa týkali zrušenia otroctva.⁸

V súvislosti s feminizmom je spojený pojem „gender“. *Nedávno vydaná publikácia definuje gender jako sociální konstrukt, který vyjadřuje, že vlastnosti a chování spojované s obrazem muže a ženy jsou formovány kulturou a společností. Na rozdíl od pohlaví, které je univerzální kategorií a nemění se podle času či místa, působení gender*

⁵ Mary Wollstonecraftová (* 27. apríl 1759, Hoxton, Spojené kráľovstvo – † 10. september 1797, Londýn) bola britská spisovateľka, filozofka, feministka, sociálna reformátorka, prekladateľka, ktorá bojovala za práva žien. *Mary Wollstonecraft Biography*. <https://www.biography.com/scholar/mary-wollstonecraft> 4.11.2020

⁶ VODÁKOVÁ, A. – VODÁKOVÁ, O.: *Rod ženský*. Praha 2003, s. 337.

⁷ OATES-INDRUCHOVÁ, Libora: *Dívčí válka s ideologií*. Praha 1998, s. 10.

⁸ VODÁKOVÁ, A. – VODÁKOVÁ, O.: *Rod ženský*. Praha 2003, s. 338.

ukazuje, že určenie rolí, chování a norem vzťahujúcich sa k ženám a mužom je v rôznych spoločnostiach, v rôznych obdobiach či rôznych sociálnych skupinách rozdielne. Jejich záväznosť, či determinácia není prirodzeným, nemenným stavom, ale dočasným stupňom vývoje sociálnych vzťahov medzi mužmi a ženami.“⁹

Gender je anglický termín, preložiteľný ako „rod“, dnes často používaný vo feministických prácach výlučne v anglickom origináli. Vzťahuje sa k súhrnným vlastnostiam, rolám, vzorom chovania a spoločenským pozíciám pripisovaným mužom a ženám. Gender je kultúrne, a nie biologicky vymedzené pohlavie.¹⁰

Patriarchát je v slovníku cudzích slov definovaný tak to: „z gréckeho pôvodu, 1. hist. historický stupeň vo vývine prvotnopospolnej spoločnosti, existujúci v jej poslednom období, charakterizovaný vedúcou úlohou muža v hospodárstve a v rodových útvaroch (op. matriarchát) 2. cirk. úrad, hodnosť patriarchu 3. cirk. územie, oblasť právomoci patriarchu“¹¹ Patriarchát je chápaný, ako vláda mužov nad ženami. Pôvodne šlo údajne o moc, ktorú muž uplatňoval v rodine voči svojej žene a deťom. Patriarchát ale doslova znamená „vláda otcov“ a tá sa v našej kultúre vyvíjala už od starovekého Grécka, Ríma a Izraela, a vzťahovala sa aj na mužskú časť domácnosti (zvyčajne otrokov). Prenášala sa do verejnej sféry, do oblasti riadenia spoločnosti. Bol to základný princíp hierarchického usporiadania. Patriarchát však nie je všeobecným vzorom usporiadania vzťahov v spoločnosti. Existujú hypotézy, že už v paleolite a neolite nedominoval mužský princíp, ale práve ženský (opak patriarchátu – matriarchát).¹²

⁹ OATES- INDRUCHOVÁ, L.: *Dívčí válka s ideologií*. Praha 1998, s. 11.

¹⁰ VODÁKOVÁ, A. – VODÁKOVÁ, O.: *Rod ženský*. Praha 2003, s. 342.

¹¹ IVANOVÁ-ŠALINGROVÁ, Mária – MANÍKOVÁ, Zuzana: *Slovník cudzích slov*. Bratislava. 1979, s. 662.

¹² VODÁKOVÁ, A.– VODÁKOVÁ, O.: *Rod ženský*. Praha 2003. s. 346.

2 Feminizmus v Srbsku v minulosti

2.1 Postavenie ženy na začiatku 19. storočia:

Svet žien v Osmanskej ríši bol obmedzený len na ich rodinu. Niekoľko storočná vláda Osmanskej ríše na území Balkánu, zanechala stopy v spoločnosti. V srbskom obyvateľstve boli viditeľné patriarchálne vzory: ženy boli vopred určené aby sa starali o deti a o domácnosť, zatiaľ čo muži boli často neprítomní, čo sa odôvodňovalo tým, že mali na starosti materiálne zabezpečenie rodiny.

Muž bol vnímaný ako hlavný a najdôležitejší predstaviteľ rodiny vo verejnej sfére a žena mu vôbec nemohla byť rovná. Srbská rodina v pol. 19. storočia, bola založená na starých patriarchálnych prístupoch, nezávisle od viery alebo etnickej príslušnosti. To bola doba nedotknuteľnej vlády mužov. Tento spoločenský model, bol podporovaný štátom aj cirkvou.¹³

Vzťah Srbov k ženám bol založený na patriarchálnom princípe a zvyklostiach, ktoré boli charakteristické aj pre iné štáty. Prevládajúci názor bol ten, že žena bola na nižšej úrovni ako muž, „človek je samo – mužkarac“¹⁴. Tradične bol muž v rodine pán, vlastník, žena nemala právo niečo vlastniť, ani deti jej nepatrili. Ženy pracovali v dome, ale aj na poli, často robili aj fyzicky náročné práce, muž im nemohol pomôcť, pretože by to bolo nedôstojné. Ženy boli vnímané len ako slúžky. V tej dobe nemali právo jesť za jedným stolom so svojim manželom, ich úloha bola obsluhovať svojho muža a jeho hostí. Boli majetkom, kupovali sa ako tovar. Muž mal plné právo ženu fyzicky týrať. Musela sa podmaniť všetkým mužským obyvateľom domu, prvá vstávala a ako posledná išla spať.

¹³ ĐURIČIĆ, Milica – GEORGIJEV, Ivana: *Emancipacija žena na Balkanu u 19. i 20. veku*: kontrastivna analiza uloga Srpkinja i Sefartkinja u modernizacijskim procesima, <http://www.knjizenstvo.rs/sr-lat/casopisi/2013/zenska-knjizevnost-i-kultura/emancipacija-zena-na-balkanu-u-19-i-20-veku-kontrastivna-analiza-uloga-srpkinja-i-sefartkinja-u-modernizacijskim-procesima#gsc.tab=0>
28.10.2020

¹⁴ Človek je len muž.

Draškovićová a Popovićová-Obradovićová poukazujú na to, že ak je pravda, že miera emancipácie žien je mierou všeobecnej emancipácie spoločnosti, dá sa povedať, že srbská spoločnosť nebola v čase uplatňovania srbského občianskeho zákonníka emancipovaná a to celé storočie od roku 1844 až do roku 1946.¹⁵

Ženy vo Vojvodine žili v inej kultúre a mali lepšie postavenie. Vojvodina vtedy patrila pod habsburskú monarchiu a práva žien boli rovnocennejšie s mužmi. Mali pracovnú spôsobilosť, mohli si otvoriť maloobchod, dedili po otcovi rovnako ako aj bratia a slobodne nakladali s majetkom. Vzdelávanie dievčat v Uhorsku sa nijak nelíšilo od vzdelávania detí v iných európskych štátoch. Jevstahija Arsič, prvá srbská spisovateľka, im odporúčala, aby si kupovali knihy, čítali noviny „v našom jazyku“. Prízvukovala im tiež, že čítaním kníh skrášľujú prírodu, obohacujú si myslenie a učia sa starostlivosti o domácnosť. Tvrdila, že dievčatá sa musia učiť históriu, filozofiu a etiku.¹⁶

Osnovu právnej rovnoprávnosti žien v Srbsku dala hlava 5, článok 24 Ústavy FNRJ¹⁷ z roku 1946. Určuje že, ženy a muži sú si rovnocenný vo všetkých oblastiach pracovného, spoločensko-politického života. Článok ústavy znie takto:¹⁸ „*Svi građani, bez razlike pola, narodnosti, rase, veroispovesti, stupnja obrazovanja i mesta stanovanja, koji su navršili 18 godina starosti, imaju pravo da biraju i da budu birani u sve organe državne vlasti*“.¹⁹ Žena teda bola už aj právne rovnocenná s mužom v oblasti občianskych práv.

¹⁵DRAŠKOVIĆ, Marija – POPOVIĆ–OBRADOVIĆ, Olga: „Pravni položaj žene prema Srpskom građanskom zakoniku (1844-1946)“: Latinka Perović (ur.). *Srbija u modernizacijskim procesima 19. i 20. veka. 2, Položaj žene kao merilo modernizacije*. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 1998. s. 11-15.

¹⁶BOŽINOVIĆ, Neda: *Žensko pitanje u Srbiji XIX i XX. veku*. Beograd 1996. s. 21-25.

¹⁷FNRJ – skratka pre Federatívnu Ľudovú Republiku Juhosláviu

¹⁸STOJANOVIĆ-JOVANOVIĆ, Biljana – JOVANOVIĆ, Stevan: *Sociomedicinski aspekti života žena u Srbiji tokom XX veka*. Beograd 2015.

¹⁹Ustav Federatívne Narodne Republike Jugoslavije. Glava 5. Prava i dužnosti građana. Član 24. Beograd: Službeni list FNRJ, 1946. „*Všeteci obytelia a to bez rozdielu pohlavia, narodnosti, rasy, vierovyznania, stupnju vzdelania a miesta bydliska, ktorý dovršili svoj 18. rok života majú právo volit' a byť volený vo všetkých orgánoch národnej vlády*.“

Až do roku 1945 platil v Srbsku občiansky zákon, ktorý hovoril o tom, že žena bola majetkom muža, nemala práva a spadala do rovnakej kategórie ako maloleté deti, márnotravníci a bezdomovci. Muž bol hlavou rodiny, on zastupoval ženu, rozhodoval, kde bude žiť a ona musela spĺňať jeho požiadavky, obsluhovať, starať sa o domácnosť a o deti. Rozvod v tej dobe bolo veľmi ťažké uskutočniť.

„Povinnosťou ženy bolo, aby muža zabezpečila potomstvom, preferované bolo mužské pohlavie, ak žena nemohla dať svojmu mužovi syna bola kvôli tomu menej cenená,“ hovorí etnologička Vesna Marjanovićová.²⁰

Nevydaté ženy mohli mať pracovný vzťah, vydaté nie. Ženy nemohli pracovať na vysokých postoch alebo v štátnom rezorte, a to aj vtedy ak mali príslušné vzdelanie. Práca v štátnom rezorte, alebo na vysokých postoch vyžadovala slúžiť jeden rok na vojne, čo bolo pre ženu nemožné. Ženy mohli pracovať len ako pomocná sila a to pri menej zložitých a menej platených prácach.²¹

Žena bola nevyhnutným členom rodiny, manželka, matka, gazdiná, ale zriedka niečo viac. Tie z vyšších sociálnych kruhov, využívali svoje možnosti a usporadováli rôzne spoločenské akcie, bály, organizovali humanitárne združenia, neskôr aj knižné kluby a športové aktivity.

Postavenie ženy na začiatku 20. storočia, obzvlášť po Májovom prevrate²² v roku 1903 až do 1. svetovej vojny 1914, sa pomaly menilo a získavalo novú podobu.

²⁰ V. M.: *Žena je u Srbiji u 19. veku bila vlasnica samo svoje škrinje. Ako ne rodi dečaka cenili su je manje, a o deci su brinule samo dok ne prohodaju.* <https://zena.blic.rs/porodica/zena-je-u-srbiji-u-19-veku-bila-vlasnica-samo-svoje-skrinje-ako-ne-rod-decaka-cenili/bj5g1q5> 21.10.2020

²¹ STOJADINOVIĆ- ĐOKIĆ, RADA: *Položaj žena u Kraljevini Srbiji.* <https://www.rts.rs/page/rts/sr/Dijaspora/story/1518/vesti/3062843/polozaj-zena-u-kraljevini-srbiji.html> 21.10.2020

²² V noci 29. 5. 1903, počas Májového puču boli zavraždení kráľ Aleksander Obrenović a jeho manželka Draga. Týmto aktom bola ukončená vláda dynastia Obrenovićovcov. Na trón nastúpila dynastia Karađorđevićovcov. Prevrat mal veľký vplyv na vzťah medzi Srbskom a európskymi mocnosťami, pretože Obrenovićovci sa politicky spoliehali na Rakúsko-Uhorsko a Karađorđevićovci na Rusko a Francúzsko. *Majski prevrat:* <https://www.srbijadanas.net/majski-prevrat-1903-zatiranje-dinastije-obrenovica-video/> 4.11.2020

Charitatívne združenia, bály, knižné kluby, koncerty boli prístupné pre všetkých bez ohľadu na postavenie.²³

2.2 Začiatok emancipácie žien v Srbsku

V roku 1847 bola založená v Belehrade Družina mladeži srpske, ktorá sa zaoberala kultúrou a literatúrou. Postupom času pridávala do svojho programu boja za národné oslobodenie, boj proti tureckému prenasledovaniu a požadovali viac slobody a demokracie. Členovia Družini mladeže majú liberálnejšie predstavy o pedagogike, ekonómii, vedení štátu, ale taktiež o emancipácii žien. V roku 1866 zakladajú v Novom Sade, Ujedinjenu omladinu Srpsku (UOS). Mládež popri vyzdvihovaní národnostného povedomia, chcela aby aj ženy ako matky a prvé učiteľky boli schopné vstúpiť do verejného života.

Prvá feministka Draga Dejanovićová, členka UOS, priniesla nový pohľad na emancipáciu žien. Prehovorila konkrétne o postavení žien vo Vojvodine a Srbsku. Podľa jej názoru je postavenie srbskej ženy odrazom nerozvinutej spoločnosti. Nerovnoprávnosť začína už v otcovom dome, kde sa chlapci pripravujú na samostatný život a dievčatá čakajú, kým sa vydajú. Žena je odsúdená, aby čakala na muža, a ak ho nenájde, tak je z nej stará nepotrebná deva, ktorá je na obťaž svojej rodine. Draga Dejanovićová navrhuje, aby ženy začali pracovať aj rozumom aj fyzicky. Podľa nej len práca a osamostatnenie smerujú k emancipácii.²⁴

Veľké politické zmeny nastali po roku 1903, keď boli potvrdené práva mladých žien a mužov na vzdelanie na školách všetkých úrovniach, zahrňujúcich aj univerzity.

²³ SPASIĆ, Suzana: *Kada su ženskinje postale građanke u Srbiji – slika žene kroz vreme*. <http://www.avantartmagazin.com/kada-su-zenskinje-postale-gradanke-u-srbiji-slika-zene-kroz-vreme> 21.10.2020

²⁴ BOŽINOVIĆ, N.: *Žensko pitanje u Srbiji XIX i XX. veku*. Beograd 1996, s.30-36.

2.3 Ženské združenia v minulosti

Prvé ženské združenia začínali vo Vojvodine v roku 1864 v Novom Sade a v roku 1873 v Starom Bečeju. V Belehrade bolo prvé ženské združenie Jevrejsko žensko društvo (Židovské ženské združenie) založené v roku 1874 Jelenou de Majo, ktorá spojila negramotné ženy, ktoré sa predtým medzi sebou ani nerozprávali. Zhromažďovala ich návštevami od domu k domu a tak ich zorganizovala na pomoc pre chudobných. Začali verejnú akciu na podporu vzdelania pre židovské dievčatá. Počas balkánskych vojen a počas 1. svetovej vojny členky tohto združenia aktívne pomáhali v Červenom kríži a taktiež v poľných nemocniciach, kde pracovali ako zdravotné sestry. Založili prvú verejnú školu pre židovské dievčatá v Dorčole.

V roku 1875, na iniciatívu Katarine Milovukovej a pod záštitou kráľovnej Natálie, sa stretlo niekoľko vzdelaných, materiálne zabezpečených žien, ktoré mali potrebu sa verejne a organizovane angažovať v humanitárnej pomoci a založili tak prvé srbské združenie Žensko društvo. Členky tohto združenia boli väčšinou učiteľky, manželky profesorov, úradníkov, dôstojníkov, obchodníkov. Ich najväčšími úspechmi bolo založenie prvej ženskej nemocnice, prvého ženského časopisu *Domaćica*, odbornej školy pre dievčatá a iné.

V roku 1903, po májovom prevrate na iniciatívu maliarky Nadežde Petrovićovej bolo založené združenie Kolo srpskih sestara (KSS). Pomáhalo srbskej dobrovoľnej a komitskej čate v Macedónsku, zabezpečovalo ubytovanie pre deti, ktoré počas represálií a tureckých zločinov stratili obidvoch rodičov. V nasledujúcich rokoch vznikalo mnoho ďalších združení ako napr.: Srpsko-jevrejsko društvo (Srbsko-židovské združenie), Materinsko udruženje (Materské združenie), Udruženje i dom učenica srednjih škola (Združenie a domov žiačok stredných škôl), Udruženje srpskih stu-

dentkinja (Združenie srpských študentiek), Društvo kneginja Ljubica (Združenie kňažnej Ljubici), a ďalšie.²⁵

V roku 1906. bol založený Srpski narodni ženski savez (SNŽS) a ten bol tvorený : Belehradským ženským združením, Kragujevským ženským združením, Kolom srbských sestier, Združením kňažnej Ljubice, Srbským-židovským združením a Materinským združením. Základné myšlienky programu boli: srbské ženy sa musia vzdelávať, aby si boli vedomé samých seba, boli rovné s mužským pohlavím, aby deti ženského pohlavia mali právo na dedičstvo, a taktiež mimomanželské deti mali rovnaké práva ako manželské deti, a chceli dať ženám právo voliť, a aby ich pracovná sila bola rovnako ohodnotená ako tá mužská.

Na iniciatívu Stojanke-Jovanovićovej-Cankovej bolo 10. augusta. 1903 založené Žensko radničko društvo, neskôr nazvané Svest. Pracovníčky požadovali, aby ženy a deti nepracovali v noci, zabezpečenie nedeľňajšieho odpočinku, zakáz zdraviu škodlivej práce ženám a deťom, zakáz práce deťom mladším ako 12 rokov, nepresahovanie 6 hodinového pracovného a navštevovanie odborných škôl pre deti, pre dospelých, nepresahovanie 8 hodinovej pracovného času pre dospelých a zabezpečenie poistenia v prípade choroby alebo smrti, zabezpečenie materskej dovolenky a to 3 týždne pred pôrodom a 3 týždne po pôrode.

Čoskoro, po zjednotení sociálnych-demokratiiek zo Srbska a Chorvátska, založili v roku 1919 v rámci Socialistickej pracovnej strany (komunisti) – Sekretarijat žena socialistica (komunistka). Vo svojom programe bojovali za rovnaké práva pre všetkých bez rozdielu na pohlavie, pôvod, za právnu a politickú rovnosť všetkých občanov a za ak-

²⁵BOŽINOVIĆ, N.: *Žensko pitanje u Srbiji XIX i XX. veku*. Beograd 1996, s.67-70.

tívne a pasívne volebné právo pre všetkých starších viac ako 20 rokov. Vydávali časopis *Jednakost*.²⁶

V tom rovnakom roku vzniklo ďalšie feministické, ale nestranné združenie Društvo za prosvečovanie žene i zašitu njenih prava. Cieľom tohto združenia bola osveta a práca na uskutočnení ich občianskych a politických práv. Vydávali vlastný časopis *Ženski pokret*. Neskôr takto nazvali aj svoje združenie.²⁷

Ďalším významným zoskupením bola Alijansa feminističkih društava u državi SHS (Alijansa), ktoré vzniklo v roku 1923 a ich hlavným cieľom boli politické práva napríklad právo hlasu pre ženy.²⁸

V nasledujúcich rokoch vznikali ďalšie ženské združenia ako napríklad: Medjunarodni ženski savez, Jugoslovenski ženski savez, Omladinska sekcija ženskog pokreta a ďalšie.

Jedným z najmasovejších združení bol Antifašistički front žena, ktorý bol založený v roku 1942. Bojoval proti fašizmu a za rovnoprávnosť žien, ale aj za slobodu a emancipáciu juhoslovanskej spoločnosti celkovo. Svojou účasťou na národnooslobodzovacích bojoch si vybojovali rovnoprávnosť s mužským pohlavím. V roku 1945 v novej Ústave Juhoslávie stálo: „*Žene su ravnopravne sa muškarcima u svim područjima državnog, privrednog i društveno-političkog života*“.²⁹

V roku 1978 vzniklo prvé Medzinárodné feministické združenie DRUG-CA ŽENA v Belehrade. Toto združenie bolo medzníkom vo feministickej histórii v civilnej spoločnosti vtedajšej Juhoslávie. Feministky, nepodliehali komunistickým a ani patriar-

²⁶ BOŽINOVIĆ, N.: *Žensko pitanje u Srbiji XIX i XX. veku*. Beograd 1996, s. 73-77.

²⁷ Autonomni ženski centar: *Nekoliko osnovnih podataka o Ženskom pokretu u Jugoslaviji između dva rata*. <https://www.womenngo.org.rs/zenski-pokret/istorija-zenskog-pokreta/219-nekoliko-osnovnih-podataka-o-zenskom-pokretu-u-jugoslaviji-između-dva-rata> 20.10.2020

²⁸ BOŽINOVIĆ, N.: *Žensko pitanje u Srbiji XIX i XX. veku*. Beograd 1996, s. 77-79.

²⁹ Ženy sú rovnoprávne s mužmi na všetkých úrovniach a to štátnom, ekonomickom a spoločensko – politickom živote. *Arhiv antifašisticke borbe žena Bosne i Hercegovine i Jugoslavije*. <http://afzarhiv.org/> 4.11.2020

chálnym myšlienkam. Po prvýkrát sa ženská otázka stala subjektom vážnejších debát, a nie len marginálnou témou. Po zhromaždení v Záhrebe sa táto skupina začala nazývať Žena i društvo.³⁰

2.4 Ženské združenia dnes

Feministky v Belehrade v roku 1990, založili neformálnu aktívnu skupinu *Žena i društvo*. Skupina sa venovala aktuálnym feministickým témam ako sú napr. patriarchálne normy správania, ženská sexualita, znásilňovanie, antikoncepcia a zobrazovanie žien v médiách. Táto skupina založila SOS telefónnu linku pre ženy, deti a obeť násilia.

V tom istom roku sa sformovalo združenie *Ženski lobi*. Malo antimilitaristické myšlienky, verejne sa vyjadrovalo k politickej situácii a k tomu, že ženy sú stále diskriminované v politickom, ekonomickom a spoločenskom živote. *Lobi* v lete roku 1990 formulovalo Minimalni ženski program a pozvali ženy, aby bojovali vo svojich stranách a hnutiach za svoje ciele.

Ženski parlament, založený v roku 1991, skúmal existujúce zákony a upozorňoval na odoberanie práv ženám, ktoré už dosiahli a na nedodržiavanie práv žien v každodennom živote.³¹

Žene u crnom, vznikli v roku 1992, protestujú mlčky, celé oblečené v čiernom stoja na nejakom verejnom mieste a takto bojujú proti vojnovým zločinom a militarizmu. Doposiaľ mali v uliciach 1500 mierových akcií. Taktiež pomáhajú utečencom a to hlavne ženám a deťom. Stavajú sa na odpor voči sexizmu, všetkým preja-

³⁰Autonomni ženski centar: *Nekoliko osnovnih podataka o Ženskom pokretu u Jugoslaviji između dva rata*. <https://www.womenngo.org.rs/zenski-pokret/istorija-zenskog-pokreta/219-nekoliko-osnovnih-podataka-o-zenskom-pokretu-u-jugoslaviji-između-dva-rata> 20.10.2020

³¹ BOŽINOVIĆ, N.: *Žensko pitanje u Srbiji XIX i XX. veku*. Beograd 1996. s. 82.

vom násilia a diskriminácie, organizujú permanentnú mierovú edukáciu. Viackrát boli nominované na Nobelovu cenu za mier.³²

Autonomni ženski centar je ženská mimovládna organizácia, ktorá bola založená v roku 1993. Práca Autonomnog ženskog centra v Belehrade spočíva vo feministických princípoch a teóriách. Hlavné ciele tohto centra sú: podpora žien, ktoré prežili traumy z násilia v rodine, partnerského násilia a sexuálneho násilia. Centrum im taktiež zaistuje profesionálnu podporu a to psychologickú, ale aj právnu, aby boli v stave, v ktorom môžu autonómne rozhodovať a uplatňovať si svoje právo žiť bez násilia. Venujú sa prevencii všetkých typov násilia na ženách, promócií ženských ľudských práv na individuálnej, právnej a inštitucionálnej úrovni, aktívne znižujú viacnásobnú diskrimináciu žien (Rómok, invalidiek, žien s psychickými poruchami, LGBT komunity, cudziničiek, bezdomovkyní, nezamestnaných žien, senioriek) a mnoho ďalších.³³

Ďalšia významná organizácia je Befem, feministické kultúrne centrum, ktoré vzniklo v roku 2009. Pomocou novej medicínskej politiky, vzdelávania, festivalov a stretnutí, ktoré propagujú feministickú politiku, kultúru a umenie, motivuje nové generácie feministiek. Pracuje na regionálnej ale aj na medzinárodnej úrovni. Do ich programu patrí napríklad: zmena lekárskej praxe pri pôrode, pohľad na ženu v médiách a v politike, rodová rovnosť a dohliadanie na ženské práva.³⁴

2.5 Feminizmus v Srbsku dnes

„Položaj žena u Srbiji je znatno teži i kad se uporedi sa stanjem u drugim zemljama, što se ogleda u obrazovanju, posedovanju imovine, pa i životnom veku žena. Ključnu ulogu u rešavanju ovog problema ima ekonomsko osnaživanje žena, bez čega se

³² Žene u crnom: *Ženska mirovna grupa feminističko – antimilitarističke orijentacije*. <https://zeneucrnom.org/sr/o-nama> 19.10.2020

³³ Automni ženski centar: *Misija i rad*. <https://www.womenngo.org.rs/o-nama/misija-i-rad#ciljevi-i-principi-rada> 21.10.2020

³⁴ BeFem: *Misija BeFema*. <http://www.befem.org/o-nama/nas-prica/> 21.10.2020

*ne možemo boriti ni protiv nasilja nad ženama,*³⁵ – napísala Milana Rikanovićová, šéfk a agentúry UN Women v Srbsku. Ženy sa často stretávajú s diskrimináciou na pracovnom trhu, kde, ak odídu na materskú dovolenku, po návrate do práce sú preradené na nižšie pozície alebo v extrémnych prípadoch dostanú výpoveď.³⁶

Ženy sa menej často obsadzujú do vedúcich pozícií v komerčných alebo väčších vzdelávacích projektoch financovaných z Európskych fondov. Následkom rodičovstva sa ženy častejšie stretávajú s pomalým rastom kariéry a chýbajú im adekvátne mechanizmy podpory, ktoré by im umožnili sa ľahšie regenerovať a následne pokračovať v rozvoji. Je ťažké vykoreniť patriarchát v srbskej spoločnosti, ktorý sa zakladá na podradenej pozícií vo vzťahu k mužovi. Ministerka Zorana Mihailovićová v roku 2018 povedala, že aj keď ženy častejšie ukončujú vysoké školy, miera zamestnanosti je v prospech mužov a taktiež, že ženy zarábajú o 16 percent menej ako muži, hoci majú rovnakú úroveň vzdelania, poznatkov a aj skúseností. Zarážajúci je fakt, že okolo 70 tisíc žien si nehladá zamestnanie z dôvodu starostlivosti o členov rodiny.³⁷ Popri problémoch ekonomického charakteru, ženy v Srbsku častejšie čelia rodinnému, partnerskému, sexuálnemu a ďalšiemu násiliu, čo je centrálnou témou dnešného feminizmu v Srbsku.

³⁵ „*Postavenie ženy v Srbsku je značne ťažšie v porovnaní s inými štátmi, čo sa týka vzdelania, dedenia majetku ale aj dĺžky života žien. Kľúčová úloha v riešení tohto problému spočíva v ekonomickom osamostatnení žien, bez čoho nemôžeme bojovať ani proti násiliu na ženách*“³⁵ – povedala Milana Rikanovićová, šéfk a agentúry UN Women v Srbsku.

³⁶ M.M.S: *Sve lošiji položaj žena u Srbiji*. <https://www.danas.rs/drustvo/sve-losiji-položaj-zena-u-srbiji/> 08.05.2018 21.10.2020

³⁷ Mondo.rs: *Žene u Srbiji rade više, a zarađuju 12 odsto manje od muškaraca*. <https://mondors/Info/Drustvo/a125335r1/Položaj-zena-u-akademskoj-zajednici.html> 21.10.2020

3 Zobrazenie žien v srbskej literatúre

Feminizmus je súčasťou verejnej sféry a jej dôležitú časť tvorí literatúra a to ženská tvorba, ktorá odráža a niekedy nanovo objavuje a interpretuje feministické témy.³⁸ Najčastejšie otázky, ktorými sa spisovateľky často zaoberali boli stavané na koncepte „novej ženy“ a „myšlienky slobodnej lásky“.

Prvé knižné formy, ktoré ženy píšu v 19. storočí sú: denník, epištolárna próza³⁹, bildungsroman⁴⁰ a didaktický román. Prózu na konci 19. a na začiatku 20. storočia píšu spisovateľky, ktoré spadajú do prvej generácie tzv. vyštudovaných žien, najčastejšie učiteliek, prvých študentiek na vysokých školách v zahraničí.

Skúmanie patriarchátu v srbskej literatúre 20. storočia, v ktorej sa zameriavame na ženské a mužské identity či osobnosť autora, je zaujímavé tým, že obsahuje potenciálny odpor voči nemu ako dominantnému sociálnemu konceptu toho obdobia.⁴¹ Ženské autorky pribúdali, ale často boli vynechané alebo ani neboli spomenuté v knižnej histórii. Situácia sa časom postupne menila, spisovateľky písali stále viac, svoje texty začínali vydávať v literárnych časopisoch, alebo pôsobili ako žurnalistky.

Nielen ženy, ale aj muži, sa venovali téme patriarchátu. Vo svojich dielach zobrazovali hrdinky ako silné a odvážne s vlastným názorom, túžbami, často také, ktoré sa nechceli prispôbiť a bojovali za svoje práva. Tému patriarchátu spracovával aj Laza

³⁸ ZAHARIJEVIĆ, Adrijana – LONČAREVIĆ, Katarina: *Feministička teorija je za sve, Zbornik radova sa konferencije „Neko je rekao feminizam? Feministička teorija u Srbiji danas”*. Beograd 2018, s. 20.

³⁹ Epištolárna próza, je žáner románu, príbehu alebo básne vo forme série dokumentov, väčšinou listov alebo záznamov z denníka, článkov, výstrižkov z novin alebo novšie blogov, textových správ alebo e-mailov. Pôvodne vychádzal z románov, ktoré pozostávali zo série listov. DUBAJIĆ-MIRKOVIĆ, Ljupka: *Šta je epistolarni roman?*. <https://www.iserbia.rs/da-li-ste-znali/ta-je-epistolarni-roman> 2.12.2020

⁴⁰ Bildungsroman je román, v ktorom sa sleduje vývoj postavy od detstva po dospelosť prostredníctvom hľadania identity, ktorá ho vedie k zrelosti. Termín bildungsroman pochádza z nemčiny pre „vzdelávací román“ a najčastejšie sa zameriava, na to čo ovplyvňuje rast charakteru. Zvyčajne sa postava v bildungsromane cíti odcudzená a osamelá, ale končí pozitívne, keď nadobudne pocit sebarealizácie. WIEHARDT, Ginny: *Primjeri Bildungsromana, Romani romana*. <https://bs.chalized.com/primjeri-bildungsromana-romani-romana/> 2.12.2020

⁴¹ JAKOVLJEVIĆ, Milena: *Srpska književnost dvadesetog veka ili začarani krug patrijarhata*. Beograd 2009, s. 171.

Lazarević a úplne inak zas ženu zobrazil Branislav Stanković, ktorý bol priekopníkom ženskej otázky v srbskej literatúre.

3.1 Laza Lazarević – *Prvi put s ocem na jutrenje*

Laza Lazarević (1851–1891) bol srbský spisovateľ, lekár, prekladateľ, akademik a vedec. Keď mal Lazarević deväť rokov, jeho rodinu postihla ťažká tragédia. Jeho otec, ktorý bol jej hlavným pilierom, zomrel. Všetku starostlivosť o štyri deti prevzala jeho energická matka. Správala sa autoritatívne a stále ich patriarchálne vychovávala, tak ako to robil jej manžel, kým bol nažive.

Laza Lazarević mal mimoriadny literárny dar, schopnosť vidieť, cítiť, počuť a prežívať. Vďaka kvalite jeho tvorby boli jeho diela preložené do dvadsiatich jazykov a aj on sám prekladal zahraničných spisovateľov do srbčiny. Úspech dosiahol aj ako lekár, založil si súkromnú prax. Bol významným členom spoločnosti, no jeho dobrá povest' a sláva ho nikdy nezmenili. Celý svoj život zostával odmeraný, opatrný a vyrovnaný. Svojimi dielami, láskavosťou, prínosom pre vedu a literárne umenie nebude nikdy zabudnutý.⁴²

Laza Lazarević je jedným z hlavných predstaviteľov srbských spisovateľov z obdobia realizmu. Populárny je hlavne vďaka svojim poviedkam, ktoré sa sústreďovali na psychologické profily jednotlivých postáv. Práve preto sa Laza Lazarević pokladá za tvorca psychologickkej poviedky v srbskej literatúre. Poviedka *Prvi put s ocem na jutrenje* je jednou z jeho najznámejších. Mala predtým názov *Zvona sa crkve u N.* a vydaná bola v časopise *Srpska zora* v roku 1879.⁴³ Lazarevićove poviedky sa delia na tie, ktoré poukazujú na život v meste a na tie, ktoré hovoria o živote na dedine. Bez ohľadu na to, do akého cyklu poviedky pripadali, Lazarević stále zdôrazňoval ideál pat-

⁴²Laza Lazarević. <https://www.biografija.org/knjizevnost/laza-lazarevic/> 5.11.2020

⁴³LABAN: Laza Lazarević. http://www.laban.rs/q?a=l&doc=/lib/Laza_Lazarevich/index.html, 29.10.2020

riarchátu a rodiny. Obeta, ktorá sa vynakladá za tradíciu, je podľa Lazarevića dôležitejšia ako vlastné šťastie a jednotlivec je menej dôležitý než úspech komunity.⁴⁴

O svojich skúsenostiach z detstva rozpráva deväťročný chlapec Miša, akoby bol dospelým mužom. Zaujímavé je, že niektorí kritici si myslia, že rozprávač je identický so spisovateľom. Podobnosť tejto poviedky s jeho životom je hlavne v postave otca Kuzmana, ako aj to, že vyrozprávaná životná situácia v poviedke, by mohla byť identická s nejakou situáciou z Lazarovičovho rodičovského domu. Potvrdenie identickosti alebo neidentickosti prototypu postavy Mitra, nespochybňuje umeleckú hodnotu tejto poviedky.⁴⁵

Na úplnom začiatku môžeme vidieť očividnú autoritu otca, ktorý rozhodoval o celej rodine. Jedná sa o patriarchálnu rodinu, v ktorej každý poznal svoje miesto. Mitra, gazda, otec a muž, je centrálnou postavou v tejto poviedke. Je významný a viditeľný na mnohých miestach, pretože jeho činmi a prístupom k rodine sa dá veľa povedať o jeho charaktere. Mitrovo slovo bolo hlavné a jemu sa podriaďovali ostatní členovia rodiny. Vzťah k manželke a deťom bol chladný, nezainteresovaný, vzdialený. Prispelo k tomu aj okolie, pre ktoré pocity a nežnosť neboli dôležité a deti preto ostali bez otcových objatí a lásky. Manželke Marici nebola venovaná žiadna pozornosť a ani nežnosť manžela. Laza Lazarević precízne poukazuje na Mitrov charakter, jeho prísnu povahu, autoritu a jeho názory na nežnosti a lásku. Za týmto opisom bezchybného a prísneho člena bohatej domácnosti sa však skrýval bezmocný, nerozvážny a tvrdohlavý živiteľ rodiny, ktorý sa oddal hazardu a za jednu noc tak priniesol domov veľa peňazí a na ďalší večer mal vrecká úplne prázdne.⁴⁶

⁴⁴V.B.: *Prvi put s ocem na jutrenje*. <https://www.lektire.rs/prvi-put-s-ocem-na-jutrenje-laza-lazarevic/> 29.10.2020

⁴⁵ *Prvi put s ocem na jutrenje*. https://sh.wikipedia.org/wiki/Prvi_put_s_ocem_na_jutrenje

⁴⁶ KONATAREVIĆ, Predrag: *Analiza pripovetke "Prvi put s ocem na jutrenje" – Laze Lazarevića*. <https://www.mojedete.info/analiza-pripovetke-prvi-put-s-ocem-na-jutrenje-laze-lazarevica/> 29.10.2020

Príklad opisu Mitrovho charakteru v diele: „*Nikad se nije šalio; ni s nama de-com, ni s majkom, ni s kim drugim. Čudno je živeo s mojom majkom. Nije to da rekneš da je on, ne daj, bože, kao što ima ljudi, pa hoće da dari i tako što, nego onako nekako: uvek hladan, osorljiv, gori od tuđina, pa to ti je! A ona, sirota, dobra, brate, kao svetac, pa pilji u njega kao noje u jaje. Kad se on što obrecne, ona da svisne od plača, pa još mora da krije suze i od nas i od njega. Nikad i nikuda nije s njome išao, niti je ona smela pomenuti da je kuda povede. Nije trpeo ni da se ona što meša u trgovinu i njegova posla.*“⁴⁷

V tejto poviedke je vykreslená aj postava typickej patriarchálnej ženy, gazdinej, matky a manželky, ktorá vie ako trpieť a mlčať, ale ktorá aj prehovorí a vezme situáciu do svojich vlastných rúk v najmenej očakávanom momente. Keď Mitar prehral celý svoj majetok hraním kociek a chcel ukončiť svoj život, zabránila mu v tom jeho manželka Marica. Zahrnula ho porozumením, láskou a nežnosťou a povzbudila ho v jeho živote, že všetko zvládnu a vráti ho späť k jeho bývalému pracovnému životu bez hazardu. Marica nikdy nestrácala nádej a vieru.⁴⁸

V týchto ťažkých časoch vidí Marica záchranu v práci, úsilí a odvahe postaviť sa proti všetkým životným skúškam. Zachová sa tak, ako to cíti a ako bolo v tej chvíli najlepšie pre jej rodinu. Jej starosť o manžela, prerástla do starosti o prežitie. Marica svojimi činmi preukázala mimoriadny charakter, vzácnosť a múdrosť ženy, ktorá vyťahuje svoju rodinu z priepasti. Aj keď boli ženy v patriarchálnych rodinách podceňované

⁴⁷ LAZAREVIĆ, Laza: *Prvi put s ocem na jutrenje*.

https://www.rastko.rs/knjizevnost/umetnicka/proza/llazarevic-pripovetke.html#_Toc526845039
6.11.2020

„*Nikdy nežartoval; ani s nami deťmi, ani s matkou, ani s nikým iným. Žil zvláštne s mojou matkou. Ne-chcem tým povedať, že je on nedaj bože, ako tí ľudia, čo chcú obdarovať a tak podobne: stále chladný, krutý, horší ako cudzinec, taký je on! A ona, sirota, dobrá, ako svätica, zíza naňho ako tela na nové vráta. Keď ju on ohriakne, ona len zapiští od plaču, a ešte musí skrývať slzy pred nami i pred ním. Nikdy a nikde s ňou nešiel, a ani ona sa neodvážila spomenúť, či ju niekde vezme. Nestrpel, aby mu zasahovala do obchodu a jeho práce.*“

⁴⁸ LABAN: *Laza Lazarević*. http://www.laban.rs/q?a=l&doc=/lib/Laza_Lazarevich/index.html,
29.10.2020

a zdržanlivé, bez práva na názor a rozhodnutie, Marica ukázala, že niekedy ženská odvaha je väčšia a vytrvalejšia. Koniec príbehu je symbolický, kedy otec vezme svoje deti do kostola, kde bolo útočisko mieru a spásy.⁴⁹

Marica je typickou predstaviteľkou ženskej hrdinky 19. storočia, kedy boli ženy zobrazené schématicky. Nebojuje proti patriarchátu, podvoľuje sa tradícií a ticho trpí, čo ju stavia do pozície obete. Nie je hlavnou hrdinkou, pretože hlavným hrdinom bol v dielach 19. storočia zvyčajne muž, v tomto prípade jej manžel Mitar. No Marica svojím činom splnila zásadnú úlohu, zachránila rodinu.

3.2 Draga Gavrilovičová – *Devojački roman*

Draginja Draga Gavrilovičová (1854–1917) bola srbská spisovateľka, prekladateľka a pedagogička. V roku 1889 vydala *Devojački roman*, a tým sa stala prvou srbskou spisovateľkou románov. Patrila medzi prvú generáciu dievčat, ktoré sa mohli vzdelávať. Po ukončení Pedagogickej školy v Sombore sa Draga Gavrilovičová venovala vzdelávaniu a literárnej tvorbe, a prostredníctvom svojich prozaických diel bojovala za zrovnoprávnenie žien. Jej diela sú špecifické v tom, akým spôsobom zobrazuje ženské hrdinky. Draga Gavrilovičová, si nepriala, aby jej hrdinky boli bez charakteru a bez názoru. V súlade s dobovými feministickými myšlienkami, venuje pozornosť stvárneniu žien, ktoré môžu byť nezávislé, schopné, pracovité a s jasnými morálnymi zásadami. Draga Gavrilovičová si myslela, že takáto prezentácia, ktorá ukazuje ženskú prácu, proces manželstva a života, je tiež akousi kritikou patriarchátu, v ktorom stále platilo, že žena by nemala vyjadrovať svoj názor. Tieto jej postoje sa všade nestretli so súhlasom. Často musela trpieť urážky, a kvôli tomu na istý čas prestala tvoriť. Z toho dôvodu písala

⁴⁹ KONATAREVIĆ, P.: *Analiza pripovetke "Prvi put s ocem na jutrenje" – Laze Lazarevića.*
<https://www.mojedete.info/analiza-pripovetke-prvi-put-s-ocem-na-jutrenje-laze-lazarevica/> 29.10.2020

la aj pod pseudonymami ako napr. „jedna učiteľka“, „tvoja úprimná priateľka“ a pod. Nikdy sa nevydala a nemala deti. Zomrela na tuberkulózu v roku 1917.⁵⁰

Devojački roman vyšiel prvýkrát v časopise *Javor*⁵¹ v roku 1889 bol to prvý ženský román v Srbsku, a prepožičal svoj názov aj novovzniknutému žánru. Tento žáner je špecifický tým, že tematizuje dievčenské dospievanie, vzdelávanie, dozrievanie a ukazuje cestu mladej dievčiny k zrelej žene, ktorá musí čeliť rôznym skúškam. Toto rodové rozlíšenie je dôležité, aby sa mohli ukázať rozdiely a špecifickosti vo vzťahu k mužskému dospievaniu, keďže dievčenské sa líšilo od toho chlapčenského (podmienky, v ktorých dievčatá žili sa líšili od chlapčenských v rodinných obmedzeniach a v práve dievčat na vzdelávanie, postavenie v spoločnosti). Vďaka tomu, dnes môžeme hovoriť o sérii vzdelávacích románov.⁵²

Devojački roman je autobiografické dielo, spisovateľka v ňom opisuje svoju životnú cestu a ľúbostné trápenia. Hlavná postava, ale aj autorka majú na tú dobu veľmi nezvyčajné stanovisko k peniazom a hmotným statkom. Postoj spisovateľky stále pripomína čitateľom, čo sa stane ak sa stratia ľudské hodnoty.

Milijana Laketičová o nej napísala: „*Kao da je živela ispred svoga vremena. Pre bi se moglo reći da ja Draga Gavrilović sa ovakvim pristupom radnji i likovima pripadala ovom vremenu, a ne vremenu u kome je živela. Možda je baš zato ostala zaboravljena.*“⁵³

⁵⁰ *Draga Gavrilović: prvi ženski romanopisac srpske književnosti*. <https://portalibris.rs/draga-gavrilovic-prvi-zenski-romanopisac-srpske-knjizevnosti/> 5.11.2020

⁵¹ Jovan Jovanović Zmaj v roku 1860 v Novom Sade založil literárny časopis „*Javor*“.
<https://www.biografija.org/knjizevnost/jovan-jovanovic-zmaj/> 6.11.2020

⁵² MILINKOVIĆ, Jelena: *Feministička istraživanja i čitanja književnosti, Zbornik radova sa konferencije „Neko je rekao feminizam? Feministička teorija u Srbiji danas“*. Beograd 2018, s. 31-32.

⁵³ Milijana Laketičová, vyštudovala srbskú literatúru píše: „Akoby žila pred svojou dobou. Dalo by sa povedať, že Draga Gavrilovićová s týmto prístupom k práci a postavám patrila k tejto dobe a nie k dobe v ktorej žila. Možno aj preto sa na ňu zabudlo.“ ANTONIĆ, Milorad: *Prva srbska romansijerka Draga Gavrilović: Umri, al' ne daj poljubca bez ljubavi*. <https://www.cupavakeleraba.com/2019/02/17/prva-srpska-romansijerka-draga-gavrilovic-umri-al-ne-daj-poljubca-bez-ljubavi/> 26.10.2020

Časť románu je napísaná v epištolarnej forme, v podobe listov hlavnej hrdinky adresovaných sestrám, a obsahuje aj diskusie vedené na učiteľskej škole. Tieto debaty hovorili o nerovnakom postavení sociálnych tried a rodovej nerovnosti. Charakteristická pozícia románu sa odráža v tom, že smeruje k vzdelávaniu verejnosti o feminizme. Samotný román je súčasťou emancipačných procesov, ktoré sa snaží vykresliť. Draga Gavrilovičová poukazuje vtedajšiu rovnoprávnosť hrdinky/ženy pomocou vtipných dialógov s mužmi a s pytačmi, v ktorých sa vďaka argumentom a racionálnemu zmýšľaniu vyrovnáva s tými, že majú v štátnom a občianskom práve a hlavne v spoločnosti väčšie práva ako ona sama.

Devojački román poukazuje na špecifickú cestu emancipovanej ženy, ktorá opisuje hlavne svoje vnútorné pochody a motívy, ktoré hrdinku vedú k sebapoznaniu a poukazujú na ohraničenosť, ktorá v tej dobe ženu stretávala na ceste k sebarealizácii. Postavy dvoch mladších sestier majú tradične konzervatívne hodnoty a zmýšľanie, kdežto ich najstrajšia sestra Darinka je krajne liberálna.

Príklad dialógu medzi sestrami: *„Eto prvo je već to što bi živela u izobilju. Ne bi ti se morala starati da nabaviš svaku sitnicu; imala bi svoga muža i decu. A to držim, da je dovoljna sreća za svaku žensku glavu. Dobro govoriš, sestro, primeti zamišljeno Darinka. To je dosta ne za žensko, već za svako srce, no pod uslovom, ako je zadovoljno. Mnogo vremena treba, seko, dok čoveka poznamo. I za to je mnogi prividno sretan brak, ne venac od ruža, već bodjiva trnja, i u braku obično trpi to onaj, ko je nevin.“*⁵⁴

Darinka tvrdí, že sa treba vydať len z lásky, za muža, s ktorým zdieľame rovnaké hodnoty a názory, máme podobné vzdelania a nebyť tak v manželstve len bábkou.

⁵⁴ GAVRILOVIĆ, Draga: *Sabrana dela, Devojački roman*. Kikinda 1990, s.105.

„Po prvé, keby žila v hojnosti. Nemusela by sa usilovat' zháňat' každú maličkosť, mala by svojho manžela a deti. A zastávam názor, že to stačí ku šťastiu každej ženy. Dobro hovoriš sestra, zamyslela sa Darinka. To je dostatočne nielen pre ženu ale pre každé srdce ak je spokojné. Sestrička, trvá dlho pokiaľ človeka spoznáme. A pre mnohých je to zdanlivé šťastné manželstvo nie veniec z ruží, ale pichľavé trne a manželstve zvyčajne trpí ten, kto je neviný.“

Spisovateľka vedela ako sa žije na západe a preto chcela posilniť ženské kultúrne prostredie, a aby to mohla urobiť, svoje postavy dávala do iných rol, na aké boli čitatelia zvyknutí. Začala o ženách písať ako o inteligentných, vzdelaných, odvážnych s kritickým a racionálnym myslením, ktoré predtým v srbskej literatúre neboli. Hlavná hrdinka je emancipovaná žena, ktorá bojuje proti zvyku dohodnutého manželstva a zakladá si na manželstve z lásky.⁵⁵

„Veran drug može žena biti mužu, koga voli, od srca voli, i s kojim je, osim toga, sličnih nazora i na istom stupnju obrazovanja. Ne mislim baš već naučnom, školskom obrazovanju, već domaćem i društvenom. Inače, bez toga postaće im drugovanje obojima brzo dosadno, pa čak i nesnosno. A što je najgore, poslednice te nejednakosti oseća ponajviše žena. Glavni uslov ženine sreće, ne zavisi dakle kao što ti tvrdiš, od njezine vernosti i domaćičke sposobnosti, nego mnogo više od njene ljubavi prema svome mužu i od sličnosti nazora i obrazovanja njezina sa obrazovanjem i nazori muža joj.“⁵⁶

Devojački roman Drage Gavrilovićovej bol prvým románom, v ktorom je žena ako hlavná hrdinka (Darinka), a kde boli postavené problémy emancipácie žien zobrazené pomocou existenčného konfliktu dievčiny v „krízovej dobe“, pred manželstvom s patriarchálnymi normami. Boj za právo vybrať si manžela, ale aj mať možnosť si zvoliť osobnú životnú cestu.

Hlavná hrdinka Darinka, po bankrote a smrti svojho otca, žije v skromnom domčeku s dvoma mladšími sestrami. Bohatstvo z minulosti a naopak chudoba, ktorú teraz

⁵⁵ BARAĆ, Stanislava: *Radanje feminističke kontrajavnosti u Devojačkom romanu Drage Gavrilović.* <http://www.knjizenstvo.rs/sr-lat/casopisi/2012/zenska-knjizevnost-i-kultura/radjanje-feministicke-kontrajavnosti-u-devojackom-romanu-drage-gavrilovic-1#gsc.tab=0> 26.10.2020

⁵⁶GAVRILOVIĆ, D.: *Sabrana dela, Devojački roman.* Kikinda 1990, s. 106.

„Vernou spoločníčkou môže byť manželka svojmu manželovi, ktorého miluje, miluje zo srdca a s ktorým má navyše podobné názory a rovnakú úroveň vzdelania. Nemyslím vedecké, školské vzdelávanie, ale domáce a sociálne vzdelávanie. V opačnom prípade bude bez toho ich priateľstvo rýchlo nudné a dokonca neznesiteľné. A čo je najhoršie, následky tejto nerovnosti pociťujú väčšinou ženy. Hlavná podmienka šťastia ženy nezávisí, ako tvrdíte, od jej vernosti a schopnosti viesť domácnosť, ale oveľa viac od jej lásky k manželovi a od podobnosti jej názorov a vzdelania so vzdelaním a názormi jej manžela.“

prežívali ich navádzalo využiť alternatívu, ktorá v tej dobe bola považovaná za jediná. Budúcnosť závisela na dohodnutí dobrého manželstva, ktoré vtedy bolo jediným útekom z chudoby pre ne všetky. Pozícia najstaršej sestry Darinky, ktorá bola zodpovedná aj za dve mladšie sestry a za svoju osobnú životnú cestu, charakterizuje hrdinku a ženský osud. Aj napriek tomu, že Darinka bola najstaršia a očakávalo sa, že zabezpečí mladšie sestry svojim dobrým vydajom, tak ponuky na sobáš odmietala. Nechcela sa podvoliť systému vydaja bez lásky, len kvôli materiálnemu zaopatreniu.

Draga Gavrilovićová používa aj retrospektívu, kde poukazuje na ich spoločný život pred smrťou bohatého otca, povoláním obchodníka, kde opisuje detstvo troch sester a aj to ako sa hlavná hrdinka vymyká, pretože číta knihy. Darinka bola často izolovaná a nepochopená aj svojimi vlastnými rodičmi. Už tu je viditeľný problém tradičných patriarchálnych noriem, pretože otcovi, úspešnému obchodníkovi, sa nenarodil ani jeden syn, aby mu mohol prenechať svoje remeslo a ani mu nenapadlo, aby dal vzdelávať svoje tri dcéry, pretože dcéry sa vydajú a odídu.

*„Šta ću s devojkama? pitao se. Nisu za trgovinu a za nauku još manje. Zaista sam ja nesretan otac. Sve same kćeri, koje ću s vremenom drugome dati, zajedno sa svojim teško stečenim hiljadama“.*⁵⁷

V tomto románe je jedna veľmi dôležitá kritika spoločnosti a inštitúcie manželstva založeného na materiálnych hodnotách, namiesto úprimných emóciách.

*„Umri ali nedaj poljubca bez ljubavi!“*⁵⁸

Devojački roman Drage Gavrilovićovej, prvý román tohto druhu v srbskej literatúre, kriticky zobrazuje spoločnosť na konci 19. storočia ženským okom. Verí v šťastie a v úprimnú lásku za každú cenu.⁵⁹

⁵⁷ GAVRILOVIĆ, D.: *Sabrana dela, Devojački roman*. Kikinda 1990, s. 109.

„Čo s dievčatami? opýtal sa. Nie sú na obchodovanie a za vzdelávanie ešte menej. Naozaj som nešťastný otec. Všetky mám dcéry, ktoré časom dám niekomu inému, spolu so svojimi ťažko zarobenými tisícami.“

⁵⁸ Tamtiež, s. 119.

„Zomri, ale nedaj bozk bez lásky!“

Darinka je typ ženskej postavy, ktorá nesúhlasila s patriarchálnymi normami, je emancipovaná a vzdelaná. Bojuje proti podvoleniu sa tradíciám, a to aj v situácií, kedy jej, aj rodine, mohlo dohodnuté manželstvo finančne pomôcť. Stojí si za svojím pred-savzatím a vydáva sa z lásky.

3.3 Borislav Stanković – *Nečista krv*

Borislav Stanković (1827-1927) bol najvýznamnejším srbským spisovateľom medzi realistami a priekopníkom srbskej modernej prózy. Až do Borislava Stankovića sa srbská próza obmedzovala len na severnú a západnú časť krajiny, on ako prvý v prí-behu predstavil juhovýchodné regióny. Stáva sa spisovateľom toho nového, farebného a zaujímavého exotického sveta. Centrom jeho rozprávania je mesto Vranje, kde prežil detstvo, z ktorého zdieľal najsilnejšie a nezmazateľné spomienky, a z ktorého sa vo svo-jej naratívnej tvorbe nevedel pohnúť. Nepíše o vtedajšom Vranji, ktoré sa modernizova-lo, ale o Vranji zo „starých čias“. O patriarchálnom ľude, jeho úzkych predstavách, ale srdečnom živote. Opisuje, čo videl a cítil, veľmi často ľudí, ktorí skutočne existovali, a udalostí, ktoré sa skutočne stali. Spomedzi všetkých srbských rozprávačov nebol nikto subjektívnejší a poetickejší, taký impresionista. V románe *Nečista krv* prekvapil, bolo v ňom cítiť nevyčerpatelnú silu, vyspelejší talent, väčšie literárne skúsenosti, širšie chá-pane literatúry. Nejde o sériu usporiadaných a voľne prepojených obrazov, ale o všeo-becne pochopený a silne prevedený moderný román, jeden z najlepších a najkomplexnejších románov srbskej literatúry.⁶⁰

Román *Nečista krv* z roku 1910 je Stankovićovým najlepším dielom a ako prvý román získal pochvalu medzinárodnej kritiky a bol preložený do viacerých jazykov. Stanković vo všetkých svojich dielach predstavuje silných hlavných hrdinov, ktorí sú

⁵⁹ RADOVANAC, Slavica Garonja: *Žena u srpskoj književnosti*. Novi Sad 2010, s.41-51.

⁶⁰ SKERLIĆ, Jovan: *Istorija nove srpske književnosti, Antologija srpske književnosti*. Beograd 2009, s. 378.

tiež obeťami zvláštnej slabosti, ktorá vyplynula z poznania, že ich čas nenávratne uplynul. Stvárnil ženskú intimitu, ktorá bola dovtedy tabuizovanou témou. Ženy boli považované len za manželky a matky, ktoré vykonávajú každodenné povinnosti. Stanković vidí ženu inak a evokuje jej krásu, ukazuje jej túžobnú, citlivú zmyselnosť. Našiel miesto pre takýto pohľad na ženu v beletrii a hovoril o vnútorných nepokojoch a vášňach žien.

Centrom jeho diel je jednotlivec a jeho osud, v ktorom poukazuje na psychologické zlomy v jeho živote a aj predstavenie hlbšieho sociologického základu tej postavy. Morálne správanie a materiálne statky sú často v rozpore s erotickými inštinkami, ktoré vytvárajú obmedzenia a ich výsledkom je osobná dráma.⁶¹

Dej sa odohráva v jeho rodnom meste Vranje - na konci 19. a na začiatku 20. storočia. Vranje sa v priebehu rokov zmenilo zo sociálneho a ekonomického hľadiska, čo bolo zapríčinené oslobodením južného Srbska od Turkov v roku 1876. Starí rodičia umožnili svojmu synovi Mitovi cestovať a študovať v zahraničí a tak získal kvalitné vzdelanie. Po tom, čo sa Mita vrátil zo školy a z ciest, stal sa z neho skutočný *efendi*⁶². Oženil sa s krásnou a chudobnou dievčinou Todorou, a mali jedno dieťa Sofku. Efendi-Mita často pracoval na cestách a ostával tam kvôli obchodovaniu. Jeho príchod domov bol pre rodinu, najmä pre Sofku, skutočnou malou oslavou. Po oslobodení od tureckej nadvlády však nastávajú zmeny, ktoré navždy zničia rodinnú harmóniu. Efendi-Mita ušiel aj s Turkami. Svoj odchod odôvodňoval prácou, ale rodina vedela, že utekal pred strachom z chudoby a nechcel predať majetok a zverejniť svoje dlhy. Majetok sa rozpredal a všetky zdroje príjmu vyschli a Sofka s matkou žili z toho, čo im priniesli roľníci, bývalí sluhovia a strýko. Zo Sofky vyrástlo nádherné dievča. Vedela, že žiaden mladý muž z tohto miesta sa jej nevyrovná, a tak sa postupne stávala osamelou. Veľa

⁶¹ *Borislav Stanković*. <https://www.biografija.org/knjizevnost/borisav-stankovic/> 12.11.2020

⁶² turecký titul, pán,

premýšľala a oddávala sa hriešnym myšlienkam. Predstavovala si svojho ideálneho muža, ich prvú svadobnú noc a horela vášňou.⁶³

Úryvok z diela *Nečista krv*: „*I pošto je još u početku bila uverena da nikada neće biti takvog koji će moći da bude veći od nje, da bi se ona osećala sva srećna, što takav, lepši i viši od nje i po svome poreklu i po svojoj lepoti, njenu snagu i lepotu troši i rasipa. Jer jedino bi takav mogao k njoj prići; jedino takvim bi se ona dala da ljubi. A pošto je s tim u početku bila izmirena da nikada takvoga neće biti, onda je dočnije sve lakše to podnosila. Čak je bila i zadovoljna što je s tim načisto. Jer posle toga nije imala ništa što bi je bunilo, od čega bi prezala. Za nju nije bilo ni od kakvog muškarca opasnosti i zato je mogla da bude sasvim slobodna. Mogla je kad god izlazi na kapiju i tamo stoji. Svakoga muškarca, mladića, gledala bi pravo u oči.*“⁶⁴

Tesne pred Veľkou nocou otec prišiel domov a priviedol nejakého kupca, gazdu Marka. Sofka si myslela, že je to kupec ich domu. Až potom ostala v šoku, keď sa dozvedela, že ju otec predáva ako manželku gazdovi Markovi pre jeho dvanásť ročného syna Tomču, do sedliackého domu. Keď to Sofka všetko počula, išla k otcovi. Sofka mu povedala, že sa hanbí, že sa zaňho nechce vydat'. Otec povedal, že sa tiež hanbí. Potom si Sofka uvedomila, že jej otec nemal na výber. Sofka v tom čase tiež vedela, že od nej závisí osud jej rodiny, a tak sa rozhodla obetovať. Na druhý deň s požiadavkou súhlasila. Rozhodla sa zachrániť svoju rodinu pred chudobou. Prijala manželstvo, ktoré nechcela, ktoré nikdy nebolo predmetom jej snov a fantázií. Až na svadbe Sofka zisťuje,

⁶³ STANKOVIĆ, Borislav.: *Nečista krv*. Beograd 1910, <https://www.rastko.rs/knjizevnost/umetnicka/proza/bstankovic-krv.html> 12.11.2020

⁶⁴ STANKOVIĆ, B.: *Nečista krv*. Beograd 1910, <https://www.rastko.rs/knjizevnost/umetnicka/proza/bstankovic-krv.html> 12.11.2020
„*A keďže bola na začiatku presvedčená, že už nikdy nebude niekto, kto by mohol byť väčší ako ona, aby sa cítila celá šťastná, že je taký krajší a vyšší od nej, a to aj svojim pôvodom, ako aj so svojou krásou, silou jej krásou premrháva. Pretože len taký, by sa k nej mohol priblížiť; len takému by dovolila, aby ju miloval. A keďže s tým bola odpočiatku zmierená, že takého nikdy nebude, potom to všetko ľahšie znášala. Dokonca ju potešilo, že v tom mala jasno. Pretože potom už nebolo nič, čo by ju rozladilo, z čoho by bola smutná. Od žiadneho muža nehrozilo žiadne nebezpečenstvo, a preto mohla byť úplne slobodná. Mohla, kedykoľvek vychádzať k bráne a stáť tam. Každému mužovi, mladíkovi hľadela priamo do očí.*“

že nebola vybratá pre mladého Tomču , ale sám Gazda Marko si ju vybral pre seba, aby pokračoval v tradícii, kde si svokrovia vyberajú nevesty pre seba a nie pre svojich synov. Gazda Marko, ktorý bol tak odhodlaný prenocovať so svojou nevestou Sofkou, stratil odhodlanie, keď sa pred ňu postavil, a ukázal jej dukáty, ktoré sú teraz jej. Ohromila ho jej krása a nechcel pokračovať v tejto tradícii, snaží sa odolávať jej kráse.

Úryvok z diela *Nečista krv*: „*Kako svi oni, seljaci, da bi što više radne snage imali, ženili svoje sinove još kao decu, uzimali za nje odrasle devojke, već dosta u godinama, sposobne za svaki rad. I to se radi oduvek, s kolena na koleno. Nikto to ne smatra za uvredu, greh; ni doćnije, kada sinovi porastu. Ništa to nije. Imaće i oni, sinovi kad, imaće i oni svojih snaja.*“⁶⁵

„*A Sofka je znala da to znaći: Zar vama dopušteno, vi sve činite što htedoste; svoje sinove ženiste i izabrate snaje ne za njih već za sebe! –Eto i sam on, i njega je otac mladog ženio, pa ne možda, nego sigurno je ova njegova žena, sada svekrva, prvo sa očem njegovim, svojim svekrvom, živela! I ovaj sad njegov sin nije njegov sin, nego valjda brat. I svi oni, svi, kako su hteli, onako, kako si njihovi očevi sa njinim ženama, tako i oni sa ženama svojih sinova. A sada samo njemu se ne da, samo on to ne sme!...*“⁶⁶

Po rokoch Gazda Marko zomiera a Tomča dospieva do krásneho mladého muža, ktorého si pre seba vychovala sama Sofka. Žijú v harmónií a v láske, dokým jej otec

⁶⁵ STANKOVIĆ, B.: *Nečista krv*. Beograd 1910, <https://www.rastko.rs/knjizevnost/umetnicka/proza/bstankovic-krv.html> 12.11.2020

„*Ako všetci, aj sedliaci, aby mali čo najviac pracovnej sily, ženili svojich synov ešte ako deti, vybrali pre nich dospelé dievčatá, už dost' zrele a schopné akejkoľvek práce. A toto sa robilo vždy, z generácie na generáciu. Nikto to nepovažoval za urážku, hriech; ani neskôr, keď synovia dorastú. To nič nie je. Budú mať aj oni, synovia svoje vlastné nevesty.*“

⁶⁶ STANKOVIĆ, B.: *Nečista krv*. Beograd 1910, <https://www.rastko.rs/knjizevnost/umetnicka/proza/bstankovic-krv.html> 12.11.2020

„*A Sofka vedela, čo to znamená: Máte povolenie, robíte všetko, čo chcete; svojich synov oženia a nevesty vyberajú nie pre nich, ale pre seba! – Takže aj on, aj jeho je otec mladého oženil, takže nie možno, ale určite táto jeho žena, teraz už svokra, najskôr žila s jeho otcom, svojim svokrom! A toto teraz jeho syn nie je jeho syn, ale pravdepodobne brat. A všetci, všetci, ako chceli, tak ich otcovia s ich jej manželkami, tak aj oni s manželkami svojich synov. A teraz len on nemôže, len on nemôže! ...*“

Efendi-Mita nepríde k Tomčovi si pýtať zvyšok peňazí za Sofku. V tom momente sa jeho vzťah k Sofke zmenil, bola preňho už len majetkom, s ktorým si mohol robiť čo chcel, prestal si ju vážiť, nechodil domov, pil a často ju fyzicky týral. Svokra sa ju snažila presvedčiť, aby ušla, no ona naďalej trpela. Otehotnela a keďže svoje trápenie zapíjala rakijou, deti sa jej rodili slabé a zdegenerované. A tak sa časom zrútila aj táto rodina. Sofku to vôbec neprekvapilo. Zaujímalo ju, či jedného dňa jej pravnučka pôjde v jej šľapajách a skončí takto nešťastná. *Nečista krv* sa rozpadá ľahkými krokmi, nemusí to byť náhle, ale je to isté, autor naznačuje zánik tejto tradície. Všetci, ktorí boli kedysi dôležití, sú teraz bezvýznamní.⁶⁷

Hlavná hrdinka Sofka s neobyčajnou krásou a dobrým pôvodom, nemôže uniknúť osudu žien a dievčat bez práv v patriarchálnej rodine na konci 19. storočia. Nepôsobila ako patriarchálne dievča, ktoré prevracia oči, skrýva si tvár, vyhýba sa verejnému vystupovaniu. Sofka vzdoruje všetkým, pozerá sa odvážne do očí, muži nezniesli jej pohľad. Vyzývavo stála pri okne, chodila voľne po ulici, nebála sa tmy. Tak, ako bola jedinečná jej krása, aj jej reputácia, rovnako ako jej držanie tela, pohyb a správanie. Vedela o osude svojej rodiny už za svojich mladých čias a tušila, že jej osud bude rovnako zaujímavý ako osud jej predkov. Sofka bola iná ako jej rovesníčky a nikdy im nezávidela. Na rozdiel od iných Stankovičových hrdinov, nikoho konkrétneho neľúbila predtým a ani nikoho neľúbila vtedy, keď sa rozhodlo, že sa bude vydávať. Svoje emócie neviaže na niekoho konkrétneho a osobu, ktorá sa objavuje v jej erotických snoch nevedome potláča, preto je zvláštnou a záhadnou postavou. Sofka súhlasí s vydajom z dvoch dôvodov. Jedným z nich je záchrana rodiny a druhým je psychologický okamih, pretože z jej narcistického pohľadu verí, že pre ňu neexistuje dostatočne dobrý muž, taký, ktorý by jej mohol splniť sny. Preto Sofka premení svoju porážku na triumf, a ni-

⁶⁷ STANKOVIĆ, B.: *Nečista krv*. Beograd 1910,
<https://www.rastko.rs/knjizevnost/umetnicka/proza/bstankovic-krv.html> 12.11.2020

kto tak nemohol vidieť jej utrpenie. Hrdo drží hlavu vzpriamene, správa sa normálne, neprejavuje smútok, ukazuje pozornosť a lásku k Markovej rodine. To, čo chce Stanković opísať, je tragédia mladého krásneho dievčaťa v kombinácii rôznych okolností. Táto tragédia je o to väčšia, ak je dievča krajšie, uvedomelejšie, plné ideálov a túžob, presvedčené, že je predurčené na šťastie. Stanković preto pozorne sleduje vzostup jej osobnosti, takmer celý román venuje dobe bujarosti sily a krásy. Iba tri krátke kapitoly venuje dobe porážky, rozpadu ideálov, strate sily a krásy, ktorá trvá dlhšie. Prijala svoj osud, a na konci jej už na ničom nezáležalo, ani na peniazoch, rodine, láske a spoločnosti.⁶⁸ Sofka, realizovaná ako viacvrstvová osoba s racionálnou, iracionálnou a aj teda erotickou súčasťou svojej osobnosti, je tiež typom ženy, ktorá patrí k surovým životným normám balkánskeho patriarchálneho Juhu. Táto hrdinka je obklopená prostredím, do ktorého svojou silnou osobnosťou nepatrí.⁶⁹

3.4 Isidora Sekulićová – *Dakon Bogorodičine crkve*

Isidora Sekulićová (1877 – 1958) bola významná srbská spisovateľka, profesorka a akademička. Bola veľkou polyglotkou a už v štrnástich rokoch hovorila plynule šiestimi jazykmi, a to vďaka otcovi, ktorý ju podporoval. Ten v roku 1900 zomiera a neskôr ho nasleduje aj brat Dimitrije, matka jej zomrela ešte ako malej. Všetky tieto rodinné tragédie ovplyvňovali jej osobnosť a tvorbu. Veľkým paradoxom je, že Isidora Sekulićová mohla byť vnímaná ako feministka, žena, ktorá veľa cestovala, pracovala a posúvala hranice, no ona v tej istej chvíli tvrdila, že žena by mala byť hlavne dobrá gazdiná, a že feminizmus nemá zmysel. Myslela si, že pre duchovný

⁶⁸ BOŽIĆ, Ilijana: *Stankovićeva Sofka, žena čiji su snovi zarobljeni okovima patrijarhalnih načela*. 2020, <https://impulsportal.net/index.php/kultura/knjizevnost/22678-stankoviceva-sofka-zena-ciji-su-snovi-zarobljeni-okovima-patrijarhalnih-nacela> 14.11.2020

⁶⁹ RADOVANAC, G. S.: *Žena u srpskoj književnosti*. Novi Sad 2010, s. 152.

rozvoj je potrebná samota, ticho a práca, a tieto vlastnosti pripisovala mužom. Vysvetli-
la pôvod takéhoto postoja, keďže ju vychovával otec, výrazne to ovplyvnilo jej povaho-
vé vlastnosti a tvorivosť. Isidora Sekulićová sa zasadzovala za patriarchálne hodnoty,
ale aj za slobodu žien. Nebola ani antifeministka, ani extrémna feministka. Isidora Se-
kulićová bola veriacou ženou a to sa prejavovalo na jej správaní, skromnosti a posto-
joch. Viera bola častou témou v jej dielach.⁷⁰
V roku 1920 bola vybratá za sekretárku Hlavného výboru medzinárodnej rady žien, v
roku 1939 sa stala členkou Srbskej kráľovskej akadémie. Po 2. svetovej vojne bola
vymenovaná za prvú predsedníčku Zväzu srbských spisovateľov, príslušníčkou odboru
AFŽ-a,⁷¹ a prvou ženskou členkou Srbskej akadémie vied a umenia od roku 1950.

Literárny korpus Isidory Sekulićovej bol veľmi rozsiahly, písala poviedky,
romány, novely, cestopisy, štúdie, preklady, kritiky a články. Jej diela dýchajú
obrovskou duchovnou a intelektuálnou silou, veľkou schopnosťou psychologickéj
analýzy, pozorovania, hlbokého premýšľania a rafinovaného zmyslu pre krásu.⁷²

Prvé vydanie *Đakona Bogorodičine crkve*, vyšlo v roku 1919 v Záhrebe. Román
je intímnu spoveďou autorky, písanou v štýle romantizmu s elementami
postromantizmu. Príbeh je čiastočne aj religióznym románom, v ktorom je primárnou
zápletkou nešťastná láska medzi mníchom a výnimočne kreatívnou dievčinou, vernou
sľubu, ktorý dala hudbe, Bohu a cirkvi.⁷³ Dej sa odohráva na začiatku 20. storočia.

Na samom začiatku diela bola naznačená hlavná téma románu a to budúce
manželstvo hlavnej hrdinky Any „slečny Nedićovej“, o túto udalosť sa zaujímalo celé
mesto. Ana Nedićová, uvedomelé a emancipované dievča, intelektuálka a hudobne
talentovaná umelkyňa, odolávala požiadavkám malomeštiackeho prostredia a

⁷⁰ Isidora Sekulić. <https://www.biografija.org/knjizevnost/isidora-sekulic/> 10.11.2020

⁷¹ Antifašistický front žien

⁷² MILOŠEVIĆ, M. Dragan: *Heroine Srbije – Vekovnik*. Beograd 2015, s. 152 – 153.

⁷³ PANTOVIĆ-STOJANOVIĆ, Bojana: *Poimanje erotskog u romanu Đakon Bogorodičine crkve Isidore Sekulić*. SEKULIĆ, Isidora: *Đakon Bogorodičine crkve*. Beograd 2002, s. 216.

manželstva za každú cenu. Až pokým nestretla lásku. Táto nebola obyčajná, ale prvá, skutočná, silná a zakázaná a smerovala k mladému, krásnemu a umelecky talentovanému spevákovi, pravoslávnenému mníchovi. Od začiatku jej asketizmu a nadmernej oddanosti k ideálnej a nedosiahnuteľnej láske k Irinejovi si uvedomuje podstatu svojich ženských erotických citov, vášne, pudu a túžby po telesnom spojení. Počas príbehu sa Ana mení na zrelú ženu s potrebami, ktoré túžia po naplnení.⁷⁴ Ana vie, že nikdy nebude mať muža, ktorého by úprimne a nadovšetko milovala a Irinej, aj keby existoval spôsob, ako by sa Ana mohla stať jeho ženou, tak by si pri rozhodovaní medzi Bohom a ženou vybral Boha. Pokoril sa racionálnej autorite, kontrolovanej, menej nebezpečnej v mužskej integrite. Strach mu bol dostatočný na stratu ženy, ktorú bude milovať do konca života. Ana si splnila svoju ženskú túžbu a celistvosť vydajom za iného muža.

Isidorin román sa môže čítať v troch líniach: umelečkej, religióznej a erotickej. V umelečkej línii o ženskom rozhodnutí, samote v živote namiesto lásky a manželstve, naznačuje Isidora prostredníctvom Any.

Ana hovorí: „*Sve je uzaludno. U mojoj duši ima već ono belo polje na kome je, posle borbe, umetnost razvila zastavu pobede nad životom. Ne volim ja život toliko ko svirku. Strasti za čistom, neporočnom lepotom se teže razvijaju, ali su trajnije i jače od strasti srca, i jedino one mogu pobediti i pobećuju srce.*“⁷⁵

Druhý vážny komponent je religiózna línia, spojenie náboženského a umeleckého cez lásku k peknému mníchovi a hlavnej hrdinky zlúčeného do jedinečného zážitku.

⁷⁴SEKULIĆ, Isidora: *Đakon Bogorodičine crkve*. Beograd 2002, s. 221.

⁷⁵Tamtiež, s. 9.

Ana hovorí otcovi: „*Monah od svih ljudi na svetu, ima najboljšu borbu. Iako je umetnik, može postati najslobodnije i naj srećnije stvorenje. Stoga valjda i ima tako mnogo kalučera među svima ljudima, jer, Bog, lepota i čednost, to je jedan isti zavet.*“⁷⁶

Erotický komponent uzatvára existencionálnu otázku v tomto románe. Ana sa kvôli láske k mníchovi, nachádza v psychickej roztržke medzi svojou oddanosťou k hudbe a konvenciou mestského prostredia, v ktorom žije. Vyberie si to prvé, teda osamelosť v tvorbe. Nový rozkol sa objavuje, keď sa zamiluje do muža, hoci si uvedomuje, že sa jedná o zakázanú lásku a musí ju potlačiť s mimoriadnou duchovnou silou, to sa jej väčšinou darí. Snaží sa zastaviť lásku s mníchovi a spojiť všetky tri lásky do jednej; k hudbe, Bohu a mužovi. Táto fyzická zakázaná láska bola pozastaviteľná dovtedy, dokým sa ich platonická láska nepremenila do fyzickej.⁷⁷ Ana následne po akte fyzickej lásky, bozku, nemohla v sebe už udržať racionalitu a stena platonickkej lásky sa zrútila a jej ženstvo sa prebudilo. Keďže to všetko nemohla uskutočniť s mníchom Irinejom, urobí nečakaný krok a príjme ponuku na vydaj od iného a zreteľne staršieho muža. Ana aj napriek tomu, že bola proti spoločenským konvenciám a hoci to môže vyzeráť, že zradila svoje ideály z mladosti, osobnú a umeleckú slobodu, nepriamo aj predsavzatie lásky k mladému mníchovi v skutočnosti si len vybrala len jedinú možnú cestu, ktorá sa objavila v jej ženskej samorealizácii. Najprv sa vyvinula cez umenie, potom cez vieru, aby neskôr mohla samu seba spoznať v láske k druhému. Koniec románu ostáva otvorený, kým mníchovi vysvetľuje, že sa vydáva za iného, znova dochádza k bozku ako potvrdeniu osudového rozhodnutia zostať spolu jeden pre druhého. Vydáva sa za iného, nie aby splnila spoločenské konvencie, a nie aby urobila napriek svojmu milému, ale kvôli tomu, aby mohla zrealizovať svoju ženskú prirodzenosť.⁷⁸

⁷⁶SEKULIĆ, I.: *Đakon Bogorodičine crkve*. Beograd 2002, s.65.

⁷⁷RADOVANAC, G. S.: *Žena u srpskoj kniževnosti*. Novi Sad 2010, s. 103-104.

⁷⁸Tamtiež, s. 150.

Sekulićová zobrazila Anu, ako postavu, ktorá má svoje túžby a potreby, je emancipovaná a vzdelaná, ale aj napriek tomu, že prvotne chcela svoj život zasvätiť hudbe a Bohu, nestalo sa tak. Podriadila sa patriarchálnej spoločnosti a vydala sa za muža, ktorého ani nemilovala, aby mohla naplniť svoje ženskú sexualitu a pritom nezhréšiť s mníchom.

3.5 Milka Žicinová – *Kajin put*

Milka Žicinová (1902-1984) sa narodila v Slavónii v Prvči pri Novej Gradiške, ako jedno z početných detí železničného strážnika, ktorý bol vo svojom kraji známy opilstvom. Maturovala vo Veľkej Gradiške a do Belehradu prišla ako šestnásťročná. Lákalo ju zahraničie a tak najprv odišla do Viedne, kde pracovala ako slúžka, potom išla do Düsseldorfu, kde našla útočisko v ženskom kláštore, v tom čase skúsila všetky možné zamestnania, slúžka, umývačka riadu, robotníčka v továrňach. Neskôr bol jej cieľom bol Paríž, kam cestovala pešo. Na týchto cestách sa naučila francúzsky a nemecky.⁷⁹ Do Belehradu sa vrátila v roku 1931. Vydala sa za inžiniera Ilija Sakića. Po návrate do Belehradu krátko pracovala ako slúžka a potom sa pridala k pokrokovému ženskému hnutiu. Vojnu strávila v banátskej dedine a po vojne pokračovala v kariére novinárky a politickej pracovníčky. Čas povojnových čistiek jej prevrátil život naruby, v roku 1951 bola náhle uväznená ako informbyrovka. Bola odsúdená údajne kvôli práci proti národnej jednote, strávila štyri roky v ženskom väzení v Stoci. Zážitky z väzenia pretavila do vzrušujúcich záznamov, ktoré boli publikované pri príležitosti stého výročia jej úmrtia, v roku 2002 v Záhrebe.⁸⁰ Bola spisovateľka románov so sociálnou tematikou v medzi-vojnovom období.

⁷⁹ ŽILKA, Ladislav: Milka Žicina, *Kajina cesta*. 1947, Praha, s. 5-6 .

⁸⁰ V.R :*Milka Žicina, služavka-gospodarica*. 26.11.06, [https://www.knjizara.com/Kajin-put-Milka Zicina-116810](https://www.knjizara.com/Kajin-put-Milka-Zicina-116810) 17.11.2020

Jovan Deretić o nej píše: „Najznačajniju novinu u proznom stvaranju donela je radnica Milka Žicina (1902-1984) sa svoja dva proletarska romana, „Kajin put“ (1934) i „Devojka za sve“ (1940), od kojih drugih spada među naše bolje međuratne romane.“⁸¹

Milka Žicinová napísala svoj prvý román *Kajin put* (*Kajina cesta*) v roku 1934. Mal autobiografické črty a stal sa jedným z najčítanejších a najprekladanejších proletárskych románov v medzivojnovom období. Preložený a vydaný bol v Nemecku, Československu, Bulharsku a vo Francúzsku. Spôsob rozprávania z pohľadu Kaji dal románu nový rozmer. Mohol tak byť definovaný nielen ako rodinný a spoločenský, ale aj ako sociálny. Hlavnou hrdinkou je dospievajúca Kaja, ktorej osud ovplyvňovalo dianie v rodine.⁸² *Kajin put* je psychologický, sociálny, mládežnícky a feministický román. Môžeme ho považovať aj za klasický román, ktorý v istom okamihu poskytoval oveľa viac v umeleckom postupe a rozsahu v porovnaní s početnými experimentálnymi románmi módných medzivojnových smerov (expresionizmus, surrealizmus, zenitizmus atď.). Román *Kajin put* bol kompaktný vo vyjadrení, moderný v prístupe a v podaní témy, ako aj v literárnom postupe a sviežosti jazyka.⁸³

Žicinovej živý obraz medzivojnového prostredia na dedine a vzťah slúžok s majiteľmi domov je cenným spoločenským a historickým odrazom spoločenských vzťahov jednej doby, akýchsi dejín súkromného života v srbskej krajine. Povojnové revolučné okolnosti natrvalo zmenili sociálne vzťahy, takže svet zachovaný v románe získal na dôležitosti. Vplyv tejto autorky na srbskú literatúru je veľmi významný a hlavne pre ženskú tvorbu. Písala otvorene o ženskej otázke, o postavení žien

⁸¹ DERETIĆ, Jovan: *Istorija srpske književnosti*. Belehrad 1983, s.143.

„Najvýznamnejšiu novinku v prozaickej tvorbe priniesla spisovateľka Milka Žicina (1902-1984) so svojimi dvoma proletárskymi románmi *Kajina cesta* (1934) a *Dievča pre všetko* (1940), ktoré patria medzi naše lepšie medzivojnové romány.“

⁸² RADOVANAC, G. S.: *Žena u srpskoj književnosti*. Novi Sad 2010, s. 231.

⁸³V.R :*Milka Žicina, služavka-gospodarica*. 26.11.06, <https://www.knjizara.com/Kajin-put-Milka-Zicina-116810> 17.11.2020

v patriarchálnej spoločnosti, malomeštianskej a rurálnej spoločnosti. Niektoré jej publicistické a prekladateľské práce zostali nedokončené. Jej novinárska aktivistická práca je obzvlášť zaujímavá. Publikovala v ženskom časopise *Žena danas*. Písala tam správy, záznamy zo stretnutí a zhromaždení žien, texty o životnom štýle vydatých žien, ktoré varujú, že žena by nemala byť materiálne závislá od svojho manžela, ale mala by byť aj spoločensky a kultúrne uvedomelá. Sú tam priznania o jej minulosti a o politickom prenasledovaní, ktorými si prešla ako spisovateľka. Žicinovej diela ponúkajú veľmi rozvinutý psychologický diskurz, vzťah určený patriarchátom, postavenie žien vo vidieckom aj mestskom srbskom prostredí. Autorka hovorí predovšetkým hlasom hlboko humanistickým, ktorý je v totalite spochybňovaný, o zmysle moderného človeka, jeho živote a vôli. Na jej diela sa treba pozeráť pluralitne a následne ich oslobodiť od historicko-kultúrno-politických obmedzení, v ktorých vznikli.⁸⁴

Kajin put je príbeh o slúžke z rodiny alkoholika, ktorá je vystavená nehumannému zaobchádzaniu zo strany zamestnávateľov.⁸⁵Tento román ukazuje obraz spoločnosti v medzivojnovom období, sleduje osud hlavnej hrdinky, mladého dievčaťa, jej život a úskalia v malej dedine blízko pri Slavónii. Hlavná hrdinka Kaja, ktorá má ešte len desať rokov, je hodená do života dospelých bez akejkoľvek prípravy a pomoci, trápi sa každodennými starosťami. Opisuje silné obrazy nefalšovanej reality na dedine z pohľadu dievčaťa.

Hlavná hrdinka Kaja bola vychovávaná v patriarchálnej rodine, a už od malička videla, ako by mala vyzeráť rodina, a aké by mali byť vzťahy medzi mužom a ženou. Už ako malá sa hrávala so svojimi súrodencami na patriarchálnu rodinu, ale nemala práve najlepší vzor, keďže jej otec bol alkoholik.

⁸⁴MIHAILOVIĆ, Aleksandra: *Поетика прозе Милке Жицине*. Београд 2017, s. 6.

⁸⁵ DOLEŽAL, Ján: *Dvě století srbského románu*. Praha 2007, s. 38.

Ukážka z diela *Kajina cesta*: – „*Heled'...tohle je naša chalupa, ty jsi muž a já vařím oběd.*

– *Ty jsi také nádelník, a jdeš do práce...a já musím napéct chleba a všechno připravit... A ty jsi teď jdi a přijdi k večeři!*

– *Tady jsu...psisel sem.*“

– *To je špatně! To je špatně! Tak to není! Copak jsi to za chlapa? To musíš přijít opilý, potácet se a nadávat...kruci, sakra...a vrhnout se na mne, abys mě natloukl...A pak půjdeme spolu spát...*“⁸⁶

Už od malička videla, ako sa správal otec k matke a myslela si, že je to správne, hoci často bil nielen svoju manželku, ale aj svoje deti. Jej matka bola väčšinou času zaneprázdnená, starala sa o celú domácnosť a Kaja si ju pamätala stále s tehotenským bruchom. Aj napriek tomu, že jej život bol odjakživa ťažký, našla útočisko v matkinom náručí, a ako tak žili šťastne. Zlom nastal, keď im matka zomrela, otec pokračoval v pití a prepil všetko, čo mali a deti hladovali. Jej staršie sestry ju opustili, a začali pracovať ako slúžky v meste, a tak zostala už len ona so svojimi mladšími súrodencami. Kaja navštevovala školu aj napriek tomu, že ju v tom nikto nepodporoval. Stretla sa tam s diskrimináciou zo strany spolužiačok a aj pedagógov, pretože bola z chudobnej rodiny a kvôli otcovmu alkoholizmu nemala nikdy na nové a čisté šaty, a ani na desiatu do školy. V ťažkej životnej situácii musela ukončiť školskú dochádzku a otec ju predal do pánskeho domu, kde robila slúžku. Zo začiatku tam bola spokojná, keďže už nemusela premýšľať, ako si zaobstará večeru. No časom sa k nej paní domu začala správať povýšene, nechcela ju nikde púšťať, nemohla mať žiaden voľný čas, podozrievala ju, že kradne, nikdy k nej nebola milá, stále jej niečo prikazovala.

⁸⁶ ŽICINA, Milka: *Kajina cesta*. Praha 1947, s. 9.

Ukážka z diela *Kajina cesta*: „*Nedopřejí jí ani, aby pocítila ono uspokojení z dokonané práce, ale věčně něco zůstává na zítřek, na potom, pronásledují jí s tím „potom“, prohánějí ji celý den. – Vyházej chlév, teď jenom shrab hnůj, odvezeš jej potom...Másníci potřebuji, a zítra uděláš... a to zítra je strašné, plné neukončené práce, blíží se neutěšeně, odporně, nebude to ani zítra, kdyby se i roztrhala, aby ukončila práci tak, aby nic nezůstalo na potom.*“⁸⁷

Napriek ťažkému životu slúžky, Kaja chcela pokračovať v školskej dochádzke, skrývala sa, aby mohla čítať a učiť sa. Počas svojho služobníctva spoznáva sluhu Marka, ktorý bol od nej starší. On ju zastihol pri čítaní, nebral ju vážne, až pokým mu neukázala príbehy v čítankách. Kaja sa skamarátila s Markom a vo voľnom čase, ktorého nemali veľa, Kaja učila Marka čítať a stali sa z nich priatelia. Ďalej už nemohli znášať šikanovanie od svojich pánov a tak sa spolu rozhodli utiecť a vyraziť za novým životom. V tomto diele môžeme vidieť veľkú odvahu, výdrž mladého dievčaťa, ktoré berie osud do svojich rúk a bojuje proti sociálnym a patriarchálnym normám.

Postava Kaji, na začiatku prijíma svoju úlohu v patriarchálnej spoločnosti, a nevzdorovala jej, dokonca si myslela, že takéto správanie je správne. Neskôr si vo svojom vnútri začala uvedomovať, že takto žiť nechce a jej hlavnou motiváciou bolo vzdelanie, ktoré nemohla dokončiť. No nenašla v sebe silu vzdorovať, či už proti kategorizácii sociálnych tried alebo celkovo proti patriarchálnemu systému a mlčky trpela, čo jej osud nadelil. Až kamarát Marko jej dal odvahu vzdorovať systému, ktorému sa neskôr obidvaja spoločne postavili.

3.6 Mir Jam Milica Jakovljevićová – *Ranjeni orao*

Milica Jakovljevićová sa narodila v Jagodine v roku 1887 z tretieho manželstva Jakova Jakovljevića, štátneho úradníka. Mala päť súrodencov, z toho jedného brata Ste-

⁸⁷ ŽICINA, M.: *Kajina cesta*. Praha 1947, s. 230.

vana Jakovljevića, ktorý napísal významné dielo *Srpske trilogije*. Svoje detstvo a mladosť prežila v Kragujevci, kam sa presťahovala celá jej rodina. Tam sa nielen vzdelávala, ale aj formovala ako osobnosť. Po ukončení pedagogickej školy dostala prácu učiteľky v dedine Krivi Vir, kde ostala päť rokov a neskôr dva roky v dedine Obrež. Počas tohto obdobia získala výborné poznatky o tom, ako sa žilo na dedine na začiatku 20. storočia, ktoré neskôr využila vo svojich knihách. Počas prvej svetovej vojny sa vracia do Kragujevca, kde počas okupácie vyučovala v jednej rodine francúzštinu. Práve vtedy začala písať svoje romány. Počas okupácie najradšej čítala Balzaca, obdivovala jeho tvorbu, a hlavne realistický opis sociálnych vrstiev vo francúzskej spoločnosti, čo sa neskôr stalo vzorom pre jej diela. Po prvej svetovej vojne a úspešnom návrate srbskej armády, aj jej brata Stevana, sa spoločne, aj so sestrami odsťahovali do Belehradu. Chcela byť novinárkou, no v roku 1919 to bolo veľmi zriedkavé povolanie pre ženy. Bola prirovnávaná ku svojim hrdinkám, pretože bola rovnako jako ony bezdetná, nevydatá a zasvätila svoj život kariére. Pracovala pre časopis *Novosti*, neskôr pre časopis *Nedeljne ilustracije* a po celú tú dobu sa podpisovala pod pseudonymom Mir Jam, ktorý si ponechala aj pri písaní svojich románov. Významná príležitosť sa jej naskytla v časopise *Vreme*, kde začala písať recenzie na divadelné predstavenia. Aj ona sama neskôr napísala divadelné drámy: *Tamo daleko (Tam d'aleko)* a *Emancipovana porodica (Emancipovaná rodina)*. Obidve zožali úspech v Národnom divadle v Belehrade. Svoje prvé romány začala verejnosti predstavovať v roku 1926, keď sa jej naskytla príležitosť vydávať ich v *Nedeljnih ilustracijah*. Priestor, ktorý dostala, využila, aby upozornila na postavenie žien, ich vzdelávanie, ale aj na boj za emancipáciu. Tak začína tichý protest, zobrazovaním žien vtedajšej dobe, s reálnymi hrdinami a každodennými problémami, efektnými dialógmi, ale zakaždým so šťastným koncom.⁸⁸ V tom období si jej romány

⁸⁸ RADOVANAC, G. S.: *Žena u srpskoj kniževnosti*. Novi Sad 2010, s. 184 – 186.

získali nesmiernu popularitu. Písala o láske, manželstve a živote buržoáznej triedy bývalej Juhoslávie. Milica Jakovljevićová žila pokojným a osamelým životom. V tom čase bola považovaná za skutočnú krásku. Aj keď písala s veľkou vášňou o láske a manželstve, nikdy sa nevydala. Plynule hovorila francúzsky a rusky. O jej súkromnom živote sa veľa špekulovalo, ale málo vedelo.

Čitateľov si získala jednoduchým štýlom. Jej romány sa čítali jedným dychom a s potešením. *Ranjeni orao* (Zranený orol), ktorý vyšiel v roku 1936 v Belehrade, bol jedným z jej najslávnejších románov o láske. Ten bol aj v roku 2009 sfilmovaný. Napísala aj ďalšie ako napr.: *To je bilo jedne noći na Jadranu* (Jednej noci na Jadrane), *Nepobedivo srce* (Neporaziteľné srdce), *Greh njene mame* (Hriech jej matky), *U slovenačkim gorama* (V slovinských horách), *Mala supruga* (Malá manželka). Tieto príbehy lákali ženy aj mužov, mali širokú škálu postáv a vzrušujúci vývoj. Súčasťou literárneho korpusu Mir Jam sú aj zbierky poviedok. Po druhej svetovej vojne, odmietla pracovať pre jedne noviny, jej knihy boli zakázané a nemohla si nájsť prácu. Jakovljevićová bola opustená a bez dôchodku. Zomrela 22. decembra 1952 na zápal pľúc. O jej smrti neinformovali žiadne noviny. Až v roku 1972, vďaka uvedeniu hry *Ranjeni orao* na javisko v Ateliéri 212, diela Mir Jam opäť ožili. Seriály a filmy inšpirované jej tvorbou sú dodnes v televízii mimoriadne populárne.⁸⁹

Skutočnou hodnotou jej románov je podrobné a autentické vykreslenie života a hodnôt buržoáznej Juhoslávie. Milica Jakovljevićová patrí do skupiny spisovateľov píšucich oddychovú literatúru. Jej romány sa odlišujú mimoriadnou fabulou a zápletkami.

⁸⁹ TANJA: *Ko je stvarno bila Mir Jam, voleli smo njene romane, ali nismo znali kaku tugu krije njen pseudonim*. 28.9.2017 <https://www.piplmetar.rs/ko-je-stvarno-bila-mir-jam-voleli-smo-njene-romane-ali-nismo-znali-kakvu-tugu-krije-njen-pseudonim/> 6.12.2020

mi.⁹⁰Až po televíznej adaptácii, na motívy knihy *Ranjeni orao*, bola autorka pochválená, že svojou tvorbou pripomína Jane Austen.⁹¹

Témou všetkých jej románov je láska, so šťastným koncom. Často jej bol vytýkaný idealizovaný pohľad na svet a jej zmysel pre krásu. V jej dielach nachádzame harmóniu, opisy kvetov, farieb, krásy v dome a v interiéri, ale hlavne ľudskú krásu. Jej postavy boli fyzicky príťažlivé, či už fyziognómiou, ale aj oblečením.⁹² Jakovljevićová si nevybrala materstvo, čo otváralo nové otázky v ženskej tvorbe. V nej sa sústredila na tému zobrazenia ženy v pracovnom živote, pohľad na rozvedené ženy a dôležitosť vnímania nevinnosti pred manželstvom. V jej dielach možno rozpoznať psychologický charakter postáv, ale aj ich sociálne zaradenie. Predstavitelia v románoch sa dali rozpoznať podľa spôsobu reči, ale aj podľa dialektu.⁹³Zobrazovala realistický obraz srbskej spoločnosti v medzivojnovom období, moment náhleho vzostupu mestskej triedy, ale aj to, čo tomu predchádzalo a týkalo sa rozpadu starých patriarchálnych noriem. Najdramatickejšie zmeny nastali v súkromnom živote, inštitúcii manželstva a vzťahmi medzi mužmi a ženami. Romány Mir Jam poukazujú na to, že na dedinách prevládala stará morálka a poriadok, na rozdiel od miest, kde to poľavovalo. V jej dielach, môžeme pozorovať minulé život v Srbsku do polovice 20. storočia.

Všetky jej ženské hrdinky sa charakterovo vyvíjajú od začiatku do konca príbehu. Počas milostných zápletiiek a príbehov, rieši aj ženskú otázku a obracia sa k témam,

⁹⁰ JAKOVLJEVIĆ, Milica: *Ranjeni orao*. O autorki. Beograd 2011, s. 469.

⁹¹ Jane Austen, (narodená 16. decembra 1775, Steventon, Hampshire, Anglicko - zomrela 18. júla 1817, Winchester, Hampshire), bola anglická spisovateľka, ktorá ako prvá dala románu výrazný moderný charakter prostredníctvom svojho opisu bežných ľudí v každodennom živote. Počas svojho života vydala štyri romány: *Rozum a cit* (1811), *Pýcha a predsudok* (1813), *Mansfield Park* (1814) a *Emma* (1815). V týchto dielach, ako aj v dielach *Persuasion* a *Northanger Abbey* (publikovaných posmrtno, 1817), živo vykreslila anglický život strednej triedy na začiatku 19. storočia. Jej romány definovali spoločnosť a vtedajšie spôsoby, ale stali sa tiež nadčasovou klasikou, ktorá zostala populárna už viac ako dve storočia po jej smrti. SOUTHAM. C. Brian: *Jane Austen-English novelist*. 22.10.2020, <https://www.britannica.com/biography/Jane-Austen> 7.12.2020

⁹² RADOVANAC, G. S.: *Žena u srpskoj kniževnosti*. Novi Sad 2010, s.190.

⁹³Tamtiež, s. 192 – 193.

ktoré boli v tej dobe tabu, napríklad strata nevinnosti pred manželstvom. Žene už bolo dovolené verejne vystupovať, dožadovať sa vzdelania a zamestnania, mať právo vybrať si manžela, slobodnejší štýl obliekania a správania sa, a to spôsobilo, že si muž inštitúciu manželstva vážil čoraz menej. V takýchto voľnejších spoločenských vzťahoch, ktoré vyvolávajú odsúdenie starších generácií, bola túžba mužov vyššia. Nechceli, už čakať na svadobnú noc a tak často požadovali dôkaz lásky pred manželstvom. Na druhej strane ostalo dievča, ktorej hodnota v očiach spoločnosti výrazne klesla kvôli stratenej nevinnosti. Tá si prechádza zložitými psychologickými a existencionálnymi drámami, pretože staromódny patriarchálny muž sa zriedka oženil so ženou, dievčaťom, ktoré stratilo svoju nevinnosť pred manželstvom. Za to muži boli vykreslení často ako lovci, ktorí dobývali ženy, a teraz s novou dobou, kedy už nemuseli čakať na manželstvo, požadovali od mladých žien „dôkaz lásky“. Často si ich nezobrali za manželky, ale kvôli venu sa oženili s inými. Na rozdiel od žien, mužov nečakali žiadne negatívne následky. Takáto žena, bola zvyčajne privedená do záhuby, bolo pre ňu veľmi ťažké sa vydať, prežívala vnútornú bolesť a hanbu, ktorú jej dala pocítiť vtedajšia patriarchálna spoločnosť.

Ranjeni orao je príbeh o emancipovanej slečne Anđelke, ktorá zažíva, prvé lásky, sklamanie, nešťastia, ale aj priateľstvá a výborné vzťahy v rodine. Už ako malú ju zastihla rodinná tragédia, keď jej počas okupácie zomreli obidvaja rodičia a tak ju vychovala jej teta Nada. Tá bola učiteľkou matematiky na základnej škole v Belehrade. Jej teta ju veľmi dobre vychovala a dopriala jej kvalitné vzdelanie na právnickej fakulte, ktorú Anđelka úspešne ukončila. Tam spoznala svojho budúceho manžela Tomu, ktorý bol milý, vzdelaný, citlivý, s výborným vzhľadom a patriarchálnym zmýšľaním. Toma bol veľmi zamilovaný do Anđelky, videl v nej dokonalú ženu.

Po svadbe išli na medové týždne k Jadranu. Anđelka, ale skrývala tajomstvo pred Tomom, chcela mu o tom povedať, ale bála sa, že by ju mohol opustiť. Prvá svadobná noc nastala a ona už nemohla skrývať, že nebola nevinná. Povedala Tomovi, že v minulosti urobila chybu, prosila ho o odpustenie, a vysvetlila mu, ako sa to všetko stalo, že jej milý zomrel, a že sa to stalo len jedinýkrát. Toma nemal pochopenie, neveril, že sa to stalo len raz, bol plný hnevu a znechutenia, už v nej nevidel nevinnosť a nežnosť ako predtým. Nevedel jej to odpustiť, chcel požiadať o rozvod. Anđelka nemohla uveriť, ako sa jej milovaný dokázal zmeniť z dokonalého novomanžela na necitlivého muža, plného zloby a nenávisti, nemohla znášať neustále poníženia, jeho tvrdohlavosť a žiarlivosť.

„Muškarac riknu i gurnu je silovito.

- Ne govori više! Ti nisi moja! Zauvek ćeš biti svačija kao što si oduvek bila! Među nama nema više života. Odmah se vraćamo u Beograd. Odvešću te tetki i kazati kako te vaspitala. Posle ću tražiti razvod braka.

- Dobro. Razvešćemo se. I ja imam dostojanstva. Neću da trpim tvoje uvrede. Ako sam izgubila nevinost, nisam izgubila dušu! – Ućutala je, a muž je pušio i dalje namrgođen. Onda joj se okrete, zajedljiv i željan da joj zada bol.⁹⁴

Nechcela viac trpieť jeho urážky, tak sa zbalila a odišla. Symbolicky tak opúšťa nielen hotelovú izbu, ale aj taký manželský život, v ktorom by mala byť ponižovaná a nepovažovaná za seberovnú. Zaplatila si izbu v inom meste na Jadrane a tam rozmýšľala a

⁹⁴ JAKOVLJEVIĆ, M.: *Ranjeni orao*. Beograd 2011, s. 34.

„Muž na ňu skrikol a násilne ju odstrčil.

- Už nič viac nehovor! Ty nie si moja! Vždy budeš každého, ako si aj vždy bola! Medzi nami už nie je viac života. Okamžite sa vraciame do Belehradu. Vezmem ťa k tvojej tete a poviem jej, ako ťa vychovala. Neskôr požiadam o rozvod.

- Dobre. Rozvedieme sa. Mám tiež svoju dôstojnosť. Nebudem tolerovať tvoje urážky. Aj keď som stratila svoje panenstvo, nestratila som svoju dušu! - Stíchla a jej manžel fajčil a stále zamračený. Potom sa na ňu uštipačne obrátil, pripravený jej spôsobiť bolesť.“

trápila sa, čo ďalej. Bola nahnevaná na celé pokolenie mužov a tak si ani nevšimla, že ju tam pozoruje jeden letec, menom Nenad, ktorý sa do nej zahľadel. Aj Toma bol smutný, ale kvôli svojim hodnotám a názorom jej nemohol odpustiť. Anđelka sa bála, že zahanbí celú svoju rodinu, a že jej teta Nada neodpustí. Toma sa vrátil do Belehradu a povedal všetko jej tete. Po pár dňoch sa Anđelka tiež vrátila späť do Belehradu, povedala tete svoju verziu príbehu, ako sa, keď bola ešte študentka, na prázdninách zoznámila s mužom menom Gojko Marić, do ktorého sa zamilovala a on od nej vyžadoval „dôkaz lásky“. Napriek tomu, že mu odolávala, nevydržala, a stratila s Gojkom svoju nevinosť. Ostali ešte pár mesiacov v kontakte vďaka listom, ktoré si navzájom vymieňali a ona verila, že si ju vezme za ženu, no raz dostala list od jeho matky, že Gojko zomrel. Po tomto vysvetlení prosila tetu o odpustenie, tá tak urobila a odišli spolu na pár dní na vidiek, kde mali príbuzných. Jej teta si priała, aby sa k sebe Toma a Anđelka vrátili, ale obidvaja vedeli, že ich vzťah už nikdy nebude ako predtým, ale ešte stále tam bola nádej na návrat. Až po pár incidentoch Anđelka vedela, že bude lepšie, ak bude na ceste svojho života putovať sama a rozhodla sa, že sa presťahuje do Macedónska, kde bude pracovať na súde. V tej dobe, samostatná, nechránená, rozvedená žena sa v spoločnosti nazývala razpuštenica a všetci muži na ňu mali právo, alebo si to muži sami sebe dávali za právo. Vo svojom pracovnom živote prejavovala odvahu, a keď si myslela, že sudcov rozsudok by mohol byť miernejší, nebála sa vyjadriť svoj názor. No často ženský názor, nemal rovnakú váhu ako ten mužský.

„ – Mnogo ste ga osudili, – kazala je sudiji. – On je bio nezaposlen i gladan, a glad nagna čoveka na svako delo.

– E, draga gospođo, mi na sudu nismo romansijeri već ljudi od struke. Mi smo dužni da predviđamo moguće posledice jedne sitne krađe. Ako klicu ne uništimo u početku, ona će se množiti i može i da zarazi društvo.

– *A ja bih otklonila baš to nezdravo što je stvorilo klicu, otklonila bih nezaposlenost!* –
žustro izgovori Anđelka, zažarivši se.

Sudija se osmehnu na to, primajući olako i bez razmišljanja reči te lepe ženice, koja sa pred njegovim očima plavila i rumenela, dok su se pod njenom bluzom nazirale čvrstve grudi, koje su ga omamljivale. Osmehnuo se kao čovek svestan svoje važnosti sudije i pravnika koji ne želi da polemiše sa ženskom glavom, jer iako je učila isto što i on, mislio je, ona ostaje samo žena, nesposobna da logično rasuđuje.“⁹⁵

Aj napriek tomu, že v Macedónsku chcela začat' nový život, prenasledovala ju jej minulosť. Najprv zistila, že jej najlepšia kamarátka z ročníka, Vukica, sa vydala za Gojka, toho Gojka, ktorý tvdil, že zomrel – bol zdravý a nič sa mu nestalo, oklamal ju. Už vtedy, keď bola doňho zamilovaná bol ženatý a klamal nielen ju, ale aj svoju manželku. Tvrdil Anđelke, že sa chcel rozviesť, ale rodičia mu to nechceli dovoliť a taktiež nechcel opustiť svojho syna. Anđelka bola znechutená, nechcela ho už nikdy vidieť, no on odvtedy, čo sa dozvedel, že Anđelka je v rovnakom meste ako on, jej nedal pokoj a všade ju prenasledoval, chcel si s ňou začať aféru. Ona ho ale stále odmietla. Medzitým sa dozvedela, že muž, ktorého predtým stretla na Jadrane, je jej kamarát z okupácie Nenad. Ten bol zamilovaný do Anđelky, ale on si myslel, že je to Anita, pretože našiel jej zapisník, ktorý takto podpísala. Neuvedomoval si však, že tá Anđelka je Anita, nepamätal si ju, pretože ju naposledy videl v detstve. Písal obidvom listy, milostné Anite a kamarátske bratské Anđelke. Ona mu nechcela povedať, že to

⁹⁵ JAKOVLJEVIĆ, M.: *Ranjeni orao*. Beograd 2011, s 171.

„Boli ste naňho príliš prisny, povedala sudcovi. Bol nezamestnaný a hladný a hlad prinúti človeka vykonať čokoľvek.

No, vážená pani, my na súde nie sme románopisci, ale odborníci na právo. Sme povinní predvídať možné následky drobnej krádeže. Ak na začiatku nezničíme zárodok, môže sa množiť a nakaziť spoločnosť.

A tak ja by som odstránila to naozaj nezdravé, čo vytvára zárodok, odstránila by som nezamestnanosť! Briskne povedala Anđelka a žiarila.

Sudca sa na to pousmial, ľahkovážne a bez premýšľania prijal slová tejto krásnej ženy, ktorá sa začervenalala pred jeho pohľadom, zatiaľ čo pod jej blúzkou boli viditeľné jej pevné prsia, ktoré ho omamovali.

Usmial sa ako muž, ktorý si je vedomý svojej dôležitosti sudcu a právnika, a ktorý si neprial polemizovať so ženou, aj napriek tomu, že vyštudovala to isté čo on, myslel si, že je len ženou, ktorá nie je schopná logicky uvažovať.“

píše tej istej osobe, pretože chcela zistiť jeho charakter. Keď sa stretli u svojich príbuzných na vidieku, Nenad zistil, že Anita a Anđelka je tá istá žena, nepáčilo sa mu, ako sa k nemu zachovala a už aj tak veril, že Anđelku si má vzat' jeho ujo Knežević, ktorý bol starý vdovec. Anđelka sa mu ospravedlnila, no v tej chvíli to bol preňho krutý žart. Nenad z trucu povedal svojej matke, že môže preňho dohodnúť manželstvo s bohatou dievčinou Nevenkou, ktorú by si bral len kvôli venu.

Po návrate Anđelky do Macedónska zistila, že na jej súd prijímajú nového sudcu, bol to Toma, jej bývalý manžel. Toma ju všade prenasledoval a chcel sám sebe dokázať, že Anđelka je ľahká žena a že bolo dobre, že sa rozviedol. No nevedel nájsť na nej chybu, až neskôr sa dozvedel o Gojkovi a jeho prenasledovaní a domýšlal si, že majú spolu aféru. Gojko a neskôr aj Toma chodili k Anđelke domov bez pozvania, preliezali bránu alebo ju Gojko oklamal tým, že jej napísal list akoby od jeho manželky, aby ho pustila dnu. Jedno také tragické ráno Gojko prišiel do jej domu a začal sa vyhrážať, že chce, aby bola jeho, no ona ho stále odmietala a Gojko zo zúfalstva a hnevu z nenaplnenej lásky a túžby najprv postrelil Anđelku a hneď potom sám seba.

„ – Je li to vaša poslednja reč? Vi me ne volite!?”

– Ne volim vas! I dosta ove komedije! Ostavite me jednom zauvek na miru!

Okrenula se, pojurila vratima i strčala na doksat. Maričev glas odjeknu:

– Nećeš ni drugog voleti!

Odjeknu revolverski pucanj, zatim drugi... “⁹⁶

Anđelka bola zranená, guľka tesne minula jej srdce, ale zotavila sa. No verejnost' nepoznala na ňu dobrého slova, každý si myslel, že si s Gojkom začala aféru, že rozbila

⁹⁶ JAKOVLJEVIĆ, M.: *Ranjeni orao*. Beograd 2011, s. 406.

„To je vaše posledné slovo? Vy ma nemilujete!?”

Nie, nemilujem vás! “ A dost' bolo tejto komédie! Nechajte ma raz a navždy na pokoji!

Otočila sa a ponáhľala sa k dverám a bežala k verande. Ozval sa Maričov hlas:

Nebudeš milovať ani nikoho iného!

Ozval sa výstrel z revolvera, potom druhý ...“

šťastnú rodinu, všetci ju odsudzovali. Po tomto nešťastí ju navštívila teta Nada, Anđelka jej vysvetlila, čo sa stalo a neskôr išla navštíviť Gojkovu ženu, Vukicu, kamarátku z detstva, všetko jej vysvetlila a Vukica pochopila, že to nebola jej vina a odpustila jej. Anđelka sa rozhodla spolu s Nadou, že bude najlepšie, aby požiadala o premiestnenie naspäť do Belehradu.

Po príchode z Macedónska sa stretla aj so svojím kamarátom Nenadom, ktorý už bol zasnúbený s Nevenkou, ale stále nemohol zabudnúť na svoju Anđelku. Jeho snúbenica bola veľmi žiarlivá, a on nosil Anđelkinu fotku v peňaženke ako talizman. Raz mu ju snúbenica našla, urobila scénu a fotku roztrhala. V ten deň letel aj napriek zlému počasiu. Hoci sa mu podarilo pristáť, pri nešťastí prišiel o časť pravej nohy. Celá jeho rodina ho prišla pozrieť, aj jeho snúbenica, aj kamarátka z detstva Anđelka. Snúbenica nebola nadšená a už v ňom videla len invalida a vidinu toho, že bude mať manžela bez nohy, o ktorého sa bude musieť starať. Jej návštevy boli čoraz kratšie a zriedkavejšie, viac sa venovala móde a už si plánovala dovolenku na Jadrane, Nenad v jej plánoch chýbal. Anđelka ho chodila navštevovať každý deň a jej návštevy boli preňho najväčším šťastím. Nenad sa so svojou snúbenicou rozišiel a vstúpil do vzťahu so svojou pravou láskou Anđelkou.

„Da, ova njena ljubav je prolečno cveće, jer u njoj ima nečeg uzvišenijeg nego u unoj prema Tomi. U ovoj ima razumevanja i praštanja, bez čega ljubav ne može opstati duže od prolazne strasti. On joj nije postavio otvoreno pitanje hoće li biti njegova, nije izgovorio zvanične reči prosidbe, ali su oboje znali da ih više ništa neće razdvojiti...

Da, žena, samo žena je u stanju da udahne novu snagu, povrati veru u život i uzdigne iz ponora, ohrabri. Žena i njena velika nesebična ljubav.“⁹⁷

⁹⁷ JAKOVLJEVIĆ, M.: *Ranjeni orao*. Beograd 2011, s. 453.

Príbeh sa uzatvára, keď sa všetko psychologicky vyrovnáva, keď obidvaja aktéri, Nenad a Anđelka, zostali akosi poškodení, psychicky aj fyzicky, ona rozvodom a on stratou nohy. Ich šťastie sa naplnilo.⁹⁸

V románe sa vyskytuje viacero typov žien, napr. starostlivé matky, ktoré sa usilujú o to, aby sa ich synovia čo najlepšie oženili, a niekedy práve oni nútia synov do ženidby kvôli venu. Ženy s patriarchálnym zmýšľaním, ktoré svoje dcéry zo strachu, aby nestratili svoju nevinnosť, nikde nepúšťajú a prehnane ich ochraňujú. Koketné ženy, ktoré zvädzajú mužov, pretože si uvedomujú svoju krásu, ale aj žiarlivé ženy, ktoré svojim mužom vôbec nedôverujú. Vzdelané a emancipované ženy, ako bola Anđelka, ktorá si taktiež uvedomovala svoju krásu, ale aj svoju hodnotu a vzdelanosť. Nebála sa povedať svoj názor, hoci bol jej názor vnímaný ako menejcenný v porovnaní s mužmi. Práve ona sa dostane do pozície, keď sa stane rozvedenou ženou a po čase sa znova vydáva. Obdobie, kedy bola rozvedená, nebolo pre ňu najľahšie, keďže musela čeliť rôznym spoločenským nástrahám, ľudia ju často odsudzovali a muži si mysleli, že ju môžu ľahko získať. Anđelka predstavuje modernú ženu, ktorá nesúhlasila so zastaralými patriarchálnymi hodnotami, tradíciami a s nerovnakým postavením žien v porovnaní s mužmi, hoci ani v tej dobe jej názory neboli ľahko prijateľné.

3.7 Momo Kapor – *Beleške jedne Ane*

Momčilo Kapor, tiež známy ako Momo Kapor, bol srbský maliar, spisovateľ, novinár, člen Srpskej Akadémie nauka i umetnosti (srbskej akadémie vied a umenia). Na-

„Áno, táto jej láska je ako jarný kvet, pretože je v nej niečo vznešenejšie než bola láska k Tomovi. V tejto je pochopenie a odpustenie, bez ktorých láska nepretrvá dlhšie ako prechodná vášeň. Neopýtal sa jej otvorene, či bude jeho, ani nevyslovil oficiálne slová požiadania o ruku, obaja však vedeli, že ich už nič nerozdelí ...

Áno, žena, iba žena je schopná vdýchnuť novú silu, vrátiť vieru v život a pozdvihnúť z priepasti, povzbudiť. Žena a jej veľká nežistná láska.“

⁹⁸ RADOVANAC, G. S.: *Žena u srpskoj kniževnosti*. Novi Sad 2010, s. 218.

rodil sa v Sarajeve v roku 1937. V apríli 1941, keď mal Momo len štyri roky, počas bombardovania Sarajeva, spadla bomba na starý turecký dom, kam sa uchýlili mama Bojana, Kaporova stará mama a malý Momo. Všetci, okrem Moma, zomreli, ale jeho matka ochránila svojim vlastným telom. Kapor vedel o nej veľmi málo, pretože v rodine sa o nej zriedka hovorilo, pravdepodobne preto, aby nepripomínali dieťaťu hrôzu, ktorú prežil a neprehlbili traumy. Vojnové roky strávil Momo v Sarajeve u sestry svojej starej mamy a jeho otec ho rok po skončení vojny vzal do Belehradu.⁹⁹ Maliarstvo absolvoval v roku 1961 na belehradskej akadémii výtvarných umení. Vydal veľké množstvo titulov, románov a zbierok. Je tiež autorom mnohých dokumentárnych a televíznych programov a podľa jeho scenárov vzniklo niekoľko hraných filmov. Niektoré jeho romány boli preložené do francúzštiny, nemčiny, poľštiny, češtiny, bulharčiny, maďarčiny, slovinčiny a švédčiny.

Bol jedným z najčítanejších autorov ľahšieho žánru, džínsovej prózy¹⁰⁰, bol neobvyklý svojou bezprostrednosťou a ľahkosťou, vedel upútať pozornosť čitateľa. Písal o realite svojej doby a o každodenných úvahách. Kaporova schopnosť fascinovať čitateľa je založená na rafinovanom vnímaní a analýze reality. Kaporova sentimentálnosť a elegantná irónia sú formou obrany pred iracionálnymi silami sveta, zla a života. Jeho man-

⁹⁹ *Biografije poznatih Hercegovaca: Momo Kapor*. <https://www.hercegovinapromo.com/biografije-poznatih-hercegovaca-momo-kapor/> 24.11.2020

¹⁰⁰ Džínsová próza je názov pre zvláštny druh prózy v srbo-chorvátskej literatúre, ktorá bola charakteristická pre 60. a 70. roky minulého storočia. Džínsová próza má vlastnosti moderného a súčasného románu. Rovnako ako moderný román predstavuje hlavnú postavu, ktorá je často v konflikte s prostredím a so svojou spolupatričnosťou. Táto postava je takmer vždy atypická, je v rozpore s dospelými, je pasívna pokiaľ ide o životné ciele, ale veľmi aktívna, ak sa jedná o konfrontáciu so sociálnymi normami. Džínsová próza vychádzala z románu *Kto chytá v žite* od J. D. Salinger, ich protagonisti sú podobní hlavnej postave tohto románu. Postavy tohto typu románu sú predstavené v rámci novej, mladistvej kultúry, tj. subkultúry, ktorá bola v 60. a 70. rokoch zvláštnym spôsobom obliekania, dominovali v nej rifle, ktoré sa potom začali dovážať z USA, odtiaľ pochádza aj názov žánru „džínsová próza“, ale tiež nový, mladistvý jazyk, hudba, v ktorej dominuje rock a podobne. Rifle sú v tomto prípade symbolom mladosti, relaxácie, porušovania noriem a tradícií, a nielen typom nohavíc. *Proza u trapericama*. <https://www.lektire.hr/proza-u-trapericama/> 29.11.2020

želka, Ljiljana Kapor, založila nadáciu *Momčilo Momo Kapor*, ktorá každý rok 8. apríla, v deň jeho narodenia, udeľuje cenu za literatúru a výtvarné umenie.¹⁰¹

Momo Kapor sa venoval žurnalistike, roky písal pre *NIN* a *Politiku* a mnoho ďalších. Pod pseudonymom svojej dcéry, tínedžerky Ani, písal stĺpčky ilustrované autorom do časopisu *Bazar*. Rýchlo si našli cestu k svojim čitateľom a v roku 1972 sa z nich stala kniha *Beleške jedne Ane*. V tom období sa začala spolupráca medzi Momom Kaporom a vydavateľstvom *Znanje*, ktoré v rámci knižnice *HIT* vydávalo prvé Kaporove romány, čo mu prinieslo veľkú obľubu. Jeho knihy boli roky na vrchole rebríčka najčítanejších diel a rýchlo sa stali obľúbenými. Momo Kapor je autorom viac ako štyridsiatických kníh. Okrem románov a príbehov, písal aj divadelné hry, cestopisy, eseje a venoval sa ilustráciám. Bol cenným kronikárom udalostí, často nešťastných, ktoré prenasledovali jeho národ. Súbežne s literárnou tvorbou sa venoval aj maľbe, ilustroval takmer všetky svoje knihy.¹⁰² Písal šarmantne, s ľahkosťou a zvláštnym sentimentom, ktorý sa nikdy nezmenil na pátos, a preto bol veľmi obľúbený a čítaný. Bol vyhlásený za spisovateľa džínsovej prózy a Belehrad zostal jeho nevyčerateľným zdrojom inšpirácií a tam aj v roku 2010 zomrel.¹⁰³

Svet nazeraný z pohľadu tínedžerky, vyrozprávaný rozpoznateľným belehradským žargónom a ilustrovaný rukou autora, je zároveň dôvtipnou, ale aj nemilosrdnou analýzou doby. *Beleške jedne Ane* rozosmejú, ale tiež povzbudia, aby sme premýšľali o večných otázkach, ktoré si rovnako ako generácie pred nami, kladieme každý deň.

Ana má len sedemnásť rokov a rieši otázky každodennosti s cynickým nadhľadom, kladie ich sebe samej a sama si na ne odpovedá. Opisuje svet a príbehy odohrávajúce na rôznych miestach v Belehrade, v rôznych situáciách, v akých sa mohlo

¹⁰¹ *Momčilo Momo Kapor*. <http://riznicasrpska.net/knjizevnost/index.php?topic=439.0> 24.11.2020

¹⁰² *Momo Kapor*. https://www.laguna.rs/a1767_autor_momo_kapor_laguna.html 24.11.2020

¹⁰³ *Momo Kapor biografija*. <https://secanja.com/momo-kapor/> 24.11.2020

vyskytnúť dievča v jej veku, jako napríklad kaviarne, ulice, kiná, bary, novoročné párty. Ana mala veľmi inovatívny pohľad na svet v tej dobe. a špecifický vzťah s otcom, na tú dobu úprimný a otvorený, ale aj napriek tomu cítila, že otec by si viac prial syna ako dcéru.

Otec jej hovoril: „*Treba da utuviš u glavu jednu stvar, Anči: lova ništa ne znači! Ma koliko je imala – opet će ti faliti! Na primer, kad sam imao puno lovudže, pušio sam Kent, pio viski i vozio se taksijem, i opet sam ostajao bez nje! Sada, kad nemam ni file-ra, živim isto: pušim Dravu, pijem ružicu, vozim se tramvajem i opet sam bez love... Znači stvar nije u lovi. kao što misle mnogi amateri, jer šta ti vredi lova do krova akad nemožeš da se zezaš sa pravim tipovima, niti da sediš na pravim mestima. A ovo je Anči, na primer, jedno pravo pravcato mesto!*“¹⁰⁴

„– *I ne zovi me sine! – presekoh tu nerazumljivu familijarnost. Znaš da me to izbezumlje! Ja sam ćerka! To je tvoj problem, što si želeo muško a dobio polužensko dete.*“¹⁰⁵

Ana sa otvorene vyjadruje k ženám v Belehrade a kritickým hlasom k spoločnosti. Opisuje svoje prvé lásky, zamilovanie sa do muža menom Mišelin, no nekončí to tak ako si predstavovala. Rodičia chceli, aby zabudla na Mišelina a tak ju posielajú do Londýna, opisuje čas, ktorý tam strávila, na chvíľu to pomáha a zabúda, no keď sa vráti, je láska späť. Rodičia ju posielajú ku psychológovi.

¹⁰⁴ KAPOR, Momo: *Beleške jedne Ane*. Zagreb 1975, s.26. „*Musiš si dat' do glavy jednu vec, Anča: peniaze nič neznamenajú! Bez ohľadu na to, kolko by si mala - opät' ti bude chybat'! Například, keď som mal veľa peňazí, fajčil som Kentky, pil whisky a jazdil si taxíkom a opät' som zostal bez peňazí! Teraz, keď nemám ani dinár, žijem rovnako: fajčím Dravy pijem rosé jazdím v električke a opät' som bez peňazí ... Takže nejde o prachy, ako si veľa amatérov myslí, pretože aký to má zmysel mať peniaze až po strechu, keď sa nemôžeš zabávať so správnymi chlapmi alebo sedieť na správnych miestach. A toto je napríklad Anči, skutočné pravé miesto!*“

¹⁰⁵ Tamtiež, s. 60. „*A nevolaj ma synček! - Prerušila som tú nepochopiteľnú familiarnost'. Vieš, že ma to privádza do šialenstva! Som tvoja dcéra! To je tvoj problém, pretože si chceli syna a narodila sa ti polovičná žena.*“

Príklad jednej zo schôdzok s psychológom: „*Čúćete odmah: čovek, koji tako dobro pamti nevažne stvari i toliko živi među brojevima, ne bi bio u stanju da shvati moju vrstu bolesti. Mislim da ste nepopravljivo zadovoljni i odrasli doktore. Da postoji neko bolji od vas u toj struci, otišla bih pravo njemu, ali vi ste, nažalost, najdalje doterali, a to je stvarno malo...Radite još na sebi, doktore! Čitajte, patite, zaljubljujte se! Možda će vam to pomoći! Jer ovo u čemu je stvar doktore...*

Tu se nagnuh preko stola ka Roberta Mandžuki, s izrazom krajnje konspiracije na licu. On se sav pretvori u uvo: – U čemu?

–Nisam bolesna ja, već svet oko mene. Kapirate? “¹⁰⁶

Ana má revolučné myšlienky, zdravý rozum a bojuje proti konvenciám. Momo Kapor sa cez jej postavu vyjadroval aj k politike, a na tú dobu potencionálne nebezpečné názory, zahalil do vyjadrení tínedžerky, ktorá bojuje proti nemorálke, podvodom, klamstvám a konvenciám malomestskými nepísanými pravidlami, ktoré sa jej snažili nanútiť. Približuje dobu a mentalitu spoločnosti, ktorá sa veľmi nelíši od minulosti a ani tejto dnešnej doby.

Kaporovo rozprávanie je plynulé, originálne a sympatické. Jeden ľahký rozhovor spája históriu, filozofiu, politiku, samotného ducha tej doby. No nakoniec všetko, čo vidíme alebo si predstavujeme, je nevinnosť mladého dievčaťa a v tom spočíva podvod. Za vzdorovitou dievčinou s krásnou tvárou, pohotovým jazykom a dostatkom cynizmu sa skrýva – Momo Kapor. Všetci jednu takúto Anu poznáme alebo sme boli tak trochu ako ona. Ibaže je o odtieň odvážnejšia, drzejšia. Postava Any bola vytvorená tak, že ak

¹⁰⁶KAPOR, M.: *Beleške jedne Ane*. Zagreb 1975, s.141 – 142. „*Hned' budete počut': muž, který si tak dobre pamätá nedôležité veci a žije v číslach, by nebol schopný pochopiť môj typ choroby. Myslím, že ste nenapraviteľne šťastný a dospelí lekár. Ak by v tom povolani bol niekto lepší ako ste vy, išla by som rovno k nemu, ale, bohužiaľ, vy ste sa priblížili najbližšie, a to je naozaj málo ... Pracujte na sebe, pán doktor! Čítajte, trpte, zamilujte sa! Možno vám to pomôže! Pretože toto je ten problém, pán doktor ... Tak som sa naklonila cez stôl k Robertovi Manjuki s výrazom úplného sprisahania na tvári. On sa sám pretvoril v ucho: - V čom? - Nie som chorá, ale svet okolo mňa. Chápete? “*

by ste jej niečo vzali alebo niečo pridali, prestala by existovať. Útek z každodenného života, z rovnakých a monotónnych vecí. Nechodí tam, kam všetci kráčajú, ale má svoju vlastnú cestu, ulicu, obľúbenú zmrzlinu a vlastný život. Pri premyslenom zvažovaní otázok života, citov, lásky, si všimneme, že nás všetkých kedysi tlačili rovnaké nešťastia, že sa s nimi dokážeme stotožniť, rovnako ako s generáciami pred a po nás. Prototypy Any sa stále prechádzajú v uliciach Belehradu.¹⁰⁷

Postava mladej tínedžerky Ani, zobrazuje moderné mladé dievča, ktorá sa snaží najst' samú seba. Ane nie je ľahostajný okolitý svet a často má revolučné myšlienky a stavia sa proti stanoveným konvenciam. Je to postava rebelky, ktorá si žije po svojom a vytvára si vlastný svet.

3.8 Dragoslav Mihailović – *Petrijin venac*

Dragoslav Mihailović je srbský spisovateľ a akademik. Narodil sa 17. novembra 1930 v Čupriji. Žije a pracuje v Belehrade. Publikoval množstvo poviedok, divadelných hier a románov, z ktorých najznámejšie sú *Kad su cvetale tikve*, *Petrijin venac*, *Čizmaši* a ďalšie. Jeho diela boli preložené do mnohých európskych jazykov a získal tiež prestížne literárne ceny. Základnú školu ukončil v rodnom meste a nastúpil na strednú školu. Po jej ukončení sa prihlásil na juhoslovanskú literatúru a srbochorvátsky jazyk na filozofickej fakulte v Belehrade.

V roku 1949 bol vylúčený z kandidatúry na člena Komunistickej strany Juhoslávie (KPJ) pre údajné vyhlásenie, že strana zlikvidovala Ligu komunistického mládeže Juhoslávie (SKOJ) a že Josip Broz Tito bol americký špión. 15. septembra 1950 bol

¹⁰⁷ JOVANOVIĆ, Ivana: *Knjige koje insp.irišu: „Beleške jedne Ane“ - Momo Kapor*. <http://www.insp.rs/2019/02/knjige-koje-inspirisu-beleske-jedne.html> 25.11.2020

zatknutý a 28. februára 1951 bol prevezený do tábora Goli Otok.¹⁰⁸ V tábore strávil rok. Až v roku 1957 promoval z juhoslovanskej literatúry a srbochorvátskeho jazyka. Kvôli svojej minulosti si nemohol nájsť uplatnenie v odbore a tak robil rôzne iné práce a popri tom písal.

Dragoslav Mihailović je považovaný za jedného z najvýznamnejších srbských spisovateľov 20. storočia. Bol predstaviteľom neorealizmu.¹⁰⁹ Mihailović, akoby zaznamenával hovorenú výpoveď na diktafón a potom ju prevádzal do textovej formy. V spovediach hrdinov, vzbudzuje hlavnú pozornosť jazyk, kde prostredníctvom hovorovej reči, dialektu vnáša autor do srbskej prózy hlasy z ulice a vidieka. Aj keď boli jeho diela v určitom období zakázané, v súčasnosti sú súčasťou povinnej školskej literatúry. Niektoré diela boli prepísané do divadelných hier, filmov a seriálov a preložené do mnohých svetových jazykov. Je členom členom Srbskej akadémie vied a umenia.¹¹⁰

Jeden z jeho najvýznamnejších románov je *Petrijin veniec*, ktorý vyšiel v roku 1975. Najvýraznejšou črtou tohto románu je majstrovské rozprávačské umenie. Budí dojem, že spisovateľské pero priamo viedla ruka nejakej starej pologramotnej ženy. Mihailović, ktorý rozpráva príbeh Petrije Djordjevičovej, dokáže ako nikto predtým zachytiť kosovsko-resavský dialekt a presne ho transponovať a to sa stáva aj novým prvkom v srbskej literatúre. *Petrijin veniec* patrí do tzv. vysokej literatúry, bez toho, aby sa zriekol alebo poprel literárne dedičstvo. Vyjadruje sa k mnohým témam, od mater-

¹⁰⁸ Goli Otok bol najväčším trestaneckým táborom, v ktorom boli uväznení tzv. „informbirovci“ - ľudia obviňovaní z toho, že boli v čase konfliktu Tita a Stalina, zástancami Stalina. Tábor Goli Otok, ktorý bol postavený na malom skalnatom ostrove neďaleko Rabu, bol založený v júli 1949, v čase rezolúcie informbyra a konfliktu medzi Titom a Stalinom. ARBUTINA, Zoran: *Priča o Golom otoku nikome ne odgovara*. <https://www.dw.com/sr/pri%C4%8Da-o-golom-otoku-nikome-ne-odgovara/a-54579312>, 27.11.2020

¹⁰⁹ Smer v talianskej literatúre, ktorý bol fašistickými úradmi prísne zakázaný (1922–43), a dosiahol vrchol v období rokov 1945–55. Je to realistickejší pohľad na sociálnu realitu, uchýlili sa k témam z pracovného a roľníckeho života. Pri charakterizácii postáv má preto veľký význam ich hovorený (spravidla nárečový) prejav a samotné rozprávanie je formované podľa realistických princípov. Leksikografski zavod Miroslav Krleža: *Neorealizam*. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=43398>>. 17. 12. 2020

¹¹⁰ *Dragoslav Mihailović*. <https://www.biografija.org/knjizevnost/dragoslav-mihailovic/> 26.11.2020

stva, postupného zabúdania na smrť dieťaťa, všeobecnej viery v posmrtný život, patriarchátu, postavenia žien v spoločnosti, rodinných vzťahov, hádok medzi svokrou a nevestou až po posmrtný a katarzný návrat.¹¹¹

Petrijin veniec je potvrdením najlepších vlastností jeho skoršej prózy a v tomto zmysle pokračovaním jeho literárnych záujmov, ale na druhej strane aj pokusom hľadať a objavovať nové možnosti v prózach už formovanej a svojím spôsobom definovanej prozaickej reči.

Hrdinkou románu je Petrija Dorđevićová, žena z ľudu, ktorá hovorí o svojom živote, spovedá sa bez obalu, v jednom dlhom neprerušovanom monológu. V eufórii z jej rozprávania sa nám po jednotlivých segmentoch odhaľuje nielen jej rozmanitá životná cesta, ale aj akási všeobecná filozofia ľudskej existencie a smrti. Petrija hovorí o smrti, ale aj o nešťastiach nielen svojich, chorobách a osamelosti. Komunikuje dialektom a definuje sa prostredníctvom svojich postojov a názorov bez zásahu autora. Skutočnou príčinou, ktorá určuje jej neodolateľnú vnútornú potrebu rozprávať o nezastaviteľnom tkaní venca utrpenia života, je túžba vymaniť sa z objatia samoty a znovu sa dotknúť života. Osamelosť a smrť sú vo svete tejto jednoduchej ženy základnými negatívnymi determinantami osobnej a všeobecnej existencie. Rozpráva príbeh svojho života z vitalisticko-humanistického pohľadu a s výraznou bezprostrednosťou nás vtiahne do temného sveta svojich osamelých monológov.¹¹²

Petrijina identita, pohľad na svet a vlastné miesto v ňom spôsobuje, že inak vníma a hodnotí osud žien v povojnovej Juhoslávii. Aj keď sa zdá, že Petrija hovorí väčšinou o svojom živote, najčastejších problémoch, útrapách, úmrtiach a chorobách, ktoré ju sprevádzajú. Román obsahuje aj ďalšiu úroveň zaoberajúcou sa, spoločensko-

¹¹¹ STEFANOVIĆ, Lazar: *Petrijin venac, delo na koje bi Bahtin bio ponosan*.

<https://www.portalmjadi.com/petrijin-venac-delo-na-koje-bi-bahtin-bio-ponosan/> 26.11.2020

¹¹² STOJANOVIĆ, Zora: *Indeks Knjiga, Dragoslav Mihailović: Petrijin venac*. SKZ, Beograd, 1975, s. 28.

historickými udalosťami, ktoré pokrývajú obdobie od 2. svetovej vojny, cez etapy sociálnej, ekonomickej a ideologickej transformácie Juhoslávie až do 70. rokov 20. storočia a ich dopadom na život bežných ľudí. Avšak všetky tieto zmeny sú naznačené len toľko, koľko je potrebné na objasnenie osudu Petrije Djordjevičovej, ktorá má v čase, keď hovorí svoj príbeh 52 rokov. Dej sa odohráva v banskej oblasti na juhu Srbska. Je univerzálnym príbehom ženy o jej utrpení a jej problémoch, ktoré sa neodzrkadľujú rovnako v mužskom svete. Základné motívy, ktorými Petrija utkáva veniec svojho príbehu a osudu, sú: smrť bezmenného syna na začiatku románu a Petrijinej päťročnej dcéry Milany, problémy s prvou svokrou, prvým manželom Dobrivojem, druhým manželom Misom, bolesť z pôrodu, potrat kamarátky a jej zlým zdravotným stavom, ktorá pričinila jej druhá svokra, ktorá ju chcela otráviť.

Je dôležité zdôrazniť, že v prípade Petrije, sú ženy rozdelené do dvoch kategórií, buď sú dobré alebo zlé a do druhej kategórie spadajú svokry, čarodejnice a zakerné ženy. Keď spomína ženské postavy, príbeh sa zvyčajne odvoláva na udalosti, a to len na tie, čo sa tradične považujú za ženské, ako napr. rodina, manželské vzťahy, deti, starostlivosť o ostatných. Predstavuje kultúrny model, aký by v patriarchálnej spoločnosti mal byť, aká by mala existovať úloha a miesto pre ženy.

Pri mužských postavách, dominuje slabý opis emócií a Petrija ich definovala hlavne prostredníctvom aktivít súvisiacich s vonkajším svetom a to prácou, hostincom alebo poľnohospodárstvom. Podľa mužov sa určovala sociálna hierarchia, pretože len na mužov sa pozeralo ako na nositeľov spoločenského postavenia, a podľa toho sa určovalo aj postavenie ženy.

Kľúčovou úlohou ženy, a zároveň aj možnosťou ako získať uznanie v patriarchálnej spoločnosti, bolo narodenie mužského dieťaťa. Medzi svokrou a nevestou bol boj o zaujatie dominantného postavenia. Slová, ktorými Petrija opisuje svoju svokru,

výrazy, ktoré pre ňu používa, nehovoria o ich najlepšom vzťahu. Narodenie dieťaťa mužského pohlavia ruší nadvládu svokry nad nevestou, a prináša žene dôstojnosť.

*„Sad ja imam mojeg sina. Sama sam ga rodila, sama sam svoja gazdarica. Neće ta više da se izdire na mene, neće da me bije. Ne dam se joj više. Nikome se ne dam.“*¹¹³

Ak porodila iba deti ženského pohlavia, manžel ju mohol vrátiť späť jej rodine. Žena nesmela rodiť v dome, musela sa skryť napríklad v maštali a rodiť bez cudzej pomoci. Potrat nebol dovolený, preto bolo nežiadúce tehotenstvo neprofesionálne ukončené, čo malo za následok neplodnosť, ale aj smrť. Z Petrijiných slov môžeme vyvodiť záver, že žena je zodpovedná a vinná, ak nedochádza k pôrodu dieťaťa mužského pohlavia. Taktiež boli ženy zodpovedné za to, ak jej dieťa zomrelo, alebo ak niekto v dome ochorel. Ak ženu niekto zbil, považovalo sa to, že si to zaslúžila. Tento postoj je dobre ilustrovaný Petrijiným neustálym prehodnocovaním vlastných činov, ktoré viedli k nešťastiu a k pocitu viny za všetky zlé veci, ktoré sa stali jej alebo jej blízkym osobám.

*„Negde sam se, može bit, još detetom poremetila ili sam, onako, sama od sebe falična. A njemu treba zdrava žena, koja će mu rađa i sačuva decu. I tako ja jedan dan, posle šest godina braka, pokupi moje stvari i ode iz njegovu kuću.“*¹¹⁴

Dôležitou charakteristikou Petrijinho spôsobu myslenia a postoja k životu a svetu, je zvláštna zmes povery a nekultivovanej zbožnosti, v ktorej povera stále prevládala. Čarodejníctvo zohrávalo dôležitú úlohu v kľúčových udalostiach pre Petriju. Rozvod alebo vyhnanie z domu manželom, po smrti obidvoch detí bolo v prípade žien považované za veľkú hanbu. Petrija žila prostredníctvom iných, o tých o ktorých sa sta-

¹¹³ MIHAILOVIĆ, Dragoslav: *Petrijin venac*. Beograd 1984, s. 17. „Teraz ja mám svojho syna. Porodila som ho sama, budem sama sebe pani. Už na mňa nebude kričať, nebude ma biť. Už sa jej nepoddám. Nikomu sa nedám.“

¹¹⁴ Tamtiež, s. 21. „Niekde som sa ako dieťa poškodila, alebo som nejak sama od seba chybná. A on potrebuje zdravú ženu, ktorá mu porodí a postará sa o jeho deti. A tak som si jedného dňa, po šiestich rokoch manželstva, zobrala svoje veci a opustila som jeho dom.“

rala, napr. o deti, švagrov, rodičov, manželov, a ak v jej okolí nebol žiadny človek, tak sa starala o zvieratá. Pohoda niekoho iného bola aj jej šťastím, ak ju nikto nepotreboval, nevidela zmysel vlastnej existencie.

Chápanie stavu, situácií, charakteristík, povahy ľudí okolo nej a slová, ktorými Petrija opisovala svoje skúsenosti, je vyjadrením nedostatku vzdelania, ale aj životnými skúsenosťami, ktoré ju priamo viažu k zemi, jej myšlienky a reč sa pohybujú v rámci fondu slov, ktoré má k dispozícii. V jej svete žena získavala reputáciu, status a zmysel existencie a definovala sa prostredníctvom iných a to podľa otca, manžela, detí. Na tomto postoji možno spoznať mýtickú postavu „Ženy - hrdinky“, ktoré sú predmetom ostrej kritiky feministiek, pretože oslavujú ženské utrpenie, najčastejšie spojené s fyzickým násilím.¹¹⁵

*„Šta to radiš Miso? pitujem ga. Što me ovako ko najcrnjeg neprijatelja biješ?
Zar sam to od tebe, Miso, zaslužila?*

On me jedva i pogleda.

Tvoja posla, kaže, da gledaš. A u moja da se ne mešaš.

Koja, pitam, „moja posla? Zar ovo nije moj poso?“

Ti si, veli on mene, glupa i neću da mi se u moj poso mešaš. Glupa si i ne svaćaš.

Glupa si pa glupa. Ne svaćaš i ne razumeš.

*Dobro, Miso, velim mu jedan dan, čini od sebe šta oćeš. Al ako si ova način
izabrao sebe da umoriš, najgori si i najglupji izabrao. To da znaš. Ako sam ja glupa, ti
si još mnogo glupji.“¹¹⁶*

¹¹⁵ PETROVIĆ DESNICA, Jelena: *Petrijin „ženski svet“*. Jezik, književnost, diskurs, Književna Istraživanja. Beograd s. 271 – 273.

¹¹⁶ MIHAILOVIĆ, D.: *Petrijin venac*. Beograd 1984, s.247. *Čo to radiš, Miso? Pýtam sa ho. Prečo ma biješ ako najčernejšieho nepriateľa? Zaslúžila som si to od teba, Miso? Ledva sa na mňa pozrel. Tvoja vec, hovorí, hľad' si svojich vecí. A nezasahuj do mojích. Akých, pýtam sa, akých mojích vecí? Nie je toto moja vec?*

Od začiatku prvej svetovej vojny až do 70. rokov sa odohrával Petrijin život: prvé manželstvo s Dobrivojom, konflikty so svokrami, smrť obidvoch detí, po ktorej ju manžel odoženie, život v banskom meste s majiteľom kaviarne Ljubišou, manželstvo s Misou, spoločný život sprevádzaný útrapami, chorobami a nakoniec do súčasného okamihu, keď samotná Petrija obklopená mačkami sedí, pije rakiju a rozpráva svoj príbeh. Všetci jej priatelia a nepriatelia boli odviati časom. Z tohto mimoriadne zovšeobecneného prehľadu Petrijinho života je zrejmý motív jej príbehu, a tým je osamelosť. Tá sa stala katalyzátorom príbehu a ovplyvnila aj spôsob, akým bolo celé dielo zostavené. Humor, s ktorým vie zafarbiť niektoré detaily svojho príbehu, pramení z jej benevolentnej povahy a úprimného vzťahu k životu a ľuďom. Smrť detí a obidvoch manželov a neustále odhodlanie zbaviť sa chorôb a útrap zlého života, to všetko Petrija dokáže akceptovať a interpretovať ako vôľu vyšších síl.¹¹⁷

Hlavná postava je jednoduchá žena, ktorá sa nikdy nevzdáva, má plno sily a aj napriek tomu, že nemá skoro žiadne vzdelanie, počas celého románu prekvapuje svojou múdrosťou a spôsobom komunikácie. Je plná lásky, či už k obidvom svojim mužom, k rodine, k známym, ale napríklad aj ku svojim psom, s ktorými sa často rozpráva a vzniká medzi nimi puto.

„Moglo je gore moglo da ispadne.

Nije moglo, veli on. Nije moglo strašnije da ispadne.

Moglo je Miso, velim. I šta bi onda činila bez tebe? Zar bi mogo samu da me ostaviš? Kako bi ja onda, kako bi živela?

A kako ćeš, kaže, s mene ovakog? Kako ću ja sam sa sebe?

Ty si, govori mi, hlúpa a nechcem, aby si mi zasahovala do vecí. Si hlúpa a nerozumieš. Si hlúpa a hlúpa. Nerozumieš a nechápeš.

Tak dobre, Miso, hovorím mu jedného dňa, rob si, čo chceš. Ale ak si si vybral tento spôsob, aby si sam seba zmariš, najhorší a najhlúpejší spôsob si si vybral. Aby si vedel. A ak som ja hlúpa, ty si ešte oveľa hlúpejší.

¹¹⁷ Dragoslav Mihajlović – Petrijin venac lektira. http://www.lektire.me/prepicanod/dragoslav-mihailovic-petrijin-venac_1326 27.11.2020

*Pa isto, velim. Ništa se za mene nije promenilo. Isto si ti mene lep ko nekad. Nit se ovo mnogo primećuje. Koj baš ne zna šta se desilo, neće gotovo ništa ni da opazi.*¹¹⁸

Aj keď sa k nej obidvaja manželia nesprávali najlepšie, ona ich stále milovala a pokorne prijímala svoj osud. Svojmu manželovi Misovi bola veľkou podporou a stále stála pri ňom aj v tých najťažších časoch, keď skoro prišiel o nohu.

Petrija je predstavená ako hrdinka trpiteľka, svoj osud mlčky prijímala ako fakt, ktorý nebolo možné zmeniť. Nesnažila sa bojovať proti patriarchátu a skôr sa mu podriaďovala. Bola zobrazená ako starostlivá matka, pokorná manželka, nápomocná priateľka a ako pravá gazdiná. Odpúšťala a milovala, aj napriek tomu, že znášala fyzické násilie a skoro žiaden rešpekt od svojich obidvoch mužov. Svoju silu, odvahu, ľudovú múdrosť a skúsenosti, ktoré nadobudla počas života sa nebála prejavovať ak išlo o zdravie alebo niečí život. Svoj smútok a osamelosť riešila po svojom, ako najlepšie vedela a to alkoholom. V tomto románe sú vykreslené aj pomstychtivé a zlé ženy, ako napríklad boli Petrijine obidve svokry.

3.9 Ljiljana Habjanovićová Đurovićová – Ženski rodoslov

Narodila sa 6. septembra 1953 v Kruševci. Pochádzala z rodiny, v ktorej sa miešala srbská, chorvátska a čiernohorská krv a rôzne náboženstvá. Žila v Srbsku aj v Chorvátsku. Už ako dieťa bola svedkom národnej a náboženskej nenávisti a vďaka tomu pochopila relativitu všetkých národných mýtov, ale aj ich význam pre prežitie národného povedomia a sebazáchovy. Mala necelých osem rokov, keď sa jej otec rozhodol za-

¹¹⁸ MIHAILOVIĆ, D.: *Petrijin venac*. Beograd 1984, s.243.

„*Mohlo to dopadnúť horšie.*

„*Nie nemohlo,*“ *hovorí.* „*Nemohlo to byť horšie.*“

„*Mohlo byť Miso,*“ *hovorím.* „*Čo by som potom bez teba robila?*“ *Mohol by si ma tu nechať takto samu? Ako by som potom, ako by som žila?* “

„*A ako budeš, hovorí, som mnou takýmto?*“ *Ako budem ja sám za seba?*“

„*Veď tak isto,*“ *hovorím.* „*Pre mňa sa nič nezmenilo. Si pre mňa taký pekný, ako niekedy. Ani toto, nie je veľmi viditeľné. Ten, kto skutočne nevie, čo sa stalo, si to skoro ani nevšimne.*“

čať nový život a odmietol jej matku a ju ako zbytočné bremeno. Matka zomrela o päť rokov neskôr. Všetky svoje knihy napísala na jej počesť. Vychovávala ju babka, vyrastala na jej príbehoch o ich spoločných predkoch. V siedmich rokoch sa už chcela stať spisovateľkou a v štrnástich si začala viesť denník. Vyštudovala ekonómiu, pracovala v banke, neskôr v cestovnej kancelárii a v tých rokoch napísala dva romány. Na konci roku 1991 sa jej podarilo zmeniť zamestnanie a stala sa novinárkou v *Duge*, v tom čase najviac predávanom srbskom časopise. Po dvoch rokoch sa stala redaktorkou a členkou redakčnej rady. Písala o kriminalite, zneužívaní a korupcii, ktoré viditeľne poznačili hospodársky a spoločenský život v Srbsku, izolovanom sankciami OSN. Odhalila finančný škandál desaťročia, v ktorom sa na jednej strane ocitlo politické a hospodárske špičky, na druhej okradnutí občania. Kvôli týmto textom ju žalovali úradníci z troch najsilnejších politických strán tej doby - Miloševičovej, Šešeljovej a Draškovičovej. Pred súdom dokázala, že napísala pravdu. Bola však odsúdená a len to, že bola matkou maloletého dieťaťa, ju zachránilo pred nástupom do väzenia. Keďže od útleho detstva nesúhlasila s rozdelením ľudí podľa náboženstva a národnosti, a vystupovala proti nenávisti, od začiatku konfliktu v bývalej Juhoslávii písala proti vojne a násiliu. Rovnakým spôsobom sa vyjadrovala aj vo svojich románoch a pred publikom na literárnych zhromaždeniach. Koncom roku 1995 skončila s novinárskou kariérou a odvtedy sa naplno venovala literárnej tvorbe. V roku 2003 založila vydavateľstvo *Globosino Aleksandrija*.¹¹⁹ Spisovateľka je držiteľkou mnohých literárnych ocenení, medzi inými aj ceny *svätého Sávy*, ktorú získala v roku 2007 za svoju literárnu tvorbu, ďalej cenu Kultúrneho a vzdelávacieho združenia Belehrad *Zlatni Beočug* 2008, a ceny Vukova nagrada z roku 2009 a ďalšie. Bola ocenená aj v Rusku, s uznaním Ruskej pravoslávnej cirkvi *Pravoslávne Rusko* za dielo *Igra anđela* (Hra anjelov) za najlepší zahraničný román.

¹¹⁹ Ljiljana Habjanović Đurović. <http://riznicasrpska.net/knjizevnost/index.php?topic=120.0> 29.11.2020

Svoje romány predala v milióne výtlačkov. V parlamentných voľbách v apríli 2016 bola ako neustranícka kandidátka na deviatom mieste na koalíčnom zozname Srbskej pokrovej strany.¹²⁰

Od vydania románu *Ženský rodopis* v máji 1996 bola Ljiljana Habjanovićová Đurovićová najčítanejšou a najrozšírenejšou spisovateľkou v srbskom jazyku. Je jedinou autorkou, ktorej knihy boli v srbských knižniciach päťkrát najčítanejšie. Taktiež je od roku 2000 najúspešnejšou srbskou spisovateľkou v zahraničí. Vydala štyridsaťtri kníh v šestnástich jazykoch v šesťdesiatich troch vydaniach.¹²¹ Jej literatúru kritici pri-radujú k triviálnej.

Autorka opisuje osud svojej rodiny, všetko, čo jej babka Marica porozprávala. Zaznamenáva príbehy predkýň, ktoré siahajú až na začiatok 19. storočia a pokračujú po rok 1996. Vnára sa do života svojej prababky, babky, svojich tiet, mamky, až napokon opisuje svoju vlastnú životnú cestu, svoje útrapy a radosti.

Príbeh sa začína na začiatku 19. storočia, kedy istá Ivana zabije Turka, ktorý sa ju pokusil znásilniť a v strachu z pomsty uteká od manžela a detí, aby potom žila s čier-nohorským junákom Krstem Milićem. S ním mala dcéru Kristínu, tá však skoro osirela a ako jedenásťročná bola vydatá do bohatej rodiny Milenićovcov, za Nikolu do Dobroti, blízko Kotoru. Kristína mala rozum a telo dieťaťa, bola bledá, tenká a krehká, vôbec nič netušila, nepoznala tam nikoho, ale ako správne vychované dievča, počúvala svoju svokru a všetkému sa naučila. Nikola bol k nej necitlivý a jeho surovosť si zapamätala, Kristína svoju nenávisť držala v sebe mlčky a nikdy ju neprejavila, a postupne na svoj-ho manžela zanevrela. Trvalo ešte dva roky, kým dievča fyzicky dospelo, dovtedy spala so svojou svokrou v jednej posteli. Svokra jej vysvetlila, aké telesné zmeny nastanú, ale

¹²⁰ *Ljiljana Habjanović Đurović*. <https://www.istinomer.rs/akter/ljiljana-hajbanovic-djurovic/> 29.11.2020

¹²¹ *Ljiljana Habjanović Đurović već 20 godina najčitaniji srpski pisac*. <http://www.habjanovic.rs/biografija.html> 29.11.2020

nikto jej nepovedal, že na splodenie potomka bol nutný samotný akt. To sa dozvedela až počas svadobnej noci a potom pritom zakaždým trpela a neznášala svoj život. A tak sa dieťa snažilo o dieťa. Napokon porodila chlapca, ale ten sa nedožil ani pokrstenia.

Dvadsaťdva rokov tehotenstva a zármutku od prvého dieťaťa roku 1873 až do 1895, keď rodila už po trinásťkrát. Sedem synov, ktorí zomreli ako novorodenci a šesť dcér, ktoré sa dožili normálneho dospelého veku. Po celý ten čas bola zavretá v dome, ako zajatec ženského osudu sa podriadila zvyku, že tehotná žena sa neukazuje na verejnosti. Veľmi túžila po synovi, aby uspokojila potrebu svojho manžela, jeho rodiny, a aby naplnila to, čo si myslela, že je jej jediná úloha – porodiť mužského potomka, aby bol následovník rodu. To bolo jej jediné pranie, a ostatné veci pre ňu neboli také dôležité. Svoje dcéry nenávidela. Kristína z toho všetkého zošalela, a svokor Jovan sa jej neskôr priznal k hriechu, vďaka ktorému je jeho rod prekliaty – kedysi, aby dosiahol bohatstvo, vykopal a vylúpil ilýrsky poklad.

„Ostatně ty děti byli jen dcery! I dívat se na ně jí bylo zatěžko!

Čím jsou dcery? Živými obrazy její porážky a nenaplnění. A zároveň zárukou toho, že bude následovat další dějství krvavého ženského dramatu. Jako ona budou muset vytrpět všechna muka a bolesti. Jako by ženě nestačila tíha vlastního života? Proč musí mít i dcery, které to všechno zopakují jako v nekonečném počtu křivých zrcadel? “¹²²

Po smrti svokra, jej manžel prehral dedičské konanie a tak sa s celou rodinou presťahovali do Cetinje. Jej dcéra, Milena mala už dvadsať rokov, Ljubica šestnásť, Jovanka trinásť, Djordina desať, Ruža sedem a Vukoslava štyri. Po nastáhovalí sa do Cetinje, bola Kristína opäť tehotná a vedela, že to bude chlapec, a tak aj bolo, dali mu meno Dimitrije. No po pár mesiacoch najväčšej lásky, akú Kristína kedy zažila,

¹²² HABJANOVIĆ-DJUROVIĆ, Ljiljana: *Ženský rodopis*. Belehrad 1996, s. 33.

o svojho synčeka prišla. Po tejto udalosti už nikdy nebola ako predtým a upadla do obrovského žiaľu a beznádeje.

Príbeh jej najstaršej dcéry Mileny bol odlišný, pretože bola iná. V Cetinje existoval výraz „stopanica“. Slovo, ktoré existovalo len v ženskom rode, pomenovanie pre ženu, ktorá vždy nasledovala svojho muža, kráčala v jeho stopách. Milena nenávidela toto otroctvo a vzpierala sa mu. Aj keď jej vybrali manžela, spravila niečo, čo bolo v tej dobe neslýchané, poslala slúžku aj s prsteňom, že ponuku na sobáš neprijíma. Takto svoju rodinu zahanbila a ženíchovu ponížila. Milena zhrešila činom, ktorý bol v tej dobe najhorší, – neposlušnosťou. Všetci boli proti nej a to hlavne ženy, pretože nemali silu urobiť to, čo urobila ona, a preto bola nenávidená.

„Největšími nepřáteli žen nejsou muži, ale druhé ženy. A tady spočívá kořen a sémě všeobecné porážky žen.“¹²³

Bola zamilovaná do Michaila, s ktorým už aj čakala dieťa, chlapca Krsta. Spolu mali ešte tri deti: Danicu, Maricu a Vuksana. Prvý rok manželstva s Michailom si predstavovala inak. Aj keď sa vzali, nezmenil svoje zvyky, stále chodil do krčmy, zadlžil svoju rodinu, v krčme platil pitie každému, ale rodine nikdy nepriniesol žiadne peniaze. Stále častejšie a dlhšie nebol doma a Milenu zastihla trpká osamelosť. Michaila veľmi ľúbila a láska detí jej nestačila. Chcela byť so svojím mužom. Milena jedného dňa zistila, že ju Michailo podvádza a to bola pre ňu hrozná rana, že niečo, čo bolo len ich, zdieľal s inou ženou. Svoj smútok utápala v alkohole, aby ho každý deň mohla naďalej čakať s úsmevom a s otvorenou náručou, hoci žili v biede a nemali čo do úst vložiť.

„Láska je to, když přistoupíš na všechno, říkala si.“¹²⁴

Najhoršou ranou pre ňu bolo, keď sa Michailo opovážil priviesť domov svoju milenkú a Milena ju musela obsluhovať ako najväčšieho hostľa. Dokonca ju zobral do

¹²³ HABJANOVIĆ-DJUROVIĆ, L.: *Ženský rodopis*. Belehrad 1996, s. 111.

¹²⁴ Tamtiež, s. 120.

ich manželskej postele a takto ukázal Milene, aká bola preňho jej láska malá a bezvýznamná a to všetko pre krčmovú stávkú. Všetko mu to odpustila a chcela zas cítiť jeho lásku, takú ako, keď spolu len začínali.

Po pár rokoch komplikovaného manželstva, keď bol Michailo uväznený kvôli neposlušnosti¹²⁵ a chorý, Milena stále stála pri ňom a verila, že sa ich manželstvo dá do poriadku. Až pokým odišiel do Ameriky. Až tam si uvedomil, čo všetko spôsobil, že sa to už nedá vrátiť späť, ospravedlňoval sa svojim deťom a Milene, no už bolo neskoro. Poslal im aj list, aby sa zbalili, všetko predali a nastúpili na prvú loď do Ameriky, čakali len na peniaze od neho. Nedočkali sa, ani žiadneho ďalšieho listu, ani peňazí. Mysleli si, že zomrel a až po rokoch ich prekvapil svojím príchodom, no zvykli si už žiť bez neho, nebolo tam už preňho miesto, tak znova bez slova zmizol. Krsto, Danica, Marica a Vuksan vyrastali v dobe vojen a okupácií, ale všetky tieto veľké historické udalosti, ktoré borili ríše a menili svet, všetko to utrpenie sa ich takmer ani nedotklo. Počas vojny najviac strácajú tí, ktorí toho majú najviac, no oni nemali nič.

Keď mala Marica dvadsať rokov, vydala sa za muža menom Pero, hoci bola v tej dobe zamilovaná do iného. Ten však odišiel na štúdiu do Carihradu a matka jej nedovolila naňho čakať. Tak bola vydatá z rozumu, a nie z lásky. Milena popísala svojím dcéram, čo sa skrýva za rúškom svätého tajomstva manželstva. A preto aj Marica v deň svojej svadby nemohla myslieť na nič iné. No Pero bol iný, stále úctivý, milý, nežný a pozorný.

*„Dříve než usnula, pomyslela si, jak se ten muž, za nějž se provdala, skutečně podobá svým zásnubním dopisům, a uvěřila, že ho bude mít ráda stejně jako jeho dopisy. Té noci poznala, že láska nemusí být zástěrkou sobectví.“*¹²⁶

¹²⁵ Odmietol sa pri jednej z vojenských prehliadok podriaďiť českému kapelníkovi Františkovi Vimerovi.

¹²⁶ HABJANOVIĆ-DJUROVIĆ, Ljiljana: *Ženský rodopis*. Belehrad 1996, s. 174.

Čakali na dieťa niekoľko rokov, ale jej lono zostávalo prázdne. Túžila po ňom, aby si zachovala manželstvo a Perovu oddanosť. Cirkev v tej dobe dávala mužom možnosť odísť od svojich manželiek, ak boli bezdetné. Zvyk mu dával právo dovieť si do domu inú ženu. Jedného dňa sa do ich manželstva zaplietol svokor so svokrou a bez hanby mu pred Maricou povedali, aby ju opustil, kým je ešte mladý, hovorili mu, že manželstvo nemá cenu bez detí. Pero svoju ženu obránil a povedal, že ju nikdy neopustí. Marica sa veľmi modlila, aby aspoň raz zažila ten pocit byť matkou. Tak sa aj stalo a porodila mu syna menom Nenad, no deň po krstení zomrel. Jeho smrť a spoločná bolesť spojila Peru a Maricu ešte väčšou oddanosťou. Po Nenadovi porodila ešte päť detí. Dve z nich zomreli a ostali Vera, Dušan a Mirko. Marica sa celá ponorila do materstva. Keď mal Pero štyridsaťpäť rokov zistil, že má zničené pľúca, hľadal pomoc v sanatóriu, no v päťdesiatich šiestich rokoch zomrel. Marica prežila šťastné manželstvo.

Dcéra Vera bola veľkou podporovateľkou komunistov, prijala kolektívny sen za svoj. Bola radostnou aktivistkou svojej strany, práve na jednej brigáde spoznala svojho budúceho manžela. Tomislav bol šľachtického rodu, vojenský muzikant, nenávidel armádu, hovoril o sebe ako o umelcovi. Marica vedela, že ich vzťah nebude mať trvanie. Odhovárala svoju dcéru od vydaja, pripomínal jej Michaila, ale Vera si nedala povedať rovnako ako Milena pred ňou. Marica pochopila, že na tomto svete nič nie je nové, len okolnosti a ľudia. Tomislav nebol rodinný typ a nerád sa zdržiaval doma, žena aj dcéra Iva sa mu odcudzili. Trávil dni a noci v divadlách, na plesoch, v kaviarňach. Najprv brával aj svoju manželku, ale potom prestal. Vera bola stále kritizovaná zo strany svojej svokry, že sa o seba príliš nestará, že jej šaty nie sú dostatočne moderné a že sa príliš venuje svojej dcére.

„Nevodím tě s sebou. A ani tě už vodit nebudu! Já potřebuji ženu-reprezentanta ve společnosti. A tobě ke všemu chybí jak hudební, tak divadelní kultura, osobité umění

*a chápaní vznešené koketerie, smysl pro duchaplné žerty, cit pro rafinovanost černých šatů, zapnutých ke krku, nechápeš ani vlastní nedostatečnost...Nikdy z tebe nebude dáma!*¹²⁷

Vera sa snažila zmeniť, chcela, aby Tomislav mal o ňu záujem, ale márne. Vini-la len samu seba a ponížene prosila o jeho lásku, no jej manžel ju zakaždým odmietol, až jej raz povedal, že čo ešte doma robí, že sa má zbaliť a odísť aj s dcérou. Na začiatku neverila, že to myslí vážne, no potom to pochopila. Odišla, ale nikdy neprestala veriť, že sa k nej manžel opäť vráti. V tridsiatich rokoch bola rozvedená a tento nový status niesla s hanbou. Tým pádom stratila právo na priateľky, tajili ju pred svojimi manželmi, pretože v nej videli konkurenciu. Ženy v nej videli súperku. Vera sa už nikdy nevydala a nevedela v sebe nájsť šťastie.

*„Każdá z nás měla své nejstrašnější slovo. Kristýnina hrůza se jmenovala hubitelka rodu. Milenina „stopanica“. Matricina neplodná. Věrina rozvedená. Moje-žena v domácnosti.*¹²⁸

Keď mala Marica šesťdesiat rokov, jej dcéra Vera sa rozviedla a prišla aj so svo-jou dcérou Ivou žiť k babke. Vera zomrela v tridsiatich piatich rokoch, Marica mala vtedy šesťdesiat päť.

Spisovateľka zahrnula do príbehu aj samu seba v postave Ivy, ako sa nikdy ne-chcela vydať, ako jej babička dala veno, ale bolo to veno múdrosti a bolesti, ktorý jej ženský rod prežil. Verila, aj vďaka týmto príbehom, že život ženám určujú muži a mala strach z toho, že ani jej príbeh nebude iný. Iva sa nechcela podriať diktátu mužov a trpieť ako jej predkyne, chcela žiť podľa seba. Žila síce v dobe sexuálnej revolúcie, ale skutočný život sa stále odvíjal kultom posvätného panenstva, vydaja a rodenia detí. Babka jej hovorila, že jedenáste božie prikázanie je: nikdy pred svadbou! Príkladné že-

¹²⁷ HABJANOVIĆ-DJUROVIĆ, L.: *Ženský rodopis*. Belehrad 1996, s. 216.

¹²⁸ Tamtiež, s. 222.

ny z čítaniek boli samostatné, cieľavedomé, silné, múdre a vzdelané. Ich cestou bol boj. V roku 1978, keď mala dvadsať päť rokov, ženy získali nádej, pretože im sľubovali rovnoprávnosť. Svoj život chceli zasvätiť písaniu kníh, nechceli mať deti, ani sa vydať. Bola presvedčená, že manželstvo nie je to, po čom túžila a často bola ženami odsudzovaná za svoj odlišný názor. Všetko sa zmenilo, keď spoznala svojho manžela a narode- ním syna Alexandra.

„Jeho narodením se kruh uzavřel, jako by mi bylo vráceno to, co bylo odňato Krystíně. Současně pokračuje jiná životní nit. Alexandr je moje dítě, ale je částí jiného, mužského rodokmenu.“¹²⁹

Od prababičky po autorku tejto knihy, ženy dedili nielen šperky, rodinné por- tréty a striebro, ale aj nešťastie, túžbu po láske, sklamanie, silu, radosť a ženskú múd- rosť. Každá z nich bola v niečom jedinečná, ale v niektorých oblastiach si boli veľmi podobné.

V tomto diele môžeme vidieť vývin ženských postáv v časovom úseku viac ako jedného storočia, od tichej trpiteľky Kristíny, ktorá sa všetkému podriaďovala, a proti patriarchálnemu systému bojovala len vo svojom vnútri, ale nikdy sa mu nepostavila. Cez Milenu, ktorá sa narozdiel od Kristíny postavila tradíciám dohodnutého vydaja, a aj napriek tomu, že jej manželstvo bolo z lásky, ostala celý život nešťastná, kvôli výberu nevhodného partnera. Stala sa podobnou zatrpknutou ženou, s ktorou nebolo dobre za- obchádzané zo strany muža a ona svoj osud nemohla zmeniť. Marica, ktorá bola najme- nej obľúbené dieťa Mileny, bola nútená zobrať si muža, ktorého nemilovala, ale neodporovala tejto tradícií. Prekvapivo, aj napriek dohodnutému manželstvu, bola v šťastná, nemusela trpieť žiadne zlé správanie od svojho manžela. Ten stál pri nej, aj keď dlho čakali na potomkov. Marica bola vykreslená, ako starostlivá a citlivá matka

¹²⁹ HABJANOVIĆ-DJUROVIĆ, L.: *Ženský rodopis*. Belehrad 1996, s. 230.

a manželka a túto rolu brala vážne a hrdo sa jej zhostila. Jej dcéra Vera, akoby sa história opakovala, neposlúchla matkinu radu a vzdorovala jej. Vera bola vykreslená ako žena, ktorá verí v nápravu svojho manžela, bojovala za udržanie manželstva, hoci už bolo v troskách, možno aj kvôli obavám, aby neostala sama, a aby sa nestala rozvedenou ženou. Nechcela pokračovať vo svojom živote bez muža a novú rolu ako rozvedenej, prijala veľmi ťažko, ľutovala sa a stratila aj svoje sebavedomie. Tou, vďaka ktorej tento začarovaný kruh skončil bola Iva, ktorá bola predstaviteľkou modernej ženy. Uprednostňovala kariéru pred manželským životom, nechcela sa podmaniť mužom ani konvenciám, ktoré na ňu tlačili. Spisovateľská tvorba, bola jej dieťaťom. Až neskôr zistila, že sa dá spojiť šťastné manželstvo a rodina s kariérou a tým sa začarovaný kruh pretrhol.

3.10 Vzťah ženských postáv k patriarchátu

Podľa prečítaných diel môžem rozdeliť ženské postavy do štyroch kategórií a to: postavy prijímajúce patriarchát; postavy, ktoré bojujú proti konvenciám a patriarchátu, ale okolnosti im nedovolia zmeniť svoj život; postavy rebelujúce proti patriarchátu a postavy typu modernej ženy. Postavy prijímajúce patriarchát žili podľa nepísaných pravidiel spoločnosti, mlčky znášali v manželstve rôzne problémy, či už manželov hazard, alkoholizmus, fyzické násilie, ponižovanie a neveru. Na všetko boli samé a nikto im nebol nápomocný. Väčšina z nich mala neúplné alebo žiadne vzdelanie, no prekvapovali ľudovou múdrosťou, pohotovosťou, láskou a mierou odpustenia. Často za svoje osudy vinili vyššiu moc a prevládá u nich pocit, že sa okolnostiam nedá vzdorovať. Postavy takto prímajúce patriarchát boli zobrazené v literatúre, ktorá opisovala skôr vidiecke prostredie, a to na konci 19. storočia, ale aj napríklad príbeh Petrije Djordjevičovej, ktorý pokračoval až do sedemdesiatych rokov 20. storočia. To môžeme odôvodňovať tým, že zastaralé patriarchálne zmýšľanie mimo miest pokračovalo až do

toho obdobia. Do tejto kategórie môžem zaradiť Maricu z diela *Socem na jutrenje*, Petriju Djordjevićovú, Kristínu a Milicu z diela *Ženský rodopis*. Tieto ženy sa podriaďovali svojim mužom, ich hlavnou úlohou bola staranie sa o rodinu a prinášanie synov na svet. Práve rodenie mužských potomkov bolo často dôvodom ich nešťastia, a to hlavne Petrije a Kristíny. Tieto dve postavy vinili samé seba za to, že neuspeli práve v tom, čo považovali za svoju najdôležitešiu úlohu. Boli nešťastné a utrpené, no nikdy to nedávali najavo. Petrija prenášala svoju potrebu starať sa o niekoho na svojich manželov, rodinných príslušníkov a na zvieratá, a keď ostala sama a zrazu sa nemala o koho starať upadla do alkoholizmu. Kristíne sa do dospelosti dožili len dcéry, a bez narodenia syna, ktorý by prežil, sa z nich nedokázala tešiť a stala sa z nej zatrpknutá, osamelá žena v depresii. Na druhú stranu Marica bola schématicky zobrazená ako typ ženskej postavy z 19. storočia a riešila iné, za to časté, manželské problémy, napr. hazard. Aj keď nebola hlavnou postavou, zohrala kľúčovú úlohu, keď podporila a zahrnula manžela láskou aj napriek jeho správaniu, a tým zachránila jeho a aj celú svoju rodinu. Prejavila svoju ženskú múdrosť, silu a odvahu, vyjadrila svoj názor, hoci v tej dobe ženský názor nebol cenený. Milica, bol prinútená do manželstva, nebránila sa tomu, no narozdiel od iných dohodnutých manželstiev v skúmaných dielach, to jej bolo plné porozumenia, lásky a podpory.

Postavy, ktoré bojujú proti konvenciám a patriarchátu, ale okolnosti im nedovolia zmeniť svoj život. Sú uvedomelé, sebavedomé, emancipované a vzdelané ženy. Do tejto kategórie môžem zaradiť Anu Nedičovú a Sofku. Obidve si uvedomovali svoju erotickú ženskú stránku, no riešili úplne iné problémy hoci v oboch dielach bol hlavnou témou ich vydaj a krízový vek pred ním. Ana, s dušou umelkyne, snívala, že spojí svoje dve lásky a to k hudbe a k Bohu. Sofka, ktorá si uvedomovala svoju krásu, zas vedela, že jej nikto nebude hoden. Obidve diela riešili tabu, v jednom prípade lásku Ani

k mníchovi a v druhom Sofkin pomer so svokrom. Ana nebola prinútená do manželstva, ona po ňom ani netúžila, až kým nezistila, aké pocity vyvoláva bozk. Nechcela pokračovať v hriechu a mních si vybral Boha namiesto lásky k žene. A tak aj napriek jej presvedčeniu, že chce zasvätiť svoj život hudbe a Bohu, sa vydala za muža, ktorého nemilovala, pretože nechcela v sebe potláčať svoju prirodzenosť. Ana to nevnímala ako zradu svojich hodnôt, ale ako jediný spôsob, ako realizovať svoju ženskosť. Sofka bola odlišná od svojich rovesníčok a celkovo žien v tej dobe. Neskrývala svoju krásu, vnútorné túžby, nebála sa vzdorovať svôjmu okoliu a to ani svôjmu otcovi. Svojím správaním nezapadala do patriarchálnej spoločnosti. No bola prinútená vziať si ešte len chlapca, a aj napriek jej sebavedomiu a vzdorovitosti sa nemohla vzpriečiť svojmu osudu, nechcela zradiť svoju rodinu, keďže jej vydaj bol pre nich vykúpením. Podvolila sa patriarchálnemu systému, prispôsobila sa, stratila svoje sebavedomie, znášala počas svojho manželstva neúctu a aj fyzické násilie. Túto situáciu nevedela zmeniť a musela sa s tým zmieriť, svoj smútok a nenaplnené šťastie riešila alkoholizmom. Nepatrila do patriarchálneho prostredia a to ju zničilo.

Postavy rebelujúce proti patriachátu a konvenciám, sú postavy, ktorým sa podarí vymaniť sa z područia patriarchátu, sú to rebelky, ktoré sa snažia nevšimáť si, čo o nich hovorí verejnosť a idú si svojou cestou. Do tejto kategórie by som mohla zaradiť Milenu, Darinku, Anu a Kaju. Milena a Darinka sú postavy z konca 19. a začiatku 20. storočia a ich počíňanie v dielach bolo v skutku inovatívne. Obidve bojovali proti dohodnutému manželstvu a obidve si aj presadili manželstvo z lásky. Na tú dobu boli emancipované a bolo im dopriate kvalitné vzdelanie. Milena bola nútená do dohodnutého manželstva, no ona sa tomu postavila tak, že svoj vzťah z lásky spečatila tehotenstvom s iným mužom. To bola v tom období veľka hanba pre rodinu a zároveň urážka pytača. No aj napriek tomu, že Milena sa vydala z lásky, jej manželstvo nebolo šťastné,

kvôli neuváženému výberu partnera. Bola ponižovaná, bitá, podvádzaná, no stále naivne verila v nápravu a hľadala chybu nie v ňom, ale v sebe. Takže aj napriek tomu, že dosiahla, čo chcela stala sa z nej zatrpknutá žena, ktorá už nijak nechcela zasahovať do svojho osudu a stala sa voči nemu apatická. Darinka, narozdiel od nej, bojovala za svoje práva a neponáhľala sa do manželstva. Dokonca aj v ťažkej situácii, kedy by mohla svojej rodine finančne pomôcť, sobáš bez lásky odmietla. Bola učiteľkou, stavala sa proti patriarchátu, sociálnej kategorizácii a akýmkoľvek konvenciám, chcela zvýšiť povedomie o ženách. Vyjadrovala svoje argumenty proti dohodnutému manželstvu, stanovisko k peniazom, a svoje názory a hodnoty nesklamala ani v ťažkej životnej situácii. Táto hrdinka, ktorá už od malička sama od seba smerovala k vzdelaniu, bola nepochopená a dokonca aj odsudzovaná. Kritizovala vtedajšiu spoločnosť a svojím odhodlaním si vybojovala manželstvo z lásky. Postava dievčaťa Kaji, ktorá bola zobrazovaná v medzivojnovom období, zo začiatku vôbec nebojovala proti patriarchálnym hodnotám alebo sociálnej kategorizácii. Správanie jej alholickeho otca považovala za správne, pretože to bol jediný mužský vzor, ktorý mala a jej matka sa vôbec nebrnila, či už nevhodnému správaniu alebo fyzickému násiliu svojho manžela, len mlčky prijmala svoj osud. Odkedy Kaja začala chodiť do školy, zatúžila po vzdelaní, no kvôli situácii, ktorá ju zastihla musela prerušiť školskú dochádzku. Bola predaná do rodiny, kde pracovala ako slúžka a gazdiná jej nechcela dať žiaden voľný čas, aby sa mohla venovať čítaniu. Tam si začala uvedomovať, že si nezaslúži, aby sa k nej niekto takto správal. Vzoprela sa a utiekla, aby mohla pokračovať v tom čo jej nebolo umožnené. Ana bola postavou tínedžerky-rebelky, zobrazenou v sedemdesiatych rokoch 20. storočia vo veľkomeste Belehrade. Nebála sa byť sama sebou, povedať svoj názor, vyjadriť revolučné myšlienky, kritizovať zastaralé konvencie, a aj samotný patriarchát, či aj sa postaviť otcovi. Ana mala stále svoju cestu. snažila sa nájsť samú seba, bola

drzá a odhodlaná žiť si svoj život, ako ona uzná za vhodné, bez ľudí, čo by jej hovorili ako to má urobiť.

Postavy typu modernej ženy sú si podobné v tom, že nemajú vidinu v budúcnosti len v rodení detí, ale že sa chcú venovať kariére a byť nezávislé na mužovi a na takto postavenej patriarchálnej spoločnosti. V modernom zobrazení ženy sa často stretávame aj s rozvodom, ktorý bol po skončení druhej svetovej vojny častejší. Všetky postavy v tejto kategórii majú vzdelanie na vysokej úrovni. Zaradila by som sem Ivu, Anđelku a Veru. Iva bola typom ženy, ktorá si neplánovala založiť rodinu a vydať sa, jej dieťaťom mala byť kniha. Obávala sa, že sa nedá zlúčiť manželský život s prácou spisovateľky a taktiež nechcela byť v manželstve bábkou. Myslela si, že skončí ako jedna z jej predkýň. Všetko sa ale zmenilo, keď sa zamilovala do muža. Založila si rodinu a videla, že aj manžel jej môže pomôcť na ceste za jej snom a vie ju podporiť. Anđelka bola vzdelaná, emancipovaná a stavala sa proti zastaralým konvenciám. Prechádza si rozvodom, pretože ju muž opustil len kvôli stratenej nevinnosti pred manželstvom. Ona nechcela trpieť jeho urážky, neostáva s ním a ani sa pred ním nezhadzuje a neprosí ho, aby s ňou ostal ako to robila napríklad Vera a Petrija. Anđelka si zachováva svoju česť a verí, že ani strata panenstva pred manželstvom nedáva nikomu právo na ponižovanie. Dostane sa do roly rozvedenej ženy, ale vníma to ako príležitosť na nový začiatok. Verejnosť, ale všetky rozvedené postavy v skúmaných dielach nebrala pozitívne a často ich urážala. Muži si mysleli, že na nich majú právo, ale žiaden si ich nechcel zobrať za manželku. Na postave Anđelky bolo ukázané, že život nekončí, ale môže mať aj pozitívne pokračovanie. Bolo to zobrazenie modernej ženy s inovatívnym pohľadom, životom nezávislým na mužovi, ktorá sa nebála povedať svoj názor a postaviť sa na svoje nohy, aj keď to nemala jednoduché. Takto sa posilnilo ženské sebavedomie a boj za emancipáciu. Vera rolu rozvedenej ženy nezvládla, znášala urážky od patriarchálnej

spoločnosti, ktorým sa nikdy nepostavila, nechcela sa ani znova vydať alebo svoju zlú skúsenosť premeniť na nový začiatok ako to urobila Anđelka.

Tieto štyri kategórie ženských postáv v skúmanej srbskej próze, sa vyvíjali postupne. Na konci 19. storočia a na začiatku 20. storočia sa ženské postavy zobrazovali zvyčajne schématicky, to znamená, že ženy neboli väčšinou hlavné postavy a v dielach nezohrávali dôležitú úlohu. Zmenilo sa to až vtedy, keď ženy začali požadovať právo na vzdelanie. Prvou generáciou vzdelaných žien boli učiteľky a práve ony sa venovali písaniu literatúry, ktorá mala ženy zobrazovať v inom svetle. Či už tie, ktoré boli zamestnané, alebo tie ktoré túžili po vzdelaní, prípadne tie, ktoré boli proti dohodnutému manželstvu. Postupom času aj mužskí autori začali zobrazovať ženy inak a poukázali aj na ich vnútorný svet. Autori zobrazovali danú dobu pomocou realistických príbehov, čo prinútilo verejnosť zamyslieť sa nad postavením žien v spoločnosti. Samozrejme takéto razantné zmeny sa nedejú z dňa na deň. V mestskom prostredí boli tieto zmeny ľahšie prijímané, zato na vidieku boli skoro nepozorovateľné. Postupom času ženy získavali stále viac práv, a to hlavne po druhej svetovej vojne, ale aj napriek tomu, bolo stále ťažké zbaviť sa patriarchálneho spôsobu zmýšľania, ktoré bolo tak dlho zakorené v srbskej spoločnosti. Aj keď už boli ženy v literatúre zobrazované ako moderné s ich reálnymi a vtedajšími starosťami, často boli ich problémy v spoločnosti marginálne a ich názor stále spochybňovaný. Na záver konštatujem, že sa zobrazenie postavenia žien v priebehu skúmaného obdobia zmenilo a je viditeľný posun k lepšiemu a aktuálnejšiemu zobrazeniu ženy, hoci je pravdepodobné, že sa v srbskom prostredí stále stretávajú s patriarchálnymi normami a zastaralými konvenciami.

Záver

Cieľom tejto bakalárskej práce bolo skúmať, ako bola žena zobrazovaná vo vybraných dielach srbských spisovateľov a spisovateliek v období od roku 1879 až po rok 1996. Toto obdobie som vybrala zámerne, pretože práve na prelome 19. a 20. storočia sa v srbskom prostredí objavujú náznaky ženského hnutia. To bolo spojené so zakladaním ženských spolkov a združení, a taktiež s vydávaním časopisov a novín, ktoré sa stali vhodným médium na zverejňovanie literárnych textov. Mnohé spisovateľky boli členkami týchto spolkov, no napriek tomu ich situácia nebola jednoduchá, pretože literárna kritika diela týchto žien často hodnotila negatívne alebo ich diela ostali nepovšimnuté. Dnes dochádza k ich znovuobjavovaniu a prehodnocovaniu.

Kritériom výberu spracovaných textov bola ich obsahová stránka. V dielach môžeme nájsť viacero zaujímavých tém, avšak pre mňa bolo kľúčové postavenie žien v patriarchálnej spoločnosti a rodiny. Lazarević pojednáva o patriarcháte, kritizuje hazard, ale aj vyzdvihuje úlohu manželky na zachránení rodiny, píše o jej odpustení, láske, ľudovej múdrosti a pohotovosti. Gavrilovićová rieši otázku dohodnutého manželstva a vzburu mladej vzdelanej emancipovanej Darinky, ktorá sa nakoniec vydá z lásky. Stanković kritizuje spoločnosť na konci 19. storočia a približuje nám život na juhu Srbska na príbehu krásnej Sofky. Ukazuje nám jej túžby ale aj jej úpadok, keď z donúteného manželstva, ktorému sa nevedela ubrániť sa stáva súčasťou nemorálnej tradície. Sekulićová zas zobrazuje postavu Ani Nedićovej, ktorá chcela zasvätiť život hudbe, no prežívala tabuizovanú lásku k mníchovi a po zážitku z fyzickej lásky, sa rozhodla, že nechce v sebe potláčať svoje túžby a zároveň hrešiť. Vydala sa za muža, ktorého nemilovala, aby svoju mohla naplniť svoju ženskosť. Žicinová upozorňuje na rozdelenie sociálnych tried na príbehu mladej dievčiny, kde dievča nesúhlasí so socio-kultúrnym rozdelením a uteká zo zlých podmienok, aby mohla nasledovať svoje sny.

Jakovljevićová vo svojom príbehu kritizuje zastaralé patriarchálne zmýšľanie a rieši otázku nevinnosti pred manželstvom. Kapor sa zameriava na krízu ženskej identity dospievajúceho dievčaťa, ktorá sa snaží nájsť samu seba a nepraje si, aby jej niekto diktoval, ako by mala žiť. Mihailović zobrazuje ženu vo vidieckom prostredí, ktorá aj napriek tomu, že je pologramotná, prekvapuje svojou múdrosťou. Avšak nemohla sa vzoprieť svôjmu ťažkému osudu, pretože si myslela, že osudy sú kontrolované vyššou silou. Habjanovićová-Djurovićová rozpráva príbeh žien pochádzajúcich z jedného rodu počas obdobia trvajúceho viac ako jedno storočie.

Dôležitou úlohou bolo charakterizovať zvolené obdobie, hlavne, čo sa týka spoločenských pomerov a postavenia žien od konca 19. storočia až po koniec 20. storočia. Predpokladala som, že sa spoločenská situácia a snaha upozorniť na postavenie žien premietala aj v literárnych dielach. Ženy sa v danom období združovali do rôznych spolkov a vytvárali organizované skupiny, ktoré hlavne počas prvej a druhej svetovej vojny boli veľmi nápomocné pre spoločnosť. Aj vďaka tomu sa im podarilo získať právo na vyššie vzdelanie a postupne tak došlo k zmenám vo všetkých oblastiach.

Hlavným cieľom mojej práce bolo zistiť, aké typy žien boli zobrazované v srbskej prozaickej tvorbe. Práve od konca 19. storočia sa v literatúre začali objavovať nové typy ženských postáv. Niektoré postavy, boli schématicky zobrazené alebo boli ukázané aj ich vnútorné pochody. Do povedomia sa dostávali už aj vzdelané, emancipované ženy, ktoré boli často v krízovom veku pred svadbou a riešila sa otázka dohodnutého manželstva. Hrdinky sa tomu vzpriečili alebo to brali ako svoj osud, ktorý nebolo možné zmeniť. Niektorí autori, inovatívne zobrazili ženskú erotickú stránku, ktorá pred tým zostávala nepovšimnutá. Po skončení prvej svetovej vojny Sekulićová zobrazila ženu, ktorá stojí pred dilemou, a dáva svojej postave na výber. Už nemusí byť zameraná len na rodinu, ale aj napríklad na svoju kariéru. Práve hrdinky po prvej svetovej vojne sa

začínajú podobať na slobodnejšie ženy. Záviselo to od toho, či sa dej odohrával v meste alebo na vidieku, keďže vidiecka spoločnosť bola zaostalejšia a tradičnejšia. Postavy sú zobrazované viacrozmerne a môžeme tak pozorovať dobré aj zlé vlastnosti. V medzivojnovom období sa začína zobrazovať už aj moderná žena, ktorá bojuje proti zastaralým normám a patriarchátu, alebo žena, ktorá je práve uväznená v týchto spoločenských štruktúrach a nedokáže sa im vzoprieť. V priebehu nasledujúcich rokov sú ženské postavy zobrazované v rôznych súvislostiach a vzťahoch. Prostredníctvom literatúry bolo poukazované na mnohé feministické témy a aktuálne spoločenské dianie a rodové problémy doby. V dielach, ktoré som si vybrala, som postavy rozdelila podľa ich postoja k patriarchátu, aby som ukázala na postupnú zmenu ich postoja a to takto: postavy prijímajúce patriarchát; postavy, ktoré bojujú proti konvenciám a patriarchátu, ale okolnosti im nedovolia zmeniť svoj život; postavy rebelujúce proti patriarchátu a postavy typu modernej ženy.

Ďalším rozmerom mojej výskumnej otázky bola aj zmena poňatia ženy v priebehu sledovaného obdobia. Môžem konštatovať, že v priebehu skúmanej doby sa ženské postavy stávali samostatnejšími, emancipovanejšími, sebavedomejšími a začali sa stavať proti zastaralým konvenciám. Pozorovala som viditeľný posun v ich postavení, keď ženy v prvých dielach ani nepomysleli na to, že by mohli vyjadriť svoj názor alebo sa vzoprieť, kedy bojovali len svoj vnútorný boj, až po moderné ženy, ktoré sa rozhodovali či uprednostia rodinu alebo kariéru.

Resume

Ovaj preddiplomski rad se bavi istražanjem pojma žene u prozi srpskih autora napisanoj između 1879 do 1996 godine. Izbor ovog perioda nije slučajna, jer se žensko pitanje počelo razvijati već u drugoj polovini ili posle prve polovine 19. veka. emancipacijom žena i pojavom feminizma. U Srbiji se sporadično pojavljuje ženski pokret krajem 19. veka, ali je veliki porast nastupio početkom 20. veka i u međuratnoj prozi. Ženski pokret bio je povezan sa osnivanjem ženskih udruženja, kao i izdavanjem časopisa i novina, koje su postali pogodan medij za objavljivanje književnih dela. Mnogi pisci su deo ovih udruženja, ali bez obzira na to, nisu imali laku situaciju na književnoj sceni, jer je književna kritika ovih žena često bila negativno ocenjivana ili je, s druge strane, ostala neprimećena. U to vreme žene su formirale razna udruženja i formirale organizovane grupe žena, koje su bile od velike pomoći tokom Prvog i Drugog svetskog rata. Zahvaljujući tome, žene su uspele da steknu pravo na visoko školovanje, ali su se promene u svim oblastima dešavale postupno. Istraživanju ženskih likova u srpskoj prozi se ne posvećuje dovoljna pažnja. Zbog toga se u radu postavlja pitanje da li su prikazani ženski likovi i njihovi stavovi odražavali trenutna društvena događanja i savremene poglede na ulogu žene u društvu.

U ovom radu bavim se položajem žena u Srbiji, prvo sa teoretijskog gledišta. U prvom poglavlju objašnjavam osnovne pojmove kao što su feminizam, emancipacija, rod i patrijarhat. U drugom poglavlju, koje je teorijski deo rada, opisujem položaj žene u Srbiji u prošlosti, njihovu emancipaciju, ženske pokrete i savremeni feminizam, tako da mogu pružiti ujedinen pogled na kulturno i socijalno stanje u kojem su izabrani radovi nastali.

U praktičnom delu rada obraćam pažnju na nekoliko autora i njihove biografije. U književnim delima ću se usredsrediti na prikaz žena u izabranom periodu u različitim

delovima Srbije i na to kako se njihov socijalni status promenio. U ovom poglavlju koristiću stariju književnost s kraja 19. veka i nastaviću sve do prelaska 20. i 21. veka. U literaturi s kraja 19. veka, žena je prikazana vrlo shematski. Iz tog razloga, želela sam da vidim da li se slika žena menjala u narednim godinama. Rad obraća pažnju na pet ženskih autora, i to: Drage Gavrilović – *Devojački roman*, Isidore Sekulić – *Đakon bogorodičine crkve*, Milke Žicine – *Kajin put*, Milice Jakovljević – *Ranjeni orao* i Ljiljane Habjanović-Djurović – *Ženski rodoslov*. Da bi moj rad obuhvatio i muški pogled, izabrala sam četiri autora: Lazu Lazarevića – *S ocem na jutrenje*, Borislava Stankovića – *Nečista krv*, Moma Kapora – *Beleške jedne Ane* i Dragoslava Mihailovića – *Petrijin venac*. Da bih temu smestila u društveno-istorijski kontekst, na nekim mestima pristupam onome što se dešava u tadašnjoj Srbiji. Već krajem 19. veka u društvu i u književnosti počinju da se prikazuju znakovi korekcije socijalnog statusa žena. U pozadini vremena ističem način na koji su srpski autori prikazivali žensku figuru.

Glavni cilj mog rada bio je da otkrijem koje su vrste žena prikazane u srpskom proznom delu. Od kraja 19. veka u literaturi se počinju pojavljivati nove tipovi ženskih figura. Neki od likova su tipično prikazani ili su otkriveni njihovi unutrašnji marševi, obrazovani likovi, emancipovane žene, koje su često bile u kriznom dobu pre braka, i pitanje dogovorenog braka kojeg su, takođe, postajale svesne. Junakinje su se tome protivile ili su to shvatile kao svoju sudbinu, koja se nije mogla promeniti. Neki autori su inovativno prikazali žensku erotsku stranu, koja je ranije bila neprimećena. Po završetku Prvog svetskog rata, Sekulić je prikazala ženu koja se suočava sa rascepom i daje njenom liku izbor. Ta junakinja više ne mora biti majka, ili domaćica, već se može usmeriti na svoju karijeru. Žene posle prvog svetskog rata su počele ličiti na stvaran događaj, ali je zavisilo i od toga da li se priča odvijala u gradu ili na selu. Jer na selu je

javnost bila tradicionalnija i zaostaliya. Likovi su prikazani u razliĉitim konceptima, vezama, odnosima tokom narednih godina. Kroz knjiŹevnost su prikazane mnoge feministiĉke teme i trenutni druŹtveni dogaĊaji i rodna pitanja tog vremena. U delima koje sam izabrala podelila sam likove prema njihovom odnosu ka patrijarhatu i jasno je videti da se taj odnos vremenom menjao. I to sam podelila u 4 grupe: junakinje koje prijmaju patrijarhat; junakinje koje se bore protiv konvencija patrijarhata, ali im okolnosti ne dozvoljavaju da promene svoj Źivot; figure koje se bune protiv patrijarhata i figure poput moderne Źene.

Drugi cilj mog rada bio je da otkrijem kako se koncept Źene menjao tokom posmatranog perioda. Mogu da kaŹem da su s vremenom Źenski likovi postali nezavisniji, emancipovaniji, samopouzdaniji i bili su protiv zastarenih konvencija. Bio je vidljiv pomak u tome, Źto Źena nikada ranije nije pomislila da moŹe izraziti svoje miŹljenje i da se odupre neĉemu gde se borila svojim unutraŹnjim porivom, na primer moderna Źena, koja je odluĉivala da li da svoj Źivot posveti porodici ili karijeri.

Zoznam použitej literatúry

Primárne zdroje:

GAVRILOVIĆ, Draga: *Sabrana dela, Devojački roman*. Kikinda 1990.

HABJANOVIĆ-DJUROVIĆ, Ljiljana: *Ženský rodopis*. Belehrad 1996.

JAKOVLJEVIĆ, Milica: *Ranjeni orao*. Beograd 2011.

KAPOR, Momo: *Beleške jedne Ane*. Zagreb 1975.

LAZAREVIĆ, Laza: *Prvi put s ocem na jutrenje*.

https://www.rastko.rs/knjizevnost/umetnicka/proza/lazarevic-pripovetke.html#_Toc526845039

MIHAILOVIĆ, Dragoslav: *Petrijin venac*. Beograd 1984.

SEKULIĆ, Isidora: *Dakon Bogorodičine crkve*. Beograd 2002.

STANKOVIĆ, Borislav: *Nečista krv*. Beograd 1910.

<https://www.rastko.rs/knjizevnost/umetnicka/proza/bstankovic-krv.html>

ŽICINA, Milka: *Kajina cesta*. Praha 1947.

Sekundárne zdroje:

BOŽINOVIĆ, Neda: *Žensko pitanje u Srbiji XIX i XX. veku*. Beograd 1996.

DERETIĆ, Jovan: *Istorija srpske književnosti*. Belehrad 1983.

DOLEŽAL, Ján: *Dvě století srbského románu*. Praha 2007.

DRAŠKOVIĆ, Marija – POPOVIĆ – OBRADOVIĆ, Olga: „Pravni položaj žene prema Srpskom građanskom zakoniku (1844-1946)“. In: Latinka Perović: *Srbija u modernizacij-*

skim procesima 19. i 20. veka. 2. Položaj žene kao merilo modernizacije. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 1998.

IVANOVÁ-ŠALINGROVÁ, Mária – MANÍKOVÁ, Ing. arch. Zuzana: *Slovník cudzích slov.* Bratislava 1979.

JAKOVLJEVIĆ, Milena: *Srpska književnost dvadesetog veka ili začarani krug patrijarhata.* Beograd 2009.

MIHAILOVIĆ, Aleksandra: *Поетика прозе Милке Жицине.* Beograd 2017.

MILINKOVIĆ, Jelena: *Feministička istraživanja i čitanja književnosti, Zbornik radova sa konferencije „Neko je rekao feminizam? Feministička teorija u Srbiji danas”.* Beograd 2018.

MILOŠEVIĆ, M. Dragan: *Heroine Srbije –Vekovnik-.* Beograd 2015.

OATES-INDRUCHOVÁ, Libora: *Dívčí válka s ideologií.* Praha 1998.

PANTOVIĆ-STOJANOVIĆ, Bojana: *Poimanje erotskog u romanu Đakon Bogorodičine crkve Isidore Sekulić. Đakon Bogorodičine crkve.* Beograd 2002.

PETRÁČKOVA, Věra – KRAUS, Jiří: *Slovník cudzích slov.* Slovenské pedagogické nakladateľstvo 2008.

PETROVIĆ DESNICA, Jelena: *Petrijin „ženski svet“.* Jezik, književnost, diskurs, Književna Istraživanja. Beograd

RADOVANAC, Slavica Garonja: *Žena u srpskoj književnosti.* Novi Sad 2010.

SKERLIĆ, Jovan: *Istorija nove srpske književnosti, Antologija srpske književnosti.* Beograd 2009.

STOJANOVIĆ, Zora: *Indeks Knjiga, Dragoslav Mihailović: Petrijin venac*. SKZ, Beograd, 1975.

STOJANOVIĆ-JOVANOVIĆ, Biljana – JOVANOVIĆ, Stevan: *Sociomedicinski aspekti života žena u Srbiji tokom XX. veka*. Beograd 2015.

VODÁKOVÁ, Alena – VODÁKOVÁ, Olga: *Rod ženský*. Praha 2003.

ZAHARIJEVIĆ, Adrijana – LONČAREVIĆ, Katarina: *Feministička teorija je za sve, Zbornik radova sa konferencije „Neko je rekao feminizam? Feministička teorija u Srbiji danas”*. Beograd 2018.

Žilka, Ladislav: *Milka Žicina, Kajina cesta*. Praha 1947.

Internetové zdroje:

ANTONIĆ, Milorad: *Prva srbska romansijerka Draga Gavrilović: Umri, al' ne daj poljubca bez ljubavi*. <https://www.cupavakeleraba.com/2019/02/17/prva-srpska-romansijerka-draga-gavrilovic-umri-al-ne-daj-poljubca-bez-ljubavi/> 26.10.2020

ARBUTINA, Zoran: *Priča o Golom otoku nikome ne odgovara*. <https://www.dw.com/sr/pri%C4%8Da-o-golom-otoku-nikome-ne-odgovara/a-54579312> 27.11.2020

Arhiv antifašisticke borbe žena Bosne i Hercegovine i Jugoslavije. <http://afzarhiv.org/> 4.11.2020

Autonomni ženski centar: *Misija i rad*. <https://www.womenngo.org.rs/o-nama/misija-i-rad#ciljevi-i-principi-rada> 21.10.2020

Autonomni ženski centar: *Nekoliko osnovnih podataka o Ženskom pokretu u Jugoslaviji između dva rata*. <https://www.womenngo.org.rs/zenski-pokret/istorija-zenskog->

pokreta/219-nekoliko-osnovnih-podataka-o-zenskom-pokretu-u-jugoslaviji-između-dva-rata 20.10.2020

Autonomni ženski centar: *Nekoliko osnovnih podataka o Ženskom pokretu u Jugoslaviji između dva rata.* <https://www.womenngo.org.rs/zenski-pokret/istorija-zenskog-pokreta/219-nekoliko-osnovnih-podataka-o-zenskom-pokretu-u-jugoslaviji-između-dva-rata> 20.10.2020

BARAĆ, Stanislava: *Radanje feminističke kontrajavnosti u Devojačkom romanu Drage Gavrilović.* <http://www.knjizenstvo.rs/sr-lat/casopisi/2012/zenska-knjizevnost-i-kultura/radanje-feministicke-kontrajavnosti-u-devojackom-romanu-drage-gavrilovic-1#gsc.tab=0> 26.10.2020

BeFem: *Misija BeFema.* <http://www.befem.org/o-nama/nas-prica/> 21.10.2020

Biografije poznatih Hercegovaca: Momo Kapor. <https://www.hercegovinapromo.com/biografije-poznatih-hercegovaca-momo-kapor/> 24.11.2020

Borislav Stanković. <https://www.biografija.org/knjizevnost/borisav-stankovic/>, 12.11.2020

BOŽIĆ, Ilijana: *Stankovićeve Sofka, žena čiji su snovi zarobljeni okovima patrijarhalnih načela.* 2020, <https://impulsportal.net/index.php/kultura/knjizevnost/22678-stankoviceva-sofka-zena-ciji-su-snovi-zarobljeni-okovima-patrijarhalnih-nacela> 14.11.2020

Draga Gavrilović: prvi ženski romanopisac srpske književnosti. <https://portalibris.rs/draga-gavrilovic-prvi-zenski-romanopisac-srpske-knjizevnosti/> 5.11.2020

Dragoslav Mihailović, <https://www.biografija.org/knjizevnost/dragoslav-mihailovic/>
26.11.2020

Dragoslav Mihajlović – Petrijin venac lektira.
http://www.lektire.me/prepricano/dragoslav-mihailovic-petrijin-venac_1326 27.11.2020

DUBAJIĆ-MIRKOVIĆ, Ljupka: *Šta je epistolarni roman?* 23.4.2018
<https://www.iserbia.rs/da-li-ste-znali/sta-je-epistolarni-roman> 1.12.2020

ĐURIČIĆ, Milica – GEORGIJEV, Ivana: *Emancipacija žena na Balkanu u 19. i 20. veku: kontrastivna analiza uloga Srпкиnja i Sefartkinja u modernizacijskim procesima.*
<http://www.knjizenstvo.rs/sr-lat/casopisi/2013/zenska-knjizevnost-i-kultura/emancipacija-zena-na-balkanu-u-19-i-20-veku-kontrastivna-analiza-uloga-srпкиnja-i-sefartkinja-u-modernizacijskim-procesima#gsc.tab=0> 28.10.2020

<https://www.biografija.org/knjizevnost/jovan-jovanovic-zmaj/> 6.11.2020

Isidora Sekulić. <https://www.biografija.org/knjizevnost/isidora-sekulic/> 10.11.2020

J. M.: *Žena je u Srbiji u 19. veku bila vlasnica samo svoje škrinje. Ako ne rodi dečaka cenili su je manje, a o, deci su brinule samo dok ne prohodaju.*
<https://zena.blic.rs/podrobnosti/zena-je-u-srbiji-u-19-veku-bila-vlasnica-samo-svoje-skrinje-ako-ne-rod-decaka-cenili/bj5g1q5> 21.10.2020

JOVANOVIĆ, Ivana: *Knjige koje insp.irišu: „Beleške jedne Ane“ - Momo Kapor.*
<http://www.insp.rs/2019/02/knjige-koje-inspirisu-beleske-jedne.html> 25.11.2020

KONATAREVIĆ, Predrag: *Analiza pripovetke “Prvi put s ocem na jutrenje” – Laze Lazarevića.* <https://www.mojedete.info/analiza-pripovetke-prvi-put-s-ocem-na-jutrenje-laze-lazarevica/> 29.10.2020

LABAN,

Laza

Lazarević.

http://www.laban.rs/q?a=l&doc=/lib/Laza_Lazarevich/index.html, 29.10.2020

Laza Lazarević. <https://www.biografija.org/knjizevnost/laza-lazarevic/> 5.11.2020

Ljiljana Habjanović Đurović već 20 godina najčitaniji srpski pisac.

<http://www.habjanovic.rs/biografija.html> 29.11.2020

Ljiljana

Habjanović

Đurović.

<http://riznicasrpska.net/knjizevnost/index.php?topic=120.0> 29.11.2020

Ljiljana Habjanović Đurović. [https://www.istinomer.rs/akter/ljiljana-hajbanovic-](https://www.istinomer.rs/akter/ljiljana-hajbanovic-djurovic/)

[djurovic/](https://www.istinomer.rs/akter/ljiljana-hajbanovic-djurovic/) 29.11.2020

Majski prevrat 1903. – Zatiрање династије Обреновић.

<https://www.srbijadanas.net/majski-prevrat-1903-zatiranje-dinastije-obrenovica-video/>
4.11.2020

M.M.S: *Sve lošiji položaj žena u Srbiji.* <https://www.danas.rs/drustvo/sve-losiji-polozaj-zena-u-srbiji/> 08.05.2018 21.10.2020

Momčilo Momo Kapor. <http://riznicasrpska.net/knjizevnost/index.php?topic=439.0>

24.11.2020

Momo Kapor biografija. <https://secanja.com/momo-kapor/> 24.11.2020

Momo Kapor. https://www.laguna.rs/a1767_autor_momo_kapor_laguna.html

24.11.2020

Mondo.rs: *Žene u Srbiji rade više, a zarađuju 12 odsto manje od muškaraca.*

<https://mondors/Info/Drustvo/a125335r1/Polozaj-zena-u-akademskoj-zajednici.html>

21.10.2020

Leksikografski

zavod

Miroslav

Krleža:

Neorealizam.

<<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=43398>>. 17. 12. 2020

Proza u trapericama. <https://www.lektire.hr/proza-u-trapericama/> 29.11.2020

Prvi put s ocem na jutrenje. https://sh.wikipedia.org/wiki/Prvi_put_s_ocem_na_jutrenje

SOUTHAM, C. Brian: *Jane Austen-English novelist.* 22.10.2020,
<https://www.britannica.com/biography/Jane-Austen> 7.12.2020

SPASIĆ, Suzana: *Kada su ženskinje postale građanke u Srbiji–slika žene kroz vreme.*
<http://www.avantartmagazin.com/kada-su-zenskinje-postale-gradanke-u-srbiji-slika-zene-kroz-vreme> 21.10.2020

STEFANOVIĆ, Lazar: *Petrijin venac, delo na koje bi Bahtin bio ponosan.*
<https://www.portalmladi.com/petrijin-venac-delo-na-koje-bi-bahtin-bio-ponosan/>
26.11.2020

STOJADINOVIĆ-ĐOKIĆ, Rada: *Položaj žena u Kraljevini Srbiji.* 08.03.2018.
<https://www.rts.rs/page/rts/sr/Dijaspora/story/1518/vesti/3062843/polozaj-zena-u-kraljevini-srbiji.html> 21.10.2020

TANJA: *Ko je stvarno bila Mir Jam, voleli smo njene romane, ali nismo znali kaku tugu krije njen pseudonim.* 28.9.2017 <https://www.piplmetar.rs/ko-je-stvarno-bila-mir-jam-voleli-smo-njene-romane-ali-nismo-znali-kakvu-tugu-krije-njen-pseudonim/> 6.12.2020

V.B.: *Prvi put s ocem na jutrenje.* <https://www.lektire.rs/prvi-put-s-ocem-na-jutrenje-laza-lazarevic/> 29.10.2020

V.R: *Milka Žicina, služavka-gospodarica.* 26.11.06, <https://www.knjizara.com/Kajin-put-Milka-Zicina-116810> 17.11.2020

WIEHARDT, Ginny: *Primjeri Bildungsromana, Romani romana.*
<https://bs.chalized.com/primjeri-bildungsromana-romani-romana/> 2.12.2020

ZK, EK: *Feminizmus, Politické hnutie a teória*

<http://glosar.aspekt.sk/default.aspx?smi=1&ami=1&vid=114> 15.9. 2020

Žene u crnom: *Ženska mirovna grupa feminističko – antimilitarističke orijentacije.*

<https://zeneucrnom.org/sr/o-nama> 19.10.2020